

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Географічний факультет
Кафедра географії України та регіоналістики

**РЕГІОНАЛЬНІ ВІДМІНИ ІНФЛЯЦІЇ В УКРАЇНІ:
ПРАВОВІ ТА СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ**

Дипломна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконав:
студент VI курсу 612 групи
спеціальності 106 «Географія»
ОП «Регіональний розвиток
і просторове планування»
Бартусяк Павло Ігорович

Керівник:
д.геогр.н., професор Костащук Іван Іванович

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри № ____

від « ____ » _____ 2023 р.

Зав. кафедри _____ д.геогр.н., професор Костащук І.І.

Чернівці – 2023

Павло Ігорович Бартусяк

*Здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 10 – природничі науки, спеціальності 106 – географія, ОПП «Регіональний розвиток і просторове планування» кафедри географії України та регіоналістики
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, 2023 рік*

РЕГІОНАЛЬНІ ВІДМІНИ ІНФЛЯЦІЇ В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ ТА СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ

Анотація. У кваліфікаційній роботі комплексно з використанням методології правової науки та регіоналістики розкрито регіональні відмінності інфляції в Україні. Здійснено аналіз правових інструментів оптимізації інфляції та особливостей їх реалізації на місцевому рівні. Проведено ранжування регіонів за їх середньорічними темпами приросту споживчих цін. Виявлено залежність регіональної інфляції з економічною спеціалізацією регіонів, особливостями розміщення продуктивних сил та демографічною ситуацією в таких регіонах.

Ключові слова: інфляція, індекс споживчих цін, регіон, диспропорції, ціни, оптимізація інфляції.

Pavlo Bartusiak

Applicant for the second (master`s) level of higher education in the field of knowledge 10 – natural sciences, specialty 106 – geography, EPP «Regional Development and Territorial Planning» of the Department of Geography of Ukraine and Regional Studies of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2023

REGIONAL DIFFERENCES OF INFLATION IN UKRAINE: LEGAL AND SOCIO-GEOGRAPHICAL ASPECTS

Abstract. In the qualification work the regional differences of inflation in Ukraine were revealed comprehensively using the methodology of legal science and regional studies. An analysis of the legal instruments of inflation optimization and the peculiarities of their implementation at the local level was carried out. The regions were ranked according to their average annual growth rate of consumer prices. The dependence of regional inflation with the economic specialization of the regions, the peculiarities of the placement of productive forces and the demographic situation in such regions has been discovered.

Key words: inflation, consumer price index, region, disparities, prices, optimization of inflation.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

П.І. Бартусяк

підпис

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФЛЯЦІЇ ЯК ЯВИЩА СУСПІЛЬНОЇ ДІЙСНОСТІ.....	7
1.1. Інфляція як суспільний феномен та об'єкт наукового пізнання.....	7
1.2. Теоретико-методологічні підходи до дослідження інфляції в правознавстві.....	18
1.3. Теоретико-методологічні підходи до дослідження інфляції в регіоналістиці.....	24
1.4. Висновки до першого розділу.....	32
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВІ ОСНОВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ІНФЛЯЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ РЕГІОНАХ.....	36
2.1. Інструменти оптимізації інфляції та їх реалізація в Україні.....	36
2.2. Особливості оптимізації інфляції на місцевому рівні в Україні.....	43
2.1. Висновки до другого розділу.....	53
РОЗДІЛ 3. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНФЛЯЦІЇ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ.....	56
3.1. Статистичний аналіз відмінностей інфляції за регіонами України...	56
3.2. Основні причини диспропорцій інфляції за регіонами України.....	76
3.3. Висновки до третього розділу.....	91
ВИСНОВКИ.....	98
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	105
ДОДАТКИ.....	123

ВСТУП

Регіони України суттєво відрізняються один від одного залежно від різноманітних параметрів, зокрема, за демографічним, економічним, промисловим, соціально-культурним розвитком. Ці відмінності спричиняють міжрегіональні диспропорції в рівнях інфляції, що є проблемою, над якою працюють теоретики та практики різних наук: економісти, правознавці, регіоналісти та соціологи.

Наразі вчені в основному обмежуються лише констатацією факту наявності відмінностей інфляції в регіонах України та вважають такий стан справ негативним для регіонального розвитку. Натомість комплексні (правові та географічні) наукові дослідження природи, параметрів, причин інфляції, її міжрегіональних диспропорцій в Україні відсутні.

Саме дослідженню правових та суспільно-географічних аспектів регіональних відмін інфляції присвячене це дослідження. Вивчення міжрегіональних диспропорцій у рівнях інфляції в Україні необхідне для забезпечення комплексного й пропорційного вирішення проблем регіональної політики, серед яких: зближення рівнів розвитку регіонів України, забезпечення їх оптимального економічного зростання та конкуренції, удосконалення територіальної організації розміщення продуктивних сил. Це свідчить про **актуальність** та практичну значимість цієї магістерської роботи.

Об'єктом дослідження є регіональні відміни інфляції в Україні, а саме міжрегіональні диспропорції у індексах споживчих цін та цінах в їх історичному та просторовому розрізах. В межах об'єкта дослідження виділено його **предмет**, який включає правові та суспільно-географічні аспекти регіональних відмін інфляції в Україні.

Метою роботи є аналіз та оцінка правових та суспільно-географічних аспектів регіональних відмін інфляції в Україні. Відповідно до мети роботи були поставлені наступні **завдання**:

1. дослідити поняття інфляції як суспільного явища та об'єкта наукового пізнання;

2. ознайомитися із теоретико-методологічними підходами науковців-юристів та науковців-регіоналістів до поняття інфляції;
3. проаналізувати особливості інструментів оптимізації інфляції та їх реалізації в Україні і її регіонах;
4. дослідити особливості оптимізації інфляції на місцевому рівні в Україні;
5. зібрати та проаналізувати статистичні дані, які характеризують динаміку та стан міжрегіональних диспропорцій інфляції в Україні;
6. побудувати таблиці та діаграми на основі зібраних даних та проаналізувати їх, а також розробити серію картосхем, для наочної демонстрації регіональних відмінностей індексів споживчих цін та цін в Україні;
7. охарактеризувати основні чинники диспропорцій інфляції за регіонами України в тому числі суспільно-географічного характеру;
8. з'ясувати можливу взаємозалежність між економічними, суспільними та географічними характеристиками регіонів України та рівнем інфляції в них.

Методологічною основою для проведення даного дослідження були праці таких вітчизняних науковців: Алісова Є.О., Блажівської Н.Є., Качана Є.П., Мазур М.В., Мальчикової Д.С., Сіренко К.В., Топчієва О.Г., Шульц І.Л., Яворської В.В. та інших.

В процесі виконання роботи у всіх розділах було використано **загальнонаукові методи** аналізу і синтезу, порівняння, абстрагування, аналогії та узагальнення.

Також широко застосовувалися **спеціально-наукові методи**, зокрема: формально-юридичний метод (при дослідженні структури й змісту правових норм у сфері оптимізації інфляції); порівняльно-правовий метод (при зіставленні правових норм різних галузей права та оцінці галузевих інструментів оптимізації інфляції); історико-правовий метод (при дослідженні історичного розвитку антиінфляційних норм в українському законодавстві);

математично-статистичний метод (при дослідженні статистичних відмінностей інфляції в регіонах України); просторово-часовий метод (при з'ясування змін з часом параметрів інфляції між регіонами України); картографічний та порівняльно-географічний (при наочному відображенні на тематичних картах відмінностей інфляції в регіонах країни та наступному вивченні просторових закономірностей таких відмінностей); графічний та комп'ютерного моделювання (при формуванні відповідних таблиць, діаграм, картосхем в програмах Microsoft Word, Microsoft Excel, CorelDRAW та інших).

Інформаційною основою дослідження стали статистичні матеріали Державної служби статистики України, результати наукових пошуків вітчизняних та зарубіжних вчених за тематикою дослідження.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше: комплексно з використанням методології правової науки та регіоналістики розкрито регіональні відміни інфляції в Україні; здійснено аналіз правових інструментів оптимізації інфляції та особливостей їх реалізації на місцевому рівні; здійснено ранжування регіонів України за їх середньорічними темпами приросту споживчих цін за період з 2001 по 2022 рік; виявлено взаємозалежність регіональної інфляції із економічною спеціалізацією регіонів, особливостями розміщення продуктивних сил та демографічною ситуацією в таких регіонах.

Теоретична значимість дослідження полягає в тому, що проаналізувавши статистичні дані та науковий доробок вчених в галузях економіки, суспільної географії, регіоналістики, права, соціології та інших наук нами з'ясовано суспільну природу поняття інфляції, розкрито особливості оптимізації інфляції, зокрема, на місцевому рівні, показано існування диспропорцій інфляції у регіонах України та виявлено їх причини суспільного, економічного та географічного характеру.

Практична значимість цієї роботи полягає в тому, що її результати можуть надалі використовуватись під час викладання навчальних дисциплін на географічному, юридичному та економічному факультетах закладів вищої

освіти, а також в роботі органів публічної влади в процесі реалізації регіональної політики.

Зміст роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФЛЯЦІЇ ЯК ЯВИЩА СУСПІЛЬНОЇ ДІЙСНОСТІ

1.1. Інфляція як суспільний феномен та об'єкт наукового пізнання

Попри традиційне уявлення інфляції як суто економічного поняття у науці це поняття розглядається набагато ширше та має ряд семантичних значень.

Так, у космології існує інфляційна модель Всесвіту, яка передбачає стадію дуже швидкого («інфляційного») розширення раннього Всесвіту [47, с. 137-138].

Правник Ю.М. Оборотов звертає увагу на існування інфляції влади (перевищення кількості представників влади і владних повноважень над чисельністю населення і правами громадян) [124, с. 94], духовної інфляції (зменшення в людей потреби у дотриманні принципів моральності і релігійних канонів) [124, с. 94-95] та інфляції права (невідповідність кількості правових нормативів соціальним потребам людини та суспільства) [124, с. 95].

Юрист К.В. Горобець обґрунтовує існування інфляції цінностей. Під нею він розуміє втрату цінностями своєї значимості для права або для суспільства в цілому [48, с. 160].

У науці існує поняття «академічної інфляції», або «кваліфікаційної інфляції». Сутність кваліфікаційної інфляції автори монографії «Соціальний капітал як фактор економічного зростання суспільства: інституційний аспект аналізу» за редакцією Г.Б. Тимохової розкривають таким чином: «...Коли в сфері, де вища освіта не є необхідністю, з'являється багато людей з дипломами, роботодавець починає підвищувати ставки. Освіта потенційного співробітника знецінюється, від нього вимагають додаткових ступенів або дипломів.... Таким чином, у міру того, як все більше людей отримує все більш високий рівень освіти, встановлений для даного робочого місця, так і кваліфікаційні вимоги також зростають» [145, с. 150-151].

У економічній науці склалося найбільш «класичне» тлумачення поняття інфляції. Це тлумачення стоїть в основі розуміння інфляції у багатьох інших науках, в тому числі у перелічених вище випадках.

Економісти під інфляцією розуміють інфляцію грошей, тобто, процес їхнього знецінення, що проявляється у зростанні рівня цін. При цьому робиться уточнення, що таке зростання цін є не короткотерміновим явищем, а явищем періодичним, циклічним [123, с. 86].

Саме «економічне» розуміння інфляції закладене у тлумачних словниках різних мов світу, зокрема, української. Так, у Великому тлумачному словнику української мови за редакцією В.Т. Бусела зазначено таке: «Інфляція – надмірне проти потреб товарообігу збільшення кількості паперових грошей і швидке їх знецінення... У переносному значенні інфляція – втрата колишнього значення, знецінення» [44, с. 511].

Указана словникова дефініція інфляції не є результатом випадкового збігу обставин. Вони радше є рефлексією узвичаєного, хоча доволі однобокого, розуміння в науці інфляції та її наслідків для суспільного життя. Зауважимо, що у зазначеному словнику причина знецінення паперових грошей тлумачиться як така, що витікає безпосередньо з них, а саме через збільшення їх кількості понад потреби товарообігу.

П.В. Круш та О.В. Клименко у навчальному посібнику «Інфляція: суть, форми та її оцінка» пропонують таке економічне визначення інфляції: «Інфляція – це стійке і відчутне зростання цін, яке виникло внаслідок того, що значна частина грошової маси виявилася не забезпеченою економічними благами» [112, с. 10].

Слід звернути увагу й на етимологію поняття «інфляція». У англomовних етимологічних словниках інфляція розкривається як поняття, що походить від латинського «inflatio» – «роздування», від «inflare» – «роздувати», від «in» – «в» та «flare» – «дмухати, дути» [29, с. 219; 36, с. 292].

Термін «inflatio» був використаний на письмі вперше у середині XIV століття, а із 1600 року поширилось значення інфляції як «дії з надування

чогось повітрям або газом» [23]. Економічне забарвлення інфляція отримала набагато пізніше. У 1838 році термін «інфляція» було використано для характеристики зростання цін через збільшення кількості грошей в обігу під час фінансовою паніки 1837 року у США [20, с. 437].

Українські економісти О.В. Ареф'єва, С.Т. Пілецька та І.М. Мягких пишуть таке: «серед усього широкого набору чинників (інфляції – П.Б.) особливу роль грають монетарні, до яких відносяться зміни як у сфері грошового обігу, так і в грошовій політиці. Значення цих чинників проявляється не лише кількісно, але і якісно через зміни в монетарній сфері безпосередньо або через зміни в грошовій політиці. З точки зору немонетарної теорії причинами інфляція є: підвищення виробничих витрат; збільшення сукупного попиту, який не пов'язаний зі збільшенням об'єму грошової маси; структурні зміни ринку, які обумовлені державною монополією і монополією підприємств, які відбуваються при монопольному підвищенні цін» [40, с. 96].

Таким чином, існує ряд причин, котрі можуть спричинювати інфляцію, тобто знецінення будь-яких грошей (металічних, паперових, електронних і т.д.). Використовуючи термінологію економічної науки, зазначимо, що існують монетарні та немонетарні причини зміни індексу споживчих цін. У свою чергу індекс інфляції (індекс споживчих цін) є базовою характеристикою інфляції, що вимірюється в відсотках або у частках одиниці.

За словами П.В. Круша та О.В. Клименко, «...індекс інфляції (індекс споживчих цін – англ. Consumer Price Index, CPI) – це статистичний показник, який характеризує зміну цін (тарифів) на споживчі товари та послуги в часі ... він відображає зміну вартості фіксованого набору споживчих товарів та послуг у поточному періоді до його вартості в базисному періоді (у періоді, для якого індекс інфляції приймається за 100%)... індекс споживчих цін характеризує зміну в часі загального рівня цін на товари і послуги, які купує населення для особистого споживання. Його ще називають індексом вартості життя» [112, с. 36].

Як зазначено на вебсайті Державної служби статистики України, індекс споживчих цін (ІСЦ) «характеризує зміни у часі загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання. Він є показником зміни вартості фіксованого набору споживчих товарів та послуг у поточному періоді до його вартості у базисному періоді» [106].

З огляду на все вище сказане мусимо тут зробити проміжний висновок, що в сучасному суспільстві не всяке підвищення цін, зростання індексу споживчих цін, або інфляції спричинено монетарними («грошовими») чинниками. Інакше кажучи, існують фактори, що спричиняють зростання цін (або здешевіння грошей), але не пов'язані напряму із природою феномену грошей, бо є відносно нього незалежними та/або похідними. Ці фактори укоріненні в бутті суспільства. Більше того сама інфляція невіддільна від суспільства, є неодмінним атрибутом людської спільноти.

Як зауважують соціологи Пітер Бергер та Томас Лукман, «у порівнянні з іншими вищими тваринами інстинктуальну організацію людини можна вважати недостатньо розвиненою» [3, с. 66]. До подібного висновку приходять історик та філософ Юваль Ной Харарі. На його думку, порівняно з іншими тваринами люди, безумовно, народжуються передчасно, коли багато їхніх систем життєдіяльності ще недорозвинуті [151, с. 22].

Ось як Пітер Бергер та Томас Лукман пояснюють свої припущення: «...з точки зору розвитку організму, можна сказати, що ембріональний період у людської істоти триває ще протягом року після народження. Життєво важливі процеси розвитку організму, які у тварин завершуються в утробі матері, у людської дитини відбуваються і після її появи на світ. Однак, в цей час дитина не просто знаходиться в зовнішньому світі, а й взаємодіє з ним різними способами» [3, с. 66].

Пітер Бергер та Томас Лукман вказують, що таке твердження набуває особливого значення, якщо пам'ятати, що навколишнє середовище є як природнім, так і людським. Тобто, розвиваючись, людина взаємодіє не тільки з природним навколишнім середовищем, а й з особливим соціокультурним

порядком, опосередкованим для неї значимими іншими, які несуть за неї відповідальність [3, с. 66].

Німецький філософ Юрген Габермас пише, що цілісність особистості потребує перспективи життєвого світу, котра цю цілісність би забезпечувала та гарантувала порядок, одночасно володіючи когнітивним та морально-практичним значенням: найважливішою функцією суспільства є номізація. За словами науковця, антропологічною передумовою цього процесу служить людська тяга до значення, яка має силу інстинкту. Люди від народження приречені накладати смисловий порядок на реальність. Однак цей порядок передбачає наявність спільної діяльності соціального упорядкування конструкції світу [18, с. 118].

Виходячи із подібних припущень психоаналітик Еріх Фромм зауважує, що людина – найбільш безпомічна із всіх тварин, але саме ця біологічна слабкість слугує основою її сили, першопричиною розвитку її специфічних людських рис [16, с. 39]. Трохи згодом філософ додає: «Людина не тільки раціональна і соціальна тварина. Її можна визначити як тварину продукуючу, здатну трансформувати доступну їй матерію, використовуючи свій розум і уяву. Вона не тільки може продукувати, вона повинна продукувати, щоб жити [16, с. 84].

Фундаментальною рисою людської природи є її можливість (або навіть необхідність) у співбутті з іншим творити соціальну (уявну) реальність, множини таких реальностей. Цей складний пласт природи людини яскраво описує Еріх Фромм: «В мистецтві жити людина – і творець, і предмет свого мистецтва; вона – і скульптор, і мармур; і лікар, і пацієнт» [16, с. 18].

З подібного приводу американський психолог Абрагам Маслоу зауважує, що проживання людини в світі природи, не означає, що вона обов'язково живе за її законами та правилами. Людська істота, котра живе в реальному світі, безумовно пов'язана з ним, однак це не позбавляє її можливості мати внутрішні закони, відмінні від законів природи [26, с. 7].

Як бачимо, філософи й представники гуманітарних наук погоджуються з тим, що людина внаслідок природних чинників потребує суспільства, інакше кажучи є суспільною істотою. При цьому перебування людини в колективі інших людей має наслідком виникнення суспільних феноменів, суспільного досвіду котрі творяться не самостійно, а у співбутті з іншими, тобто в суспільстві. Реальність цих суспільних феноменів можлива лише завдяки людському розуму, творчості, культурі, моралі.

Інфляція належить до суспільних феноменів. Виникнувши як суспільне явище (на відміну від об'єктів фізичного світу), інфляція отримала власну, хоча й похідну, але відмінну від окремої людини природу. Явище інфляції (так само як і явище грошей) не може існувати поза суспільством. Вона не є властивістю однієї людини та не має власного фізичного існування. Інфляція є соціальним конструктом, який набуває свого значення в суспільстві та надалі може чинити зворотний вплив на таке суспільство.

Для пояснення концепції соціального конструювання реальності варто звернути увагу на доробок американського філософа Джона Серля. Він вказує, що для створення апарату, необхідного для пояснення суспільної дійсності в середині розробленої ним наукової онтології, потрібно три елементи: призначення функції, колективна інтенціональність та конструктивні правила [34, с. 13].

За словами науковця, важливим є те, що функції ніколи не є властивими об'єкту з точки зору фізичної природи будь-якого явища, але призначаються із зовні свідомими спостерігачами і користувачами [34, с. 14].

На наш погляд, без призначення людьми функції вартості грошам, чи то металевим, чи паперовим, будь яка інфляція не могла б існувати. Наприклад, шахраювати, зменшуючи вагу золотих монет, стало б не вигідно та втратило б будь-який сенс. Тоді інфляція несла б у собі зародок саморуйнування.

Стосовно іншого елемента природи соціальних явищ Джон Серль пояснює, що багато видів тварин (а особливо людина) мають здатність до колективної інтенціональності. Це означає не тільки участь у спільній

діяльності, а й поділ загальних інтенціональних станів – таких як переконання, бажання і наміри [34, с. 23].

На наш погляд, на додаток до призначення функцій реальність інфляції підтримується колективною інтенціональністю, за якою інфляція в суспільній свідомості вважається невід’ємним атрибутом економіки, або підтримується віра суспільства у те, що інфляція позитивно впливає на економіку, або в те, що інфляція, володіючи перерозподільним ефектом, може задовільнити публічні фінансові потреби в критичний момент.

Джон Серль пише, що деякі правила регулюють апріорно існуючі дії. Однак, за словами філософа, певні правила не просто регулюють, вони також створюють саму можливість деяких дій: правила шахів не регулюють апріорно існуючу дію, а скоріше правила шахів створюють саму можливість гри в шахи. За словами Джона Серля правила конструюють шахи, тобто конструктивні правила можуть бути пояснені такими формулами: «Х потрібно вважати Y» або «Х потрібно вважати Y в контексті С». Тут же він наводить приклад: «Папери, які друкуються урядом (X) потрібно вважати грошима (Y) в США (C)» [34, с. 28].

І призначення функцій, і колективна інтенціональність в структурі інфляції були б недостатніми, якби шматки паперу, золото, срібло, записи на рахунках (або будь, що інше) не вважалися грошима, або, якщо говорити про сучасний стан грошової системи, якби держава не мала права випускати паперові гроші в обіг, а потім обов’язково приймати їх по номінальній вартості. Тобто інфляція не могла би існувати без системи конструктивних правил, які забезпечують її дійсність.

Можемо підсумувати, що властивість конструктивності інфляції передбачає, що цей соціальний феномен сконструйований мереживом взаємодій між індивідами. Окрім цього суспільна (тобто, яка походить від суспільства, а не від держави чи фізичного світу) природа інфляції, підтверджується цілком конкретними історичними свідченнями.

Насамперед зазначимо, що феномен інфляції нерозривно пов'язаний із грошима, під якими почасти хибно розуміють виключно сучасні гроші, тобто гроші державні, фідучіарні. Інфляцію внаслідок цього пов'язують виключно з знеціненням державних грошей.

Американський науковець Рон Пол зауважує, що уже більше шести тисяч років люди використовують золото в торгівлі і для обміну. У V столітті до н.е. у єгиптян роль грошей відігравали золоті бруски з ім'ям фараона. Карбувати монети першими стали лідійці приблизно в 750 році до н.е. [30, с. 144].

На думку Р. Пола, вибір золота цілком природний в силу певних його якостей. Він пише, що його зовсім не призначав на роль грошей якийсь уряд – просто людям був потрібен легко впізнаваний і транспортабельний метал, що володіє внутрішньою вартістю [30, с. 144].

Перші в історії гроші виготовлялися приватними карбувальниками, натомість державна монополія на випуск (емісію) грошей з'явилася пізніше на певному історичному етапі.

Як вказує Мюррей Ротбард, незважаючи на нескінченні утиски з боку держави, що породжували надзвичайну нестабільність ринкових умов, протягом людської історії приватні системи пропозиції грошей неодноразово зазнавали періоди справжнього процвітання. Економіст пише, що такий підйом відбувався у повній відповідності з законом, згідно з яким джерелом всіх нововведень є не держава, а вільні індивіди. Тому перші монети були викарбувані приватними особами і приватними ювелірами [33, с. 20].

За словами Мюррея Ротбарда, коли уряди вперше почали намагатися монополізувати карбування монет, королівські монети спиралися на гарантію приватних банкірів, яким публіка довіряла набагато більше, ніж уряду. Наприклад, у Каліфорнії золоті монети приватної карбування були в обігу до 1848 року [33, с. 20].

Фрідріх Август фон Гайєк зауважує, що з часів Стародавнього Риму і аж до XVII століття, коли паперові гроші почали відігравати значну роль, історія

карбування монети – це майже безперервний ланцюг псування або постійного зниження вмісту дорогоцінного металу в монетах і відповідного зростання всіх споживчих цін [19, с. 33].

Саме це псування, постійне зниження вмісту дорогоцінного металу в монетах і відповідне зростання всіх споживчих цін і є інфляцією, про що ми вище вказували. Тобто перші інфляції виникли разом з першими грошима, які були викарбувані приватними особами, а не державою.

Так, гроші псувалися особами, що здійснювали приватну чеканку, котра історично передувала державній монетній регалії, будучи її праобразом, шаблоном у зменшеному масштабі. Проте природа й обсяги приватного шахрайства були дещо відмінними від контрольованих державою інфляцій.

Гіпотетичний перший карбувальник монет, що займався їхнім псуванням, тобто зниженням вмісту дорогоцінного металу мабуть і не знав, що започатковує нову соціальну реальність, а лише переслідував свої егоїстичні міркування – збагачення себе за рахунок менш кмітливих і уважних інших.

Американський економіст Уолтер Блок пише, що шахрайство особи, що займається приватною чеканкою монет могло мати різні наслідки залежно від того чи була виявлена зіпсованість грошей, чи ні [5, с. 99].

Науковець стверджує таке: «Якщо фальшивомонетництво виявлялося до передачі грошей першому власнику, то недобросовісного карбувальника ловили на «гарячому» і сам факт підробки не був реалізованим» [5, с. 99]. Але, за словами вченого, у випадку, коли зіпсовані гроші передавалися все новому і новому власнику, то факт виявлення такого підроблення свідчив про збитки для останнього власника грошей [5, с. 99-100].

За Уолтером Блоком, якщо факт підробки грошей так і не виявлявся, то ситуація ставала кардинально відмінною. Втрати пов'язані із підробленням грошей ніс не один індивід, а суспільство в цілому. Але при цьому втрати не проявлялися негайно, оскільки не було одного отримувача, котрий втрачав вартість товару, відданого в обмін на фальшиві гроші: розпорошення втрат в

суспільстві відбувалося через підвищення цін, викликаних додатковими (фальшивими) грошима, що знаходилися в обігу. Автор зауважує, що діяльність фальшивомонетників знецінювала гроші, бо збільшувала кількість грошей в обігу, а кількість товарів залишалася на попередньому рівні [5, с. 100-101].

Мюррей Ротбард стверджує, що підробка грошей – це просто інша назва інфляції. Механізм їх дії однаковий: в обох випадках створюються нові псевдогроші в порівнянні зі звичайним золотом або сріблом. «Таким чином – припускає науковець – стає зрозуміло, чому держава в силу самої своєї природи схильна до інфляції. Інфляція – це потужний і неявний спосіб, за допомогою якого держава привласнює кошти населення. Це безболісна і від того ще більш небезпечна форма оподаткування» [33, с. 50].

Таким чином, існування приватного чекану монет породило перші паростки такого явища, яке ми сьогодні іменуємо інфляцією в економічному її розумінні. Саме вільні індивіди переслідуючи свої потреби «винайшли» феномен інфляції. Знецінення приватних грошей сприяло перерозподілу багатства в суспільстві. Шахраюючи, приватний карбувальник діяв егоїстично, досягаючи своєї приватної потреби у збагаченні за рахунок інших. Ці інші, отримуючи зіпсовані гроші, ставали біднішими, оскільки не могли обміняти такі гроші на товари та послуги за ціною, що була встановлена для незіпсованих грошей.

Зазначимо, що Мюррей Ротбард у своїй праці «Держава та гроші: як держава заволоділа грошовою системою суспільства» детально аналізує процес втручання держави у грошові відносини вільного суспільства, що завершується в кінцевому рахунку повним контролем держави над грошовою системою. Він підсумовує: «... держава за своєю суттю є інфляційним інститутом, оскільки інфляція – вкрай звабливий спосіб присвоєння доходів громадян. Держава повільно, але впевнено брала у свої руки важелі управління грошовою системою, щоб, по-перше, наповнювати економіку замінниками

грошей на свій розсуд, по-друге, перейти до соціалістичного управління економікою» [33, с. 86].

Сьогодні узвичаєним є стан, коли право на емісію грошей належить державі в особі центрального банку чи групи банків. Тому, ставши монополістом у грошовій сфері, держава отримала можливість контролювати інфляцію.

Цифри безпристрасно і водночас красномовно демонструють як інфляція, в'ївшись в соціальну матерію, суттєво впливає на благополуччя (в тому числі і власність) людини. За словами Ніла Фергюсона, у 2007 році річний дохід середньостатистичного американця виріс на 5 % і склав ледь менше 34 тисячі доларів. Вартість життя за той же період піднялася на 3,5 %. У реальному вираженні благополуччя американця піднялося на якихось 1,5 %. Як зауважує науковець, дохід медіанного (того, що знаходиться по середині ланцюжка із усіх американців за рівнем їх доходів) домогосподарства в США, якщо брати до уваги розрахунок інфляції, з 1990 року майже не змінився – за минулі 18 років (станом на 2008 – П.Б) його ріст становить всього 7% [15, с. 1].

Описана вище багатогранна природа інфляції дозволяє констатувати, що остання є суспільним явищем щонайменше з двох причин: по-перше, вона є соціальним конструктом особливого виду; по-друге, вона історично винайдена приватними індивідами, а не насаджена зверху державою.

Внаслідок своєї особливої соціальної природи інфляція може бути об'єктом дослідження як гуманітарних, так і природничих наук. Адже інфляція – це явище укорінене в бутті суспільства, невіддільне від нього. Водночас вона має цілком реальний прояв у вигляді зростання цін, який підлягає фіксуванню та аналізу.

Зважаючи на викладене, методологія правової науки може розкрити інфляцію з позицій правових механізмів її приборкання та впливу інфляції на права та обов'язки суб'єктів правовідносин. Методологія ж географічної

науки та регіоналістики дозволить описати просторові відмінності інфляції та їх обумовленість.

1.2. Теоретико-методологічні підходи до дослідження інфляції в правознавстві

Інфляція відгукується у всіх правових відносинах, пов'язаних з грошима, і є характерною для різноманітних сфер суспільного життя. Її безпосередній вплив охоплює благополуччя індивідів, груп населення та навіть цілих країн.

Кожен раз, коли люди втрачають своє багатство від інфляційного знецінення майна, як, наприклад, у 2008 році у всьому світі, на початку 1990-х років, в період з 2014 по 2017 рік та в 2022 році в Україні, явище інфляції стає явним, вкотре демонструючи свою невідворотність.

Вплив інфляції на суспільні, зокрема фінансові, відносини, є повністю закономірним, оскільки на сучасному етапі розвитку людства вони стають можливими лише завдяки руху грошей. Останні в процесі суспільного розвитку стали універсальним посередником у відносинах з розподілу та перерозподілу благ.

Інфляція впливає на фінансові правові відносини взагалі та на окремі види таких відносин, опосередковані фінансово-правовими інститутами. У правових дослідженнях цих інститутів виявляється фрагментарність знань щодо поняття, природи та властивостей інфляції, оскільки ніхто з науковців не розглядає інфляцію як самостійний суспільний феномен. Замість цього, її переважно розуміють в контексті конкретних суспільних відносин як невід'ємне зло, яке слід ліквідувати шляхом удосконалення законодавства та практики його застосування, що є характерним підходом для позитивістської правової науки.

Інфляція прямим чином впливає на зміст валютних правовідносин. У.І. Моторнюк та Н.Л. Калиновської у статті «Проблеми валютного регулювання в Україні» стверджують, що вибір режиму валютних курсів залежить від цілей економічної політики. На їхню думку, коли основною метою є досягнення

повної зайнятості, а увага до інфляції невелика, можливо віддавати перевагу плаваючим валютним курсам. У разі, коли головною метою є уникнення інфляції, більш перспективними є фіксовані валютні курси [120, с. 288].

Американський вчений Мартін Фельдштейн висвітлює проблему уразливості податкової системи перед інфляцією. Він вказує на те, що наші податкові закони були розроблені в умовах соціально-економічного середовища з мінімальною або надто низькою інфляцією. За його словами, реальність демонструє, що навіть рівень інфляції на рівні 6 або 8 відсотків і більше створює значні труднощі для податкової системи [14, с. 154].

Мартін Фельдштейн наводить приклад, за яким під час подорожного оподаткування у період з 1960 по 1970 роки в США інфляція призводила до утворення фіктивного оподатковуваного доходу, тому платники податків були зобов'язані сплачувати податки не лише з реального доходу від своїх заощаджень, але й з цього інфляційного доходу [14, с. 154].

Шведський юрист-фінансист Лейф Мутен вказує на глибинний вплив інфляції на податкову систему. Він зауважує, що під впливом інфляції принципи справедливості і рівноправності, які були враховані при створенні податкової системи, зазнають змін і вже не відповідають принципам, які виникають після інфляційних процесів [27, с. 176].

Н.О. Шикіна зазначає, що складність управління інфляційними процесами пояснюється тим, що інфляція у своїй глибинній сутності, є прихованим, квазіфіскальним податком. За її словами, формально інфляція є інструментом квазіфіскального оподаткування, який контролюється обмеженою кількістю осіб (урядом і центробанком), що мають фінансовий інтерес в інфляції (об'єктивно і суб'єктивно) [153].

Англійський науковець Майкл Блейні розглядає феномен інфляції як форму оподаткування, і визнає інфляційний податок одним з можливих джерел надходжень до публічних фондів коштів. Він вважає, що інфляційний податок є альтернативою конвенційним податкам [4].

Американський правник Віктор Туроний також досліджує явище інфляції у тісному зв'язку із податковим правом, однак, концентрує свою увагу на способах пристосування податкової системи до постійного інфляційного впливу [35].

Юрист-фінансист Є.О. Алісов, аналізуючи проблеми правового регулювання грошового обігу, стверджує, що система прогнозування готівкового обігу є ключовим заходом для уникнення повторення труднощів, які виникли на початку 90-х років XX століття, таких як диспропорції між попитом і пропозицією грошей, гіперінфляція та криза платежів [38, с. 201].

На його думку, запобіжним заходом від інфляції повинно стати регулювання в законодавстві не лише технічних аспектів емісії і вилучення банкнот з обігу, але й обсягів емісії. Вчений вважає, що обмеження емісійних можливостей Національного банку України вимагає розроблення раціональної моделі співвідношення між його незалежністю та гарантією виконання завдань і функцій, а також контролю держави та суспільства над його діяльністю. З цього приводу Є.О. Алісов вважає, що необхідно відновити практику затвердження Верховною Радою України обсягів емісії національної валюти, яку здійснює Національний банк України, на кожен календарний рік [38, с. 205].

Важливо зауважити, що Є.О. Алісов, ймовірно, перший серед науковців-правників у пострадянській Україні, акцентує увагу на юридичних аспектах стримування інфляції. Незважаючи на це, у його науковій роботі не розкрито правового визначення та властивостей інфляції. Зокрема, в концепції Є.О. Алісова, проблема інфляції розкривається крізь призму обмеження емісійної діяльності центрального банку, а сам термін «інфляція» зводиться до знецінення національної валюти.

Н.Є Блажівська є однією з нечисленної групи науковців-юристів, хто визначає інфляцію як правову проблему. У неї зустрічаємо таке: «Падіння грошової вартості призводить до виникнення не лише соціальних та економічних проблем, а й проблем юридичного характеру. Інфляція здатна

впливати на різні правовідносини, зокрема на договори, особливо довгострокові, відносини оренди, страхування, зокрема соціальне, а також на вимоги про грошове відшкодування збитків. Вплив інфляційних процесів можна простежити у правовідносинах як у сфері приватного, так і публічного права» [41, с. 54].

У своїй науковій статті Н.Є. Блажівська ставить складні питання правового характеру: чи можна вважати державу відповідальною перед індивідом за збитки, що завдаються знеціненням грошей; чи має держава брати до уваги можливий ефект від інфляції при її втручанні в здійснення майнових прав людини; які межі такого втручання [41, с. 54].

В.В. Краглевич, дослідивши проблему захисту прав та інтересів фізичних осіб-вкладників від знецінення гарантованої суми відшкодування за вкладами, робить висновок: «Законодавство України не передбачає обов'язку компенсувати вкладникам знецінення їхніх коштів, а лише передбачає виплату вкладникам гарантованих сум відшкодування коштів за вкладами у межах 200 000 гривень. Системний аналіз законодавства дозволяє дійти висновку, що у разі прострочення виплати гарантованих сум відшкодування вкладники можуть захистити свої права шляхом звернення до суду з позовом про стягнення трьох процентів річних та інфляційних збитків відповідно до ст. 625 Цивільного кодексу України» [111, с. 47]. Цим самим науковець розкриває ще одну сферу суспільних відносин, яка зазнає негативного впливу від знецінення грошей. У його статті інфляція розглядається як причина збитків, що завдаються майну в цивільних та фінансових правовідносинах, зокрема у сфері банківських вкладів та гарантування таких вкладів.

У господарських правовідносинах інфляцію розглядає А.О. Згама. Вона досліджує вплив інфляції на виконання грошових господарських зобов'язань, та релевантну судову практику з цього питання. А.О. Згама стверджує, що інфляційні втрати, які є платою боржників кредиторами за прострочення виконання грошового зобов'язання, слід розглядати як компенсаційні заходи, а не як штрафні санкції. Такий характер інфляційних втрат, на її думку,

проявляється «як потреба компенсації кредиторів втрати через неможливість використання ним грошових сум та отримання доходу...Водночас ці проценти також мають грошовий і стимулюючий характер» [60, с. 150].

Вплив інфляції у кримінальному законодавстві досліджувався О.С. Кузембаєвим. Він пояснює поняття індексу співрозмірності кримінальної відповідальності, як «механізм підвищення/зниження мінімального розміру найбільш м'якого виду покарання в кримінальному кодексі, що необхідний для можливості часткової або повної компенсації (вирівнювання) співрозмірності розмірів санкцій та видів покарань у кримінальному кодексі щодо економічної інфляції у вигляді подорожчання споживчих товарів і послуг, що відбувається в державі» [113, с. 217].

Провівши відповідні розрахунки із порівняння розмірів мінімального покарання у кримінальному законодавстві США (Примірному кримінальному кодексі США та Кримінальному кодексі штату Техас) із відповідним розміром мінімального покарання у Кримінальному кодексі України, О.С. Кузембаєв узагальнює, що рівень недооцінки вартості «справедливості» мінімального покарання в Кримінальному кодексі України у порівнянні зі США становить 86,1% [113, с. 218].

У неекономічному розумінні інфляцію розглядає юрист-науковець О.М. Стойко. У її статті в правовій газеті «Юридичний вісник України» йдеться про інфляцію правових норм. Так, О.М. Стойко пише: «Гіперінфляція норм міжнародного права, коли дії держави-агресора та демонстративне порушення нею фундаментальних засад світового порядку не отримують належної правової оцінки з боку ООН, прямо чи опосередковано ослаблюють національні правові системи. Принцип верховенства права не є винятково внутрішньою справою держави: інфляція правових норм на міжнародному рівні провокує аналогічні процеси і у національному законодавстві» [147]. Тобто, у розумінні вченої інфляція правових норм означає знецінення їх, як регуляторів суспільних відносин, знецінення принципів самого права та національних правових систем.

Дослідження інфляції духовності в контексті кримінального права виконане вченою А.С. Оцяцею. У її розумінні, інфляція кримінального права в повсякденній свідомості проявляється в тому, що «попередження про можливість застосування статей кримінального кодексу є слабким стримуючим заходом для потенційного правопорушника, повідомлення про порушення кримінальної справи вже не викликає хвилювання у пересічного громадянина... немає внутрішньої боязні, відсутня внутрішня заборона у людей» [126, с. 43]. Тобто, мова ведеться про неадекватність норм кримінального закону відносно реальної шкоди від кримінальних правопорушень, що свідчить про знецінення (інфляцію) превентивної ролі кримінального покарання для особи правопорушника.

На відміну від правової науки в пострадянському просторі, де досі рідко звертають увагу на вплив інфляції на правові відносини, західні науковці в своїх публікаціях частіше розглядають цю проблему і пропонують конкретні засоби боротьби з інфляцією.

Наприклад, у своїй книзі «Інфляція та право» 1982 року професор права Кіт Розенн розглядає вплив інфляції на різноманітні правові відносини, такі як договірні, кредитні, страхові, боргові, податкові та пенсійні. Він також приділяє особливу увагу аналізу впливу інфляції на міжнародні фінансові відносини [32]. Схожий напрямок дослідження обрав Айвор Річардсон, який досліджує вплив грошової інфляції на оподаткування, договірне та комерційне право, відносини з відшкодування шкоди та відносини, пов'язані із переходом права власності на майно [31].

Як свідчить наведений вище аналіз теоретичних підходів науковців-юристів до розуміння інфляції, вони традиційно поняття й природу інфляції розкривають невідривно від природи грошей. Саму інфляцію розглядають як суто економічне явище, котре чинить негативний вплив на правові відносини: валютні, податкові, емісійні, цивільні, господарські, кримінальні.

Серед методів, котрі науковці-юристи використовують для досягнення феномену інфляції, переважають загальнонаукові (аналіз, синтез, аналогія та інші) та спеціально-юридичні методи.

До останніх слід віднести в першу чергу формально-юридичний (нормативно-догматичний) метод, за допомогою якого безпосередньо досліджуються структура та зміст формально визначених правових норм (понять, принципів, конструкцій). Поширене застосування порівняльно-правового методу, суть якого полягає в зіставленні різних правових норм, інститутів, категорій з метою виявлення рис подібності або відмінності між ними. Також вчені використовують історико-правовий метод задля дослідження історичного розвитку впливу інфляції на правові відносини та зміни антиінфляційних норм чинного законодавства.

Загалом правничі дослідження явища інфляції в основному фокусуються на пошуку засобів боротьби з нею. Здебільшого юристи-фінансисти розглядають інфляцію як «хворобу економіки», яку необхідно подолати. Тому фактично, весь науковий внесок юристів у цю область зводиться до пошуку найбільш ефективного «лікувального засобу», що передбачає постійні зміни законодавства, обмеження рівня емісії готівкових коштів, впровадження системи прогнозування чи планування грошового обігу та інші заходи.

1.3. Теоретико-методологічні підходи до дослідження інфляції в регіоналістиці

Інфляція перебуває в полі зору регіоналістичних досліджень. Регіоналістика за своєю суттю є міждисциплінарною наукою, що вивчає процеси регіоналізації, просторові закономірності розміщення продуктивних сил. Зважаючи на це, інфляція у регіоналістиці розглядається у контексті соціально-економічних, політичних, історичних, природно-екологічних та інших аспектів регіонального розвитку.

Колектив авторів підручника «Основи регіонального управління в Україні» В.М. Вакуленко, М.К. Орлатий, В.С. Куйбіда та інші,

проаналізувавши процес стратегічного планування регіонального розвитку, поділяють фактори розвитку регіонів на внутрішні та зовнішні.

Вони пишуть: «...внутрішні фактори соціально-економічного розвитку регіонів ґрунтуються на ефективному використанні місцевих ресурсів: робочої сили, інфраструктури шляхів сполучення й зв'язку, доступності вільних виробничих потужностей, офісних приміщень, земельних ділянок тощо» [125, с. 132]. Натомість інфляцію указані вчені відносять до зовнішніх факторів регіонального розвитку, під якими розуміють загальні умови, які склались у країні та світі. Окрім інфляції вони сюди включають «курс національної валюти, митні тарифи й мито, податки, міжбюджетні відносини, урядові субсидії, інвестиції, іноземну допомогу, демографічну ситуацію, технологічні зміни» [125, с. 132].

Колектив учених у складі О.В. Раєвської, І.В. Аксьонової, Г.І. Свидло розглядають явище інфляції, а точніше її кількісні параметри, в контексті статистичних методів оцінки регіонального розвитку. Так, вони відносять рівень інфляції (до грудня попереднього року) та співвідношення рівня середньої процентної ставки кредитів комерційних банків та рівня інфляції до фінансових індикаторів системи статистичних показників-індикаторів для аналізу економічного розвитку регіону [146, с. 115-116].

М.В. Мазур та К.В. Сіренко у своїй статті проводять статистичний аналіз регіональних відмінностей інфляції за регіонами України за період 2001-2016 років. Ці науковці приділяють увагу регіональним індексам цін. Як вони вважають, зменшення розмірів інфляційного розриву між регіонами України «сприятиме виконанню важливих завдань регіональної політики в плані зближення рівнів розвитку вітчизняних регіонів та їх економічного зростання» [115, с. 37].

Я.В. Верменич ставить високі темпи інфляції на один рівень із небезпекою регіональної поляризації, швидким зубожіння основної маси населення, гострими ідеологічними протистояннями, збройним конфліктом на сході України, недооцінкою значення науки, її явно недостатнім

фінансуванням у якості ключових загроз, котрі виникають у процесі регулювання управління територіями [45, с. 12-13]. Іншими словами, Я.В. Верменич розглядає інфляцію у площині проблем, котрі мають бути предметом державного політико-правового регулювання регіонального розвитку.

Л.Л. Приходченко, М.М. Іжа та С.Є. Саханенко розглядають рівень інфляції як один із індикаторів інвестиційної привабливості регіону. На їхню думку, це «показник, який відображає вигідність або невикладення грошових коштів в даний економічний район. Її можна визначати, як для конкретного об'єкта, так і для різних масштабів території – сільської, міської громади, області, регіону, країни» [139, с. 243].

Також зазначені вище науковці розглядають рівень інфляції як показник, що впливає на запровадження державних соціальних стандартів, як-от прожиткового мінімуму. Проаналізувавши емпіричні дані, вони стверджують, що після 2016 року в Україні наявна тенденція щодо випереджаючих темпів зростання прожиткового мінімуму порівняно з рівнем інфляції [139, с. 296].

М.С. Самойлік у науковій статті «Методологічні засади оптимізації стратегії забезпечення ресурсно-екологічної безпеки регіону» рівень інфляції відносить до одного з базових компонентів формул для розрахунку збитків навколишньому середовищу за забруднення атмосфери, збитків за забруднення водного середовища та збитків за забруднення ґрунтів. На її думку, рівень інфляції доцільно враховувати при обчисленні ціни 1 т викинутого в атмосферу CO₂, ціни 1 м. куб. спожитої води, ціни 1 м. куб. скинутих стічних вод, ціни забруднення 1 га ґрунтів [142, с. 189].

Б.М. Данилишин розглядає інфляцію, поряд з зниженням доходів бюджетів, здорожчання енергоресурсів, як один із макроекономічних викликів реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [50, с. 139].

В подібному контексті інфляцію досліджує М.Б. Заблоцький. У своїй статті «Децентралізація і регулювання рівноваги і стабілізації економіки

регіону (на прикладі Львівської області)» він пише, що загалом в Україні після 2014 року посилилися інфляційні процеси. Аналогічним чином й у Львівській області у сфері грошово-товарного обігу нагромаджуються негативні процеси і їх тенденції, серед яких інфляція, тіньова економіка корупція та інше [54, с. 56-57].

В розрізі Львівської області М.Б. Заблоцький пише таке: «Щорічне зниження оборотності грошей на 3,4% (1,000-0,966) свідчить про зниження купівельної спроможності населення, кредитоспроможності підприємств, викликані низькими доходами населення і прибутками підприємств і високим рівнем інфляції. Приріст в обігу грошової маси приносить не реальні, а інфляційні доходи і прибутки» [54, с. 59]. Тобто указаний науковець інфляцію розглядає як явище загальнонаціонального та регіонального характеру, котре в цілому має негативний ефект для стабільності економіки регіонів України.

Л.М. Немець та К.В. Мезенцев розглядають боротьбу з інфляцією як один із пріоритетних напрямків забезпечення національних економічних інтересів, під якими вони розуміють «орієнтири і прагнення особи, суспільства, держави до одержання економічних переваг, збагачення, економічної незалежності з метою збереження, гідного існування та розвитку» [122, с. 258]. Ці ж дослідники рівень інфляції відносять до індикаторів добробуту населення [122, с. 266].

Автори монографії «Регіональний розвиток в Україні: суспільно-просторова нерівність і поляризація» К.В. Мезенцев, Г.П. Підгрушний та Н.І. Мезенцева вважають, що негативні інфляційні очікування та загалом складна економічна ситуація в Україні є соціально-психологічним мотивом зовнішньої трудової міграції українців [116, с. 44-45].

В.Ф. Семенов, О.Л. Михайлюк, В.Д. Олійник під час дослідження міжрегіональних диспропорцій та регіонального зростання роблять висновок, що запорукою зростання конкурентоспроможності регіонів в Україні є інституційні чинники, серед яких «удосконалення системи регулювання цін на

послуги природних монополій та продукцію монополізованих галузей економіки з метою запобігання зловживанню монопольним становищем та забезпечення сприятливих цінових пропозицій для обробної промисловості, сільського господарства, будівництва, попередження інфляції» [143, с. 132].

Є.П. Качан досліджує метод індексів, який використовується в регіональній економіці для обчислення і порівняння рівнів регіонального розвитку. Його суть полягає в тому, що «будь-який абсолютний статистичний показник можна обчислити як відносний щодо аналогічного середнього показника по країні або світу» [107, с. 78].

За словами Є.П. Качана, інтегральні індекси дають змогу ранжувати за сукупністю важливих показників регіони і країни. Серед цих показників він виділяє «індекс злиденності», «індекс людського розвитку», «індекс гуманітарного розвитку». Є.П. Качан стверджує, що «індекс злиденності» є сумою індексів бідності, рівня безробіття та інфляції [107, с. 78].

І.Л. Шульц, дослідивши ціновий чинник інтегрованості економічного простору України, поділяє усі регіони України за ступенем інтегрованості регіональних ринків товарів відносно загальнонаціонального ринку товарів на три групи: найменш інтегровані (22% регіонів), найбільш інтегровані (44 % регіонів) та регіони із середнім рівнем інтегрованості (34% регіонів). При цьому на її думку, указаний розподіл регіонів зумовлений найперше значною диференціацією регіональних цін і доходів [154, с. 22-23]. Вона підсумовує, що просторовий розмах цін в Україні залежить від десятків чинників, серед яких, наприклад, витрати міжрегіональної торгівлі (трансакційні витрати) та рівень інфляції [154, с. 23].

Проблема інфляції була та залишається предметом дослідження іноземних учених, котрі вивчають регіональні економічні проблеми.

У 2023 році науковцями Елайня Гупта, Леслі МакГранахан було проведене дослідження особливостей інфляції в регіонах США. Перш за все вчені звертають увагу на значні розбіжності у індексах споживчих цін у

чотирьох регіонах США: Середньому Заході, Північному Сході, Півдні та Заході.

У своєму дослідженні вони приходять до висновків, що попри існуючі розбіжності у рівнях інфляції регіонів існує чітка кореляція між такими рівнями: зростання інфляції у одних регіонах супроводжується зростанням у інших регіонах, і навпаки. Хоча таке зростання або спадання можуть бути неоднаковими.

Разом з тим, як з'ясовано науковцями, зміни цін у житловому секторі є головною рушійною силою регіональних відмінностей в інфляції за два періоди часу, які вони досліджували: січень 2002 року – січень 2023 року та січень 2019 року – січень 2023 року. Учені наголошують на тому, що хоч жителі різних регіонів мають неоднакові моделі споживання, однак це відіграє лише незначну роль у розбіжностях регіональної інфляції у США [17].

Томаш Лізяк, Майкл Педерсен та Єва Станіславська вивчають взаємозв'язки між споживчими інфляційними очікуваннями та регіональними змінами цін у США. На їхню думку, регіональні, а не національні темпи інфляції впливають на погляди споживачів на інфляцію в коротко- та середньострокових горизонтах прогнозування. Як наслідок, регіональні відмінності в інфляції мають статистично значущий, хоча кількісно помірний, вплив на розбіжності щодо інфляційних очікувань серед споживачів у відповідних регіонах. Зважаючи на це, науковці підсумовують, що в регіональній політиці повинні враховуватися фактори формування інфляційних очікувань серед споживачів відповідних регіонів, зокрема, національні та місцеві новини. Це, за словами вчених, особливо актуально, коли між регіонами існують значні відмінності у рівнях інфляції [25].

У Великій Британії відсутня офіційна методика розрахунку регіональних індексів споживчих цін. З огляду на це колектив дослідників у статті «Експериментальна регіональна інфляція споживчих цін у Великій Британії на основі моделі з ваговими витратами» пропонує власну модель обрахування рівня інфляції у регіонах Великої Британії, оскільки вважають,

що інфляція варіюється у міжрегіональному розрізі. У процесі дослідження учені виявили, що регіональний індекс споживчих цін можливо розрахувати за допомогою загальнодоступних джерел даних, однак він виявляється надмірно мінливим з часом, головним чином через особливості вагових коефіцієнтів [12].

Японський науковець Джун Нагаясу у статті «Неоднорідність та конвергенція регіональної інфляції (цін)» пише про те, що ним виявлено статистичні докази, які свідчать про неоднорідної інфляції в регіонах Японії. При цьому, за його словами, середня інфляція не тільки суттєво відрізняється в різних регіонах Японії, але й по-різному реагує на загальні економічні та монетарні фактори. Крім того, він не відшукав переконливих доказів конвергенції (зближення) цін у різних групах регіонів Японії. Як висновок Джун Нагаясу стверджує, що диверсифікована регіональна інфляція може існувати в рамках країни з однією валютою, або в межах валютного союзу [28].

Регіональні відмінності інфляції в Туреччині досліджують Філіз Єсилюрт і Пол Елгорст. Вони, використавши дані про рівні інфляції 67 провінцій Туреччини за період 1987–2001 років, з'ясовують, що динаміка інфляції одних провінцій має непрямий вплив на сусідні провінції, тобто наявний процес конвергенції інфляції. Це важливий висновок, за словами вчених, оскільки він підтверджує процес регіональної інтеграції рівня інфляції в Туреччині, що є передумовою в процесі її вступу до Європейського Союзу [37].

Дослідник Гасан Дуран вивчає процеси зближення інфляції у регіонах Туреччини. Він аналізує регіональні рівні інфляції в Туреччині за період 2004–2015 років. За результатами свого наукового дослідження Гасан Дуран робить два ключових висновки: по-перше, інфляційні диспропорції у регіонах Туреччини з часом зменшилися, особливо в посткризовий період після 2010 року, а загальна стабілізація цін і процес зниження інфляції в Туреччині поєднуються з конвергенцією (зближенням) інфляції в регіонах; по-друге, турецькі регіони досить часто змінюють свої позиції відносного рівня інфляції,

тобто поведінка регіональної інфляції є випадковою в часі та неструктурованою [11].

Учені Сабіна Д'Коста, Енріке Гарсілазо та Хоакім Олівейра Мартінс вивчають вплив структурних і макроекономічних факторів на регіональне зростання. Вони аналізують фінансово-економічні показники 217 регіонів із 22 країн Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) за період з 1995 по 2007 роки. За результатами свого дослідження учені підсумовують, що інфляція негативно впливає на регіональне зростання. При цьому ефекти інфляції є диференційованими, адже сильнішого негативного впливу зазнають регіони, ближчі до межі своєї економічної продуктивності, а в регіонах із сильним відставанням інфляція може навіть мати позитивний вплив [10].

Аналіз досліджень інфляції у регіоналістиці показує, що науковці розуміють її як негативне економічне явище загальнодержавного характеру, яке є зовнішнім фактором соціально-економічного розвитку регіонів.

Здебільшого вченими-регіоналістами констатується негативний вплив інфляції на: процес стратегічного планування регіонального розвитку; регіональну політику; економічний розвиток регіону; ресурсно-екологічну безпеку регіону; реформу місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні; зовнішню трудову міграцію українців тощо.

Регіональний рівень інфляції, її характер, динаміку вчені досліджують задля порівняльного аналізу економічного розвитку регіонів з метою виявлення їх конкурентних переваг. Регіональна інфляція науковцями-регіоналістами вважається одним із індикаторів інвестиційної привабливості регіону, індикатором добробуту населення, показником ступеня інтегрованості регіональних ринків товарів відносно загальнонаціонального ринку товарів.

Разом з тим наявні поодинокі дослідження вітчизняних науковців конкретних показників регіональних індексів споживчих цін, які спрямовані на демонстрацію міжрегіональних диспропорцій інфляції, інфляційних

розривів. Мінімізація таких диспропорцій та розривів розглядаються серед базових завдань регіональної політики в плані зближення рівнів розвитку вітчизняних регіонів та їх економічного зростання.

Зарубіжні дослідники регіонального розвитку здебільшого концентрують свою увагу на вивченні історичних статистичних даних про регіональні рівні інфляції. Вони досліджують причини регіональних диспропорцій інфляції, особливості зближення рівнів цін та інфляції в сусідніх регіонах, нерівномірність впливу однакових загальнодержавних факторів на рівні інфляції у різних регіонах країни.

Науковці-регіоналісти використовують набір методів різного рівня для дослідження інфляції. Так, ними застосовуються загальнонаукові методи, як-от аналіз, синтез, аналогія, дедукція, абстрагування та інші.

Також використовуються спеціальні методи регіоналістичних досліджень. Серед них метод системного аналізу, який використовуються для з установлення структурних зв'язків, взаємодій між змінними зовнішніми (серед яких інфляція) та внутрішніми факторами на соціально-економічне становище регіону.

Широко використовуються статистичний метод та метод порівняльного аналізу для демонстрації кількісних відмінностей регіональних індексів споживчих цін та просторово-часовий метод – для з'ясування змін з часом параметрів інфляції між регіонами.

У регіоналістичних дослідженнях наявне застосування і картографічного методу при наочному відображенні на тематичних картах відмінностей інфляції в регіонах країни та наступному вивченні просторових закономірностей таких відмінностей.

1.4. Висновки до першого розділу

Термін «інфляція» вживається з різними семантичними забарвленнями у космології, політології, психології, філософії, праві, педагогіці. Однак, найбільш класичний вжиток поняття «інфляція» має у економічній науці. Тут під інфляцією традиційно розуміють надмірне проти потреб товарообігу

збільшення кількості паперових грошей і швидке їх знецінення. Саме таке розуміння інфляції та її природи переважає у тлумачних та етимологічних словниках.

Індекс інфляції, або індекс споживчих цін є офіційним показником, котрий дозволяє кількісно виміряти інфляцію в державі та її регіонах. Він характеризує зміну цін (тарифів) на споживчі товари та послуги в часі.

Інфляція належить до суспільних феноменів. Виникнувши як соціальне явище (на відміну від об'єктів фізичного світу), інфляція отримала власну, хоча й похідну, але відмінну від окремої людини природу. Явище інфляції (так само як і явище грошей) не може існувати поза суспільством. При цьому вона не є властивістю однієї людини та не має власного фізичного існування.

Багатогранна природа інфляції дозволяє констатувати, що остання є суспільним явищем щонайменше з двох причин: по-перше, вона є соціальним конструктом особливого виду; по-друге, вона історично винайдена приватними індивідами, а не насаджена зверху державою.

Внаслідок своєї особливої суспільної природи інфляція може бути об'єктом дослідження як гуманітарних, так і природничих наук. Адже інфляція – це явище укорінене в бутті суспільства, невіддільне від нього. Водночас вона має цілком реальний прояв у вигляді зростання цін, який підлягає фіксуванню та аналізу.

Зважаючи на викладене, методологія правової науки може розкрити інфляцію з позицій правових механізмів її приборкання та впливу інфляції на права та обов'язки суб'єктів правовідносин. Методологія ж географічної науки та регіоналістики дозволить описати просторові відмінності інфляції та їх обумовленість.

Аналіз теоретичних підходів науковців-юристів до розуміння інфляції, вони традиційно поняття й природу інфляції розкривають невідривно від природи грошей. Саму інфляцію розглядають як суто економічне явище, котре чинить негативний вплив на правові відносини: валютні, податкові, емісійні, цивільні, господарські, кримінальні.

Серед методів, котрі науковці-юристи використовують для досягнення феномену інфляції, переважають загальнонаукові (аналіз, синтез, аналогія та інші) та спеціально-юридичні методи. До останніх слід віднести в першу чергу формально-юридичний (нормативно-догматичний) метод, за допомогою якого безпосередньо досліджуються структура та зміст формально визначених правих норм (понять, принципів, конструкцій). Поширене застосування порівняльно-правового методу, суть якого полягає в зіставленні різних правових норм, інститутів, категорій з метою виявлення рис подібності або відмінності між ними. Також вчені використовують історико-правовий метод задля дослідження історичного розвитку впливу інфляції на правові відносини та зміни антиінфляційних норм чинного законодавства.

Загалом правничі дослідження явища інфляції в основному фокусуються на пошуку засобів боротьби з нею. Здебільшого юристи-фінансисти переважно розглядають інфляцію як «хворобу економіки», яку необхідно подолати. Тому фактично, весь науковий внесок юристів у цю область зводиться до пошуку найбільш ефективного «лікувального засобу», що передбачає постійні зміни законодавства, обмеження рівня емісії готівкових коштів, впровадження системи прогнозування чи планування грошового обігу та інші заходи.

Аналіз досліджень інфляції у регіоналістиці показує, що науковці розуміють її як негативне економічне явище загальнодержавного характеру, яке є зовнішнім фактором соціально-економічного розвитку регіонів.

Регіональний рівень інфляції, її характер, динаміку вчені досліджують задля порівняльного аналізу економічного розвитку регіонів з метою виявлення їх конкурентних переваг. Регіональна інфляція науковцями-регіоналістами вважається одним із індикаторів інвестиційної привабливості регіону, індикатором добробуту населення, показником ступеня інтегрованості регіональних ринків товарів відносно до загальнонаціонального ринку товарів.

Разом з тим у вітчизняних науковців наявні поодинокі дослідження конкретних показників регіональних індексів споживчих цін, які спрямовані на демонстрацію міжрегіональних диспропорцій інфляції, інфляційних розривів. Мінімізація таких диспропорцій та розривів розглядаються серед базових завдань регіональної політики в плані зближення рівнів розвитку вітчизняних регіонів та їх економічного зростання.

Зарубіжні дослідники регіонального розвитку здебільшого концентрують свою увагу на вивченні історичних статистичних даних про регіональні рівні інфляції. Вони досліджують причини регіональних диспропорцій інфляції, особливості зближення рівнів цін та інфляції в сусідніх регіонах, нерівномірність впливу однакових загальнодержавних факторів на різні регіони країни.

Науковці-регіоналісти використовують набір методів різного рівня для дослідження інфляції. Так, ними застосовуються загальнонаукові методи, як-от аналіз, синтез, аналогія, дедукція, абстрагування та інші.

Також використовуються спеціальні методи регіоналістичних досліджень. Серед них метод системного аналізу, який використовуються для з установлення структурних зв'язків, взаємодій між змінними зовнішніми (серед яких інфляція) та внутрішніми факторами на соціально-економічне становище регіону. Широко використовуються статистичний метод та метод порівняльного аналізу для демонстрації кількісних відмінностей регіональних індексів споживчих цін та просторово-часовий метод – для з'ясування змін з часом параметрів інфляції між регіонами. У регіоналістичних дослідженнях наявне застосування і картографічного методу при наочному відображенні на тематичних картах відмінностей інфляції в регіонах країни та наступному вивченні просторових закономірностей таких відмінностей.

РОЗДІЛ 2.

ПРАВОВІ ОСНОВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ІНФЛЯЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ РЕГІОНАХ

2.1. Інструменти оптимізації інфляції та їх реалізація в Україні

Сьогодні на побутовому та навіть науковому рівні інфляція сприймається як шкідливе явище, яке слід викоринити. Спільним для різноманітних способів боротьби з інфляцією є їхнє спрямування на викоринення інфляції як негативного явища, а також здебільшого віра у можливість існування безінфляційних грошей, що в принципі можливо протягом певного нетривалого періоду часу. Але феномен інфляції, як ми вже з'ясували, є самостійним явищем суспільної дійсності.

Він є змістовно значно ширшим ніж будь-яке знецінення грошей. Інфляція є соціальним та правовим феноменом, котрий поміж іншим характеризується перманентністю та водночас спонтанністю. Перманентний характер інфляції знаменує те, що вона відбувається повсякчас або у латентній, або ж у видимій формі, набуваючи очевидності у своїх найбільш турбулентних проявах – у різкому знеціненні грошей, інших суспільних благ. Спонтанність інфляції означає її практичну некерованість ззовні, саморух, залежність від тенденцій повсякденного життя соціуму.

У тлумачному словнику української мови за редакцією В.Т. Бусела термін «оптимізація» визначається як «надання чому-небудь оптимальних, найбільш сприятливих властивостей, співвідношень» [44, с. 851].

Дефініція оптимізації, отже, передбачає в собі необхідність врахування природи самих типів діяльності, явищ чи процесів, котрі підлягають оптимізації. У цьому сенсі категорія «оптимізація» пізнавально та й семантично продуктивніша, ніж деякі інші, наприклад, слова «боротьба», «подолання», «викоринення», котрі використовуються для позначення практик із усунення інфляції.

Таким чином, оптимізація інфляції насамперед полягає не у повному подоланні інфляції, оскільки остання є буттєвим, а, отже, невикоринюваним в

межах людської цивілізації феноменом. Оптимізація інфляції передбачає прагнення нівелювати, компенсувати, попередити її «гострі симптоми», які неодмінно проявляються на фоні її «хронічного» перебігу.

Суспільна практика на сьогодні вже виробила й успішно апробувала ряд заходів, спрямованих на оптимізацію інфляції. Насамперед серед таких заходів ми можемо виділити інструментів оптимізації інфляції, що впроваджуються публічною владою за посередництва правових норм.

До таких інструментів оптимізації інфляції можна віднести грошові реформи, індексування грошових доходів населення, створення стабілізаційних фондів бюджетів, оптимізацію грошових видатків бюджетів (бюджетні обмеження), індексацію податків, державне регулювання цін. Реалізація усіх таких інструментів опосередкована насамперед законами та підзаконними нормативними правовими актами.

Указане вище означає, що шляхом прийняття нових нормативних актів або внесення змін в чинне законодавство держава намагається щонайменше реагувати на інфляцію та її наслідки, а в кращому випадку – попереджувати її масштабне й руйнівне розростання. Тобто позитивне право (законодавство в широкому розумінні) в цьому випадку не регулює інфляцію подібно до інших явищ суспільного життя (наприклад, оподаткування, реєстрація нерухомості, ліцензування господарської діяльності, судочинство тощо), а намагається боротися з її наслідками, що передбачає існування способів оптимізації інфляції та правового забезпечення її реалізації. Внаслідок цього правові аспекти інфляції в Україні та її регіонах найдоцільніше розглядати в контексті правових основ оптимізації інфляції.

Грошова реформа є заходом держави, що покликаний мінімізувати інфляцію.

В Україні остання в часі грошова реформа завершилася у 1996 році, хоча її передумови були закладені ще у 1990 році у Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року [51].

Однією з причин грошової реформи в Україні, котра завершилася 1996 року була необхідність зниження темпів інфляції. Як пише І.В. Сало, проведена у 1996 році грошова реформа завершила перший етап побудови української фінансово-кредитної системи. У результаті її було «не лише введено національну грошову одиницю – гривню, а й створено умови для стабілізації грошової системи та перетворення грошей у важливий стимулюючий фактор економічного розвитку» [141, с. 30].

Зміст грошової реформи в першу чергу полягає у гальмуванні ряду штучних інфляційних чинників. Унаслідок грошової реформи відбувається відносна стабілізація грошової системи через пристосування нових грошових відносин до вже існуючих суспільних дисбалансів. Грошова реформа, таким чином, передбачає свого роду «відкочування назад» грошових суспільних процесів. Вона вважається крайнім заходом із стабілізації грошових відносин і проводиться державами як реакційний захід, а не як превентивний.

Оскільки грошова реформа запроваджується централізовано й застосовується одночасно та в однаковій мірі до всіх регіонів України, то помітних особливостей правового регулювання її на рівні регіонів України не може існувати.

Інший правовий інструмент оптимізації інфляції – індексація грошових доходів населення – є періодичним заходом оптимізації інфляції. В Україні вона відбувається на підставі Закону України «Про індексацію грошових доходів населення». Там же це поняття визначено як «встановлений законами та іншими нормативно-правовими актами України механізм підвищення грошових доходів населення, що дає можливість частково або повністю відшкодовувати подорожчання споживчих товарів і послуг» [133].

За цим законом підлягають індексації серед інших доходів такі: пенсії, стипендії, оплата праці (грошове забезпечення), суми виплат, що здійснюються відповідно до законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування та інші [133].

Індексація грошових доходів населення здійснюється з метою «підтримання купівельної спроможності населення України в умовах зростання цін з метою дотримання встановлених Конституцією України гарантій щодо забезпечення достатнього життєвого рівня населення України» [133]. Зважаючи на це, немає регіональних особливостей в правовому регулюванні індексації грошових доходів населення.

Створення на національному рівні стабілізаційних фондів має яскраво виражений превентивний характер. На думку О.І. Підгурської та О.О. Лапко, стабілізаційний фонд держави є «антикризовим стабілізатором економіки в умовах сучасної циклічності і турбулентності» [127, с. 151]. Він, за їхніми словами, за змістовними ознаками «належить до фондів суверенного добробуту ... є втіленням ідеї державних накопичень» [127, с. 151].

Таким чином, ключовою метою впровадження стабілізаційних фондів на рівні бюджетів є акумуляція коштів з метою майбутнього покриття негативного впливу фінансової кризи, інфляції на сферу насамперед публічних фінансів.

Вперше питання про заснування в Україні Стабілізаційного фонду постало ще у 2005 році. Зокрема, Закон України «Про Державний бюджет України на 2006 рік» у статті 1 передбачав створення у Державному бюджеті України Стабілізаційного фонду у сумі 3 мільйони грн, який використовуватиметься шляхом внесення змін до цього ж закону [131].

По справжньому затребуваним Стабілізаційному фонду випало стати у розпал світової економічної кризи. Стабілізаційний фонд 2008 року було заплановано створити «за рахунок понадпланових надходжень від приватизації державного майна у 2008 році та надходжень цих коштів у повному обсязі у 2009 році, а також цільового розміщення державних цінних паперів Стабілізаційного фонду» [137].

Ще один правовий інструмент оптимізації інфляції передбачає цілеспрямоване застосування бюджетних обмежень. Суть їх полягає у впровадженні в законі про бюджет на наступний фінансовий рік переліку

законодавчих актів, дія котрих відміняється чи призупиняється у зв'язку із тим, що бюджетом не передбачені засоби на їх реалізацію.

Бюджетні обмеження покликані захистити бюджет від наддефіциту (котрий перевищує встановлені межі), що виникає, з одного боку, через парламентський популізм, а з іншого – через можливі наслідки інфляції, оскільки очевидним є те, що в умовах гіперінфляції знецінення бюджетних доходів призводить до неможливості повноцінного виконання бюджетних зобов'язань.

Варто додати, що в українському бюджетному законодавстві передбачено запобіжний механізм для «роздмухування» інфляції. Так, частина 3 статті 95 Конституції України передбачає, що держава прагне до збалансованості бюджету [110].

Одним із проявів, закріпленого у Конституції України принципу збалансованості бюджету, є положення статті 54 Бюджетного кодексу України. Вона у частині 2 передбачає внесення змін до закону про бюджет на певний рік у разі недоотримання надходжень загального фонду Державного бюджету України більше ніж на 15 відсотків суми, передбаченої розписом державного бюджету на відповідний період [42].

Пунктом 3 «Прикінцевих положень» Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» зупинено на 2023 рік в цілому дію Закону України «Про індексацію грошових доходів населення» [132]. Цим же законом зупинено дію кількох десятків норм різних нормативно-правових актів, зокрема Бюджетного кодексу України, Законів України «Про судову експертизу», «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення», «Про Центральну виборчу комісію», «Про альтернативні джерела енергії» та інших [132]. Тобто в Україні в умовах воєнного стану застосовано механізм бюджетних обмежень, в тому числі з метою оптимізації інфляції.

І створення стабілізаційних фондів, і запровадження бюджетних обмежень є способами оптимізації інфляції, що не передбачають регіональних відмінностей у правовому регулюванні їхнього впровадження.

Індексація податків – ще один інструмент оптимізації інфляції, що повсюдно впроваджується державами світу. Вплив інфляції на інститут публічних доходів найочевидніше проявляється у деформаціях податкових надходжень та розбалансуванні бюджетів різних рівнів. Все це обумовлено тим, що на сьогодні практично усі податково-правові відносини неможливі без посередництва грошей, котрі є найбільш чутливими до інфляції благами.

Серед способів індексації податків виділяють – повну або часткова індексацію податків, котра включає індексацію ставок податків, індексацію порогів податкових розрядів при прогресивному порозрядному оподаткування, індексацію податкових пільг тощо.

Так, у ряді країн застосовується система індексації податкових надходжень, зокрема, у Франції, Нідерландах, Канаді, Люксембурзі, Данії, Ізраїлі, Бразилії та Чилі. Індексація податків була запроваджена в Канаді в 1974 році і відтоді шкала податкових розрядів та особисті податкові пільги коригувалися у бік зростання щорічно відповідно до рівня інфляції попереднього року [22, с. 5].

Варто відзначити, що принципи індексації податків можуть навіть передбачатися на найвищому, конституційному рівні. Так, одна із найпрогресивніших конституцій Європи – Союзна Конституція Швейцарської Конфедерації – передбачає, що при оподаткуванні доходів фізичних осіб їх потрапляння у вищу категорію оподаткування унаслідок інфляції періодично компенсується, але це стосується виключно прямих податків [13].

У світовій практиці оподаткування виділяють наступні найочевидніші ефекти інфляції:

1. Викривлення персонального податкового тягара, або меж податкового навантаження особи, що обумовлюється взаємовпливами інфляції та будь-якого прогресивного оподаткування [22, с. 1]. Через інфляцію номінально визначені розряди прогресивного оподаткування передбачають підвищення номінальних доходів до вищих податкових ставок. Цей ефект називається *bracket creep* – «зсув податкового розряду» – тобто, перехід

платників податків у податковий розряд із більш високою ставкою податку у міру номінального збільшення доходів через інфляцію [6].

2. Ефект Танзі-Олівера, який проявляється в умисній затримці платниками податків строків сплати податків в державний бюджет в умовах підвищеного рівня інфляції. Цей ефект наявний під час накопичення інфляційного тиску в економіці, коли платники податків отримують стимули для перенесення термінів сплати податків, оскільки за час затримки гроші знецінюються, від чого виграє платник податків. Водночас за таких умов дефіцит держбюджету та загальна нестабільність фінансової системи зростають [121].

3. Зниження реальної вартості податкових пільг, податкових кредитів, котрі визначені у фіксованій номінальній сумі. Це спричинює швидше зростання оподатковуваного доходу, ніж збільшення реального доходу [22, с. 2].

4. Деформації визначених у абсолютних значеннях сум податкового боргу, сум повернення помилково та/або надміру сплачених грошових зобов'язань та пені, а також штрафних санкцій, котрі у ряді випадків визначені у вигляді фіксованої суми (наприклад, у статтях 118-120 Податкового кодексу України).

Українське податкове законодавство передбачає ряд запобіжників від інфляційних впливів, які де-юре стосуються усіх податків. Так, наприклад, частина 2 статті 29 Податкового кодексу України передбачає, що «при обчисленні суми податку специфічні ставки, фіксовані ставки та показники, встановлені цим кодексом у вартісному вимірі, підлягають індексації в порядку, визначеному цим кодексом» [128].

Однак, на практиці індексація стосується насамперед таких податків і зборів, ставки яких виражені в абсолютних величинах: акцизний податок; екологічний податок; рентна плата. Їх щорічна індексація врегульована в пункті 4 Розділу XIX «Прикінцеві положення» Податкового кодексу України [128].

Окремо слід звернути увагу, що в Україні діє Закон України «Про ціни і ціноутворення». Цей закон передбачає можливість для Кабінету Міністрів України, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування в межах їх повноважень установлювати ряд обов'язкових для суб'єктів господарювання цін, зокрема фіксованих цін та граничних цін [138].

Оскільки інфляція є процесом знецінення грошей, що проявляється у зростанні загального рівня цін, то можна віднести до самостійного способу оптимізації інфляції, державне регулювання цін. Реалізуючи державне регулювання цін уповноважені суб'єкти можуть обмежено стримувати чи прискорювати інфляцію.

Способи й форми оптимізації інфляції через оподаткування та шляхом державного регулювання цін можуть мати певні відмінності в регіональному вимірі. Це обумовлено особливостями місцевих податків та специфікою повноважень органів місцевого самоврядування із їхнього встановлення. Також місцева влада бере участь у встановленні тарифів на житлово-комунальні послуги. Детальніше ці питання будуть розглянуті нижче.

2.2. Особливості оптимізації інфляції на місцевому рівні в Україні

В цілому, які свідчить попередній підрозділ роботи, правові аспекти регіональних відмін інфляції, тобто оптимізації інфляції, не є яскраво виражені. Переважна більшість інструментів оптимізації інфляції, що впроваджуються публічною владою, передбачені у нормативних актах загальнодержавного рівня, поширюються одночасно та в однаковій мірі на усі регіони України.

Разом з тим деякі особливості правового регулювання та реалізації нормативних положень з питань оптимізації інфляції наявні на місцевому рівні. Це свідчить про існування певних регіональних особливостей оптимізації інфляції. Найбільш яскраво регіональні відміни в оптимізації інфляції проявляються в сфері місцевих податків.

При цьому місцева влада в оподаткуванні повинна знаходити справедливий баланс між двома станами: по-перше, встановлювати місцеві

податки та збори таким чином, щоб забезпечувати збалансованість місцевого бюджету, його захист від впливу інфляції; по-друге, враховувати, що неефективне визначення ставок місцевих податків та зборів, пільг з їх сплати може стати в перспективі самостійним чинником зростання рівня регіональної інфляції.

Практика вже розвинула різні інструменти для уникнення негативного впливу інфляції у сфері оподаткування, включаючи місцеве оподаткування. Зокрема, ці інструменти передбачають: повну або часткову індексацію ставок податків (індексацію ставок податків; індексацію порогів податкових розрядів при прогресивному порозрядному оподаткування; індексацію податкових пільг тощо), введення правила щорічного публічного розкриття інформації про кількісне зростання реальних податків унаслідок інфляції [22, с. 4-5]; використання амортизації у цілях оподаткування, де застосовуються правила нарахування зношення та принципи переоцінки товарно-матеріальних запасів (наприклад, для майнових податків, де сума податку залежить від номінально-визначеної вартості такого майна та прогресивних розрядів ставок); внесення дискреційних змін в податкові пільги та номінальні межі податкових груп [27, с. 177-178].

Податковий кодекс України у статті 10 наділяє місцеві ради повноваженнями із встановлення місцевих податків. За змістом пункту 10.2-1 статті 10 Податкового кодексу України «Місцеві ради обов'язково установлюють єдиний податок та податок на майно (в частині транспортного податку та плати за землю, крім земельного податку за лісові землі)» [128]. Натомість відповідно до пункту 10.2. статті 10 указаного кодексу «Місцеві ради в межах повноважень, визначених цим Кодексом, вирішують питання відповідно до вимог цього Кодексу щодо встановлення податку на майно (в частині податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) та встановлення збору за місця для паркування транспортних засобів, туристичного збору та земельного податку за лісові землі» [128].

Податковий кодекс України, надаючи повноваження місцевим радам встановлювати місцеві податки, тим самим дозволяє останнім самостійно визначати об'єкт оподаткування, платників податків і зборів, розміри ставок, податковий період, податкові пільги зі сплати місцевих податків і зборів та інші обов'язкові елементи. Здійснюючи ці повноваження, місцеві ради можуть у певній мірі погашати негативні ефекти від інфляції, або навіть навпаки – сприяти зростанню інфляції в регіональному вимірі.

До прикладу, встановлюючи на певній місцевості гранично високі ставки податку на приміщення промислових підприємств (податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) чи на орендовану ними землю комунальної власності, місцева влада може спонукати групи підприємців підвищувати вартість своєї продукції в регіоні, що свідчитиме про зростання цін.

Саме по собі це першочергове зростання цін ще не є інфляцією, оскільки обмежене однією групою товарів, та не свідчить про зростання загального рівня цін. Проте унаслідок кумулятивного ефекту, взаємозалежності одних товарів та послуг з іншими (наприклад, соняшникове насіння та соняшникова олія), указані дії місцевої влади можуть спровокувати підвищений рівень інфляції в регіоні.

У зворотній ситуації місцева рада може для пом'якшення вже існуючої високої інфляції запровадити податкові пільги, або понижені ставки податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, чи на орендну плату за користування земельними ділянками комунальної власності для виробників харчових продуктів. Як буде показано нижче, ціни на продукти харчування та безалкогольні напої є ключовою складовою визначення індексу споживчих цін на державному та регіональному рівнях.

Станом на 2023 рік у місті Києві рішенням Київської міської ради 23.06.2011 року № 242/5629 (у редакції рішення Київської міської ради від 18.10.2018 року № 1910/5974) встановлено ставку земельного податку для земель з цільовим призначенням код 01.01 «Для ведення товарного

сільськогосподарського виробництва» у розмірі 0,3 % від нормативної грошової оцінки земельної ділянки незалежно від її місцезнаходження [130]. У місті Чернівці для аналогічного об'єкта оподаткування в той же час ставка земельного податку встановлена у розмірі 1 % від нормативної грошової оцінки земельної ділянки незалежно від їх місцезнаходження, а у селі Чагор Чернівецької міської територіальної громади – 0,8% [58].

У місті Чернівці станом на 2023 рік встановлено ставку податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, щодо юридичних осіб для будівель з цільовим призначенням код 1251.5 «Будівлі підприємств харчової промисловості» у розмірі 1 % розміру мінімальної заробітної плати за 1 кв. м. площі. У селі Коровія Чернівецької міської територіальної громади ця ставка встановлена на рівні 0% розміру мінімальної заробітної плати за 1 кв.м. площі [58]. Натомість у місті Дніпро ставка того ж самого податку визначена на рівні 0,75% розміру мінімальної заробітної плати за 1 кв. м. [56], а у місті Авдіївка Донецької області – у розмірі 0,1% розміру мінімальної заробітної плати за 1 кв. м. площі [57].

Описане вище можна резюмувати таким чином: місцеві ради мають визначені законодавством механізми впливу на регіональну інфляцію шляхом ефективного запровадження на своїй території місцевих податків та зборів.

Разом з тим сама структура (юридична конструкція) місцевих податків та зборів, тобто набір елементів, з яких вони складаються (платники податку; об'єкт оподаткування; база оподаткування; ставка податку; порядок обчислення податку; податковий період; строк та порядок сплати податку; строк та порядок подання звітності про обчислення і сплату податку [128]) визначається на рівні Податкового кодексу України та не може бути змінена органами місцевого самоврядування.

У юридичні конструкції деяких місцевих податків закладені елементи, котрі зазнають найбільш згубного впливу інфляції. Це обов'язково повинно бути враховано місцевими радами для запобігання регіональних диспропорцій інфляції на етапі встановлення місцевих податків та зборів.

Розгляньмо деякі місцеві податки та збори, зосереджуючись на можливих інфляційних ризиках, які можуть впливати на їхню стабільність та еластичність щодо перманентної та спонтанної інфляції. Для оцінки цих податків і зборів будемо враховувати їхні юридичні конструкції як відкриті рани, які можуть стати «інфікованими» інфляцією.

Ключовими показниками у такій оцінці будуть, насамперед, база оподаткування та ставка податку. Це пояснюється тим, що, по-перше, ці елементи найчастіше виражені у грошовому вимірі, і, по-друге, їхні значення в кінцевому підсумку визначають обсяг податку для сплати. Такий підхід дозволяє оцінити реальний вплив інфляції на фінансові зобов'язання платників податків та ефективність податкової системи на місцевому рівні.

Розпочнемо із податків на майно, зокрема, з податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, який відноситься до місцевих податків. Згідно із пунктом 266.3. статті 266 Податкового кодексу України, базою оподаткування для цього податку є загальна площа об'єкта житлової та нежитлової нерухомості, включаючи його частки [128].

На перший погляд, у означеному формулюванні база оподаткування здається нечутливою до інфляції, оскільки вона не пов'язана з ринковою вартістю майна або його грошовою оцінкою. Однак, у визначенні бази оподаткування податку на нерухоме майно виникає проблема в тому, що під час знецінення грошей відбувається розбалансування податкових надходжень від цього податку. Іншими словами, місцеві бюджети отримують однакові суми податків у номінальних величинах за той самий об'єкт оподаткування (з тією самою площею, яка залишається незмінною), але реальна вартість цих податкових надходжень зменшується. Наприклад, сума в 100 грн, сплачена в якості податку у 2015 році, і така сама сума у 2022 році, не відображають адекватно податкового навантаження на платника податків та призводять до зниження реальних надходжень до місцевих бюджетів.

У той же час, відповідно до пункту 266.5 статті 266 Податкового кодексу України, «ставки податку для об'єктів житлової та/або нежитлової

нерухомості, що перебувають у власності фізичних та юридичних осіб, встановлюються за рішенням сільської, селищної, міської ради залежно від місця розташування (зональності) та типів таких об'єктів нерухомості у розмірі, що не перевищує 1,5 відсотка розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року, за 1 квадратний метр бази оподаткування» [128].

У даному випадку можна стверджувати, що підхід до визначення ставки цього податку спрямований на часткове згладжування впливу інфляційних процесів. Це пояснюється тим, що, як правило, мінімальна заробітна плата щорічно зростає, поглинаючи вплив інфляції.

Однак українська суспільна реальність свідчить, що це не завжди має місце. Наприклад, згідно з офіційною статистикою, з 1 січня 2014 року (1218 грн) до 31 серпня 2015 року (1218 грн), мінімальна заробітна плата залишалася незмінною [119], тим часом як рівень інфляції в 2014 році склав 124,9% [59]. У 2015-2016 роках мінімальна заробітна плата зросла на 13,1%, з 1218 до 1378 грн [119], тоді як індекс інфляції за цей період становив 143,3% [59]. З січня 2016 року по січень 2017 року мінімальна заробітна плата зросла з 1378 до 3200 грн [119], що є більш ніж на 130%, в той час як індекс інфляції за цей період становив 112,4% [59]. Протягом 2022 року мінімальна заробітна плата зросла на 3,1%, з 6500 до 6700 грн [119], а індекс споживчих цін за 2022 рік становив 126,6% [59].

Враховуючи викладене, можна підсумувати, що суттєві підвищення рівня мінімальної заробітної плати фактично виконували роль антиінфляційного заходу в місцевому оподаткуванні. Через цей крок уряд намагався відшкодувати втрати податкових надходжень місцевих бюджетів, що виникли внаслідок інфляції в попередні роки. Ці втрати стали результатом зниження податкових надходжень, яке виникало через тісну прив'язку ставок деяких місцевих податків до мінімальної заробітної плати.

Транспортний податок також входить у структуру місцевих податків та відноситься до майнових податків. Згідно з пунктами 267.2., 267.3 статті 267

Податкового кодексу України базою оподаткування цього податку є «легкові автомобілі з року випуску яких минуло не більше п'яти років (включно) та середньоринкова вартість яких становить понад 375 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року» [128].

Щодо ризиків, пов'язаних із інфляцією при використанні показників мінімальної заробітної плати у юридичній конструкції транспортного податку (об'єкта оподаткування), аргументи можуть бути схожі на ті, що вже розглядалися для попереднього податку. Варто взяти до уваги, що у випадку податку на нерухоме майно, відмінного від земельної ділянки, мінімальна заробітна плата грає ключову роль у визначенні ставки податку. А у ситуації з транспортним податком мінімальна заробітна плата є одним з критеріїв, котрі враховуються при визначенні того, чи підпадає певний автомобіль під оподаткування цим податком.

У Методиці визначення середньоринкової вартості легкових автомобілів, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 р. № 66, зазначено, що «середньоринкова вартість автомобіля розраховується за методом аналогії цін ідентичних автомобілів» шляхом добутку ціни нового транспортного засобу на «коефіцієнт коригування ринкової ціни транспортних засобів з урахуванням строку експлуатації транспортних засобів у роках» [117]. Такий підхід, на наш погляд, достатньо захищений від впливу інфляції, оскільки дані про ціни нових автомобілів згідно з пунктом 3 цієї ж методики беруться із актуальних офіційних прайс-листів виробників (дилерів) [117], які вже поглинають вплив інфляції.

Зовсім іншою є ситуація із ставкою транспортного податку. Вона, як свідчить пункт 367.4. стаття 367 Податкового кодексу України, встановлюється з розрахунку на календарний рік у розмірі 25 000 гривень за кожен легковий автомобіль, що є об'єктом оподаткування [128].

Указаний елемент юридичної конструкції транспортного податку, на наше переконання є найбільш вразливим до ефектів інфляції. Як ми вже

неодноразово вказували, інфляція є постійним та динамічним явищем, тому ставки податків визначені у абсолютних значеннях і, крім того, в номінальному розмірі в національній валюті найбільше зазнають руйнівного впливу від інфляційних процесів.

Один із найцікавіших місцевих податків, який відзначається особливою захищеністю його структурних елементів від впливу інфляції, є земельний податок. Адже згідно з пунктом 271.1 статті 271 Податкового кодексу України, базою оподаткування тут є «нормативна грошова оцінка земельної ділянки з урахуванням коефіцієнта індексації» або «площа земельної ділянки, нормативну грошову оцінку якої не проведено» [128].

У цьому випадку з позиції впливу інфляції важливими є дві обставини: власне грошове значення нормативної грошової оцінки та методика її індексації. У статті 1 Закону України «Про оцінку земель» міститься таке визначення «нормативна грошова оцінка земельних ділянок – капіталізований рентний дохід із земельної ділянки, визначений за встановленими і затвердженими нормативами» [136]. Таким чином, нормативна грошова оцінка є фактично номінальним грошовим виразом цінності земельної ділянки для цілей оподаткування.

Визначена нормативна грошова оцінка підлягає коригуванню на індекс інфляції. Так, статтею 289 Податкового кодексу України передбачено, що Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру «за індексом споживчих цін за попередній рік щороку розраховує величину коефіцієнта індексації нормативної грошової оцінки земель (K_i), на який індексується нормативна грошова оцінка земель і земельних ділянок, у тому числі право на які фізичні особи мають як власники земельних часток (паїв), на 1 січня поточного року» [128].

Формула розрахунку зазначеного вище коефіцієнта індексації проста: $K_i = I:100$. Але у Податковому кодексі України зроблено застереження, що у разі якщо індекс споживчих цін (I) перевищує 115 відсотків, такий індекс застосовується із значенням 115 [128].

Примітно, що у 2022 році значення коефіцієнта індексації нормативної грошової оцінки земель і земельних ділянок становили: «для сільськогосподарських угідь (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги) – 1,0; для земель населених пунктів та інших земель несільськогосподарського призначення – 1,15» [61]. Хоча, як свідчать статистичні дані, індекс інфляції у 2022 році становив 126,6% [59], тобто за вказаною у статті 289 Податкового кодексу України формулою коефіцієнт індексації мав би становити 1,266 (126,6:100).

Перелічені аномалії пов'язані з тим, що у пункт 9 підрозділу 6 розділу XX «Перехідні положення» міститься норма, за якою «індекс споживчих цін, що використовується для визначення коефіцієнта індексації нормативної грошової оцінки земель, застосовується із значенням 100 відсотків: за 2017-2022 роки – для сільськогосподарських угідь (ріллі, багаторічних насаджень, сіножатей, пасовищ та перелогів)» [128].

За змістом статті 274 Податкового кодексу України ставки земельного податку встановлені у відсотковому відношенні до нормативної грошової оцінки земельних ділянок – від 0,3 % до 12 %, залежно від типу земельної ділянки, форми власності на неї тощо [128]. Оскільки вони передбачені у відносному значенні, то їх можна вважати відносно захищеними від інфляційних чинників.

У розглянутих нами вище юридичних конструкціях місцевих податків наявні елементи, котрі найбільше піддаються впливу інфляції, що обов'язково повинно бути враховано місцевою владою для запобігання поглиблення регіональних диспропорцій інфляції.

За змістом статті 28 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать повноваження із «встановлення в порядку і межах, визначених законодавством, тарифів на теплову енергію (у тому числі її виробництво, транспортування та постачання), тарифів на централізоване водопостачання та централізоване водовідведення, на інші комунальні послуги (крім тарифів на

теплову енергію, її виробництво, транспортування та постачання, тарифів на комунальні послуги, які встановлюються Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг), побутові, транспортні та інші послуги» [134].

Зміна цін на комунальні послуги (водопостачання та водовідведення, електроенергія, обслуговування будинків та інші) впливає на показник індексу споживчих цін. Тому регіональні відмінності в тарифах на указані комунальні послуги закономірно можуть визначати регіональні диспропорції в інфляції в цілому.

Так, до прикладу станом на 1 лютого 2021 року у Чернігівській області для АТ «Облтеплокомуненерго» (Чернігів) було встановлено тариф на централізоване опалення для населення у розмірі 2125,18 грн за Гкал, з ПДВ, а для КПТМ «Черкаситеплокомуненерго» у Черкаській області на цю ж послугу тариф було встановлено на рівні 1130,21 грн за Гкал, з ПДВ [148]. Тобто тарифи між зазначеними підприємствами на одну й ту ж послугу в один і той же час відрізняються майже на 1000 грн.

Ще один приклад стосується тарифів на утримання будинків і прибудинкових територій. Станом на вересень 2017 року мешканцями Києва сплачувався найвищий середній платіж за утримання будинків та прибудинкових територій в Україні, тобто понад 351 грн за двокімнатну квартиру площею 60 кв.м. [150]. Означена сума була приблизно у півтори рази більша, ніж у Чернігові й Тернополі, та удвічі більшою, аніж у Харкові, Львові та Кропивницькому. Найнижчі середні витрати на утримання будинків і прибудинкових територій у вересні 2017 року були у Полтаві та складали лише 46,2 грн на місяць для двокімнатної квартири [150].

Тобто, залежно від якості виконання місцевою владою функцій із встановлення тарифів на комунальні послуги назовні можуть проявлятися певні диспропорції в цінах та інфляції між місцевостями та навіть цілими регіонами України.

2.3. Висновки до другого розділу

Оптимізація інфляції полягає не у повному подоланні інфляції, оскільки остання є буттєвим, а, отже, невикорінюваним в межах людської цивілізації феноменом. Вона передбачає прагнення нівелювати, компенсувати, попередити «гострі симптоми» інфляції, які неодмінно проявляються на фоні її «хронічного» перебігу.

До інструментів оптимізації інфляції можна віднести грошові реформи, індексування грошових доходів населення, створення стабілізаційних фондів бюджетів, оптимізацію грошових видатків бюджетів (бюджетні обмеження), індексацію податків, державне регулювання цін. Реалізація усіх таких інструментів опосередкована законами та підзаконними нормативними правовими актами.

Шляхом прийняття нових нормативних актів або внесення змін в чинне законодавство держава намагається щонайменше реагувати на інфляцію та її наслідки, а в кращому випадку – попереджувати її масштабне й руйнівне розростання. Тобто позитивне право (законодавство в широкому розумінні) в цьому випадку не регулює інфляцію подібно до інших явищ суспільного життя (наприклад, оподаткування, реєстрація нерухомості, ліцензування господарської діяльності, судочинство тощо), а намагається боротися з її наслідками, що передбачає існування способів оптимізації інфляції та правового забезпечення її реалізації. Внаслідок цього правові аспекти інфляції в Україні та її регіонах найдоцільніше розглядати в контексті правових основ оптимізації інфляції.

Правовий зміст грошової реформи в першу чергу полягає у гальмуванні ряду штучних інфляційних чинників. Унаслідок грошової реформи відбувається відносна стабілізація грошової системи через пристосування нових грошових відносин до вже існуючих суспільних дисбалансів. Оскільки грошова реформа запроваджується централізовано й застосовується одночасно та в однаковій мірі до всіх регіонів України, то помітних

особливостей правового регулювання її на рівні регіонів України не може існувати.

Індексація грошових доходів населення здійснюється задля підтримання купівельної спроможності населення України в умовах зростання цін. Зважаючи на це, немає регіональних особливостей в правовому регулюванні індексації грошових доходів населення.

Ключовою метою впровадження стабілізаційних фондів на рівні бюджетів є акумуляція коштів з метою майбутнього покриття негативного впливу фінансової кризи, інфляції на сферу насамперед публічних фінансів.

Ще один правовий інструмент оптимізації інфляції передбачає цілеспрямоване застосування бюджетних обмежень. Суть їх полягає у впровадженні в законі про бюджет на наступний фінансовий рік переліку законодавчих актів, дія котрих відміняється чи призупиняється у зв'язку із тим, що бюджетом не передбачені засоби на їх реалізацію.

І створення стабілізаційних фондів, і запровадження бюджетних обмежень є способами оптимізації інфляції, що не передбачають регіональних відмінностей у правовому регулюванні їхнього впровадження.

Серед способів індексації податків виділяють повну або часткова індексацію податків, котра включає індексацію ставок податків, індексацію порогів податкових розрядів при прогресивному порозрядному оподаткування, індексацію податкових пільг тощо.

Оскільки інфляція є процесом знецінення грошей, що проявляється у зростанні загального рівня цін, то можна віднести до самостійного способу оптимізації інфляції, державне регулювання цін. Реалізуючи державне регулювання цін уповноважені суб'єкти можуть обмежено стримувати чи прискорювати інфляцію.

Способи й форми оптимізації інфляції через оподаткування та шляхом державного регулювання цін можуть мати певні відмінності в регіональному вимірі.

Деякі особливості правового регулювання та реалізації нормативних положень з питань оптимізації інфляції наявні на місцевому рівні. Це свідчить про існування певних регіональних особливостей оптимізації інфляції. Найбільш яскраво регіональні відміни в оптимізації інфляції проявляються в сфері місцевих податків.

При цьому місцева влада в оподаткуванні повинна знаходити справедливий баланс між двома станами: по-перше, встановлювати місцеві податки та збори таким чином, щоб забезпечувати збалансованість місцевого бюджету, його захист від впливу інфляції; по-друге, враховувати, що неефективне визначення ставок місцевих податків та зборів, пільг з їх сплати може стати в перспективі самостійним чинником зростання рівня регіональної інфляції.

Шляхом визначення розмірів ставок місцевих податків та зборів, встановлення пільг з їх сплати місцеві ради можуть у певній мірі погашати негативні ефекти від інфляції, або навіть навпаки сприяти зростанню інфляції в регіональному вимірі.

У юридичні конструкції деяких місцевих податків (податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортного податку, земельного податку) закладені елементи, котрі зазнають найбільш згубного впливу інфляції. Це обов'язково повинно бути враховано місцевими радами для запобігання регіональних диспропорцій інфляції під час встановлення місцевих податків та зборів.

Зміна цін на комунальні послуги (водопостачання та водовідведення, електроенергія, обслуговування будинків та інші) впливає на показник індексу споживчих цін. Тому регіональні відмінності в тарифах на указані комунальні послуги закономірно можуть визначати регіональні диспропорції в інфляції в цілому.

Залежно від якості виконання місцевою владою функцій із встановлення тарифів на комунальні послуги назовні можуть проявлятися певні диспропорції в інфляції між місцевостями та навіть цілими регіонами України.

РОЗДІЛ 3.

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНФЛЯЦІЇ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

3.1. Статистичний аналіз відмінностей інфляції за регіонами України

У відповідності до статті 1 Закону України «Про офіційну статистику» офіційна статистика – «централізована система збирання, збереження, оброблення, аналізу, захисту та поширення офіційної державної статистичної інформації» [135].

В Україні спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері статистики є Державна служба статистики України (Держстат). Відповідно до пункту 6 Положення про Державну службу статистики України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2014 року № 481, Держстат для виконання покладених на нього завдань має право: «проводити експертну оцінку та розрахунки (дорахунки) окремих статистичних показників на основі затвердженої статистичної методології» [129].

У передмові до Методологічних положень щодо організації статистичного спостереження за змінами цін (тарифів) на споживчі товари (послуги) і розрахунків індексів споживчих цін, які затверджені Наказом Державної служби статистики України від 29 серпня 2016 року № 158 (далі – Методологічні положення), зазначено, що «індекс споживчих цін (ІСЦ) є показником, який характеризує рівень інфляції та використовується для вирішення багатьох питань державної політики, аналізу і прогнозу цінових процесів в економіці, індексації грошових доходів населення, рішення правових спорів, перерахунку показників національних рахунків у постійні ціни, проведення міжнародних зіставлень» [118].

За період з 1991 року по 2022 рік індекс споживчих цін за рік становив значення, що наведені у таблиці 3.1. (додаток А) [104; 105]. Ці та інші дані щодо індексу споживчих цін в Україні та її регіонах взяті із офіційного

вебсайту Державної служби статистики України www.ukrstat.gov.ua. При цьому дані за 2023 рік не наводяться, оскільки відомості про сукупний річний індекс споживчих цін за 2023 рік (з грудня 2022 року до грудня 2023 року) будуть відомі лише в січні 2024 року.

Індекс споживчих цін є показником зміни сукупної вартості споживчого набору у звітному періоді порівняно з базисним. Звітний період – період, за який розраховується індекс споживчих цін, а базисний період – період, порівняно з яким розраховується індекс споживчих цін. Наприклад, за даними таблиці 3.1. у грудні 2022 року (звітний період) порівняно з груднем 2021 року (базисний період) індекс споживчих цін становив 126,6 %, а це свідчить, що ціни зросли на 26,6% протягом 2022 року. Натомість, у грудні 2012 року (звітний період) порівняно з груднем 2011 року (базисний період) індекс споживчих цін становив 99,8 %, що вказує на зниження цін на 0,2 % протягом 2012 року.

Як бачимо з наведеної у таблиці 3.1. офіційної статистичної інформації, інфляція в Україні розвивається нерівномірно, стрибкоподібно. Тобто періоди інфляції в Україні чергувалися з дезінфляцією, під якою в науці розуміють уповільнення темпів інфляції [112, с. 19]. Найбільші значення показник індексу споживчих цін мав місце у перші п'ять років незалежності України. Для наочності ці дані наведені на рисунку 3.1.

Рис 3.1. Динаміка показників індексу споживчих цін в Україні в 1991-2000 роках

У світовій практиці та економічній науці залежно від темпів зростання виділяють такі основні види інфляції: повзуча, помірна, галопуюча, гіперінфляція. Під повзучою інфляцією розуміють інфляцію, котра розвивається поступово, а ціни зростають незначною мірою (не більше 10 % на рік), натомість помірна інфляція характеризується 2-5% зростанням цін за рік. Галопуючій інфляції притаманне швидке зростання цін на 10-100% щорічно, а гіперінфляція знаменується збільшенням цін астрономічними темпами на 1-2 % щодня, або ж на більше як 1000 % у річному вимірі [53, с. 181-182].

Відповідно до запропонованої вище категоризації інфляції у 1991-1995 роках в Україні панувала гіперінфляція. Пікових значень індекс споживчих цін набув у 1993 звітному році – 10256%. Це означає, що за 1993 рік ціни зросли більше ніж у 100 разів. Надалі з 1996 року по 2000 роки в Україні індекс споживчих цін наблизився до значень, властивих для галопуючої та повзучої інфляції. Лише з 2001 року інфляція в Україні наблизилася до показників помірної інфляції. Для наочності дані про показники індексу споживчих цін в Україні протягом 2001-2022 років наведені на рисунку 3.2.

Рис 3.2. Динаміка показників індексу споживчих цін в Україні в 2001-2022 роках

Зазначена вище діаграма чітко демонструє три сплески інфляції в Україні, коли ціни зростали швидко та більше, ніж на 20% у річному вимірі, що характерно для галопуючої інфляції: 2008 рік, 2014-2015 роки та 2022 рік. Відповідно пікових значень інфляція в Україні досягала у 2008, 2015 та 2022 роках, після чого її темп суттєво знижувався.

Описана вище картина демонструє загальні тенденції інфляції, які притаманні для України в цілому без розрізнення цих тенденцій за окремими її регіонами.

Разом з тим споживчі ціни за регіонами України змінюються нерівномірно. Як пишуть М.В. Мазур та К.В. Сіренко, «...в зв'язку з тим, що в Україні споживчі звички населення півдня відрізняються від уподобань тих, хто мешкає на півночі, заході чи сході країни, то виникла необхідність розрахунку регіональних індексів споживчих цін. Ці відмінності обумовлені природно-кліматичними умовами, рівнем доходів населення, місцевими традиціями та ін.» [115, с. 35].

Починаючи з 2001 року індекс споживчих цін розраховується Державною службою статистики України за регіонами з урахуванням особливостей зміни регіональних цін на товари і послуги та структури споживчих грошових витрат домогосподарств за єдиними споживчим набором.

На жаль, за період з 1991 року до 2000 року відсутня офіційна статична інформація Державної служби статистики України про індекси споживчих цін за регіонами України, тому надалі аналіз регіональних відмінностей інфляції проводитиметься за статистичними даними з 2001 року.

У період з 2001 року по 2022 рік індекси інфляції за регіонами України мали значення, що вказані у таблиці 3.2. (додаток Б) за 2001-2011 роки [62; 63; 64; 65; 66; 67; 68; 69; 70; 71; 72] та у таблиці 3.3. (додаток В) за 2012-2022 роки [73; 74; 75; 76; 77; 78; 79; 80; 81; 82; 83]. Жирним накреслення до тексту виділено найвищі та найнижчі регіональні показники індексу споживчих цін за рік та середні показники по Україні. Дані за 2023 рік не наводяться, оскільки

відомості про сукупний річний індекс споживчих цін за 2023 рік (з грудня 2022 року до грудня 2023 року) будуть відомі лише в січні 2024 року.

При цьому на офіційному вебсайті Державної служби статистики України www.ukrstat.gov.ua містяться примітки, згідно яких починаючи з 2015 року в Україні дані щодо регіональних індексів споживчих цін наведено «без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях» [76]. Це обумовлено початком у 2014 році окупації Російською Федерацією частини території України та неможливістю отримання достовірних даних про ціни на таких територіях. В майбутньому дані щодо індексу споживчих цін для тимчасово окупованих територій можуть бути скориговані.

На рисунку 3.3. наведено дані про найвищі та найнижчі показники індексу споживчих цін за регіонами в Україні у 2001-2011 роках у порівнянні з середнім значенням річних індексів споживчих цін по Україні за вказані роки.

Рис 3.3. Динаміка найвищих та найнижчих показників індексів споживчих цін за регіонами України у 2001-2011 роках

Для того, щоб підкреслити диспропорції у рівнях інфляції за регіонами України у період 2001-2011 років виділимо ті роки, у яких були найбільші розриви між розмірами індексу споживчих цін у регіональному вимірі. Так, у 2006 році між Івано-Франківською областю (індекс споживчих цін – 106,0%) та Дніпропетровською областю (індекс споживчих цін – 119,8%) розрив у розмірах індексу споживчих цін становив 13,8%. У 2007 році між Закарпатською областю (індекс споживчих цін – 111,3%) та містом Києвом (індекс споживчих цін – 121,0%) розрив у розмірах індексу споживчих цін становив 9,7%. У 2008 році між Закарпатською областю (індекс споживчих цін – 115,4%) та Київською областю (індекс споживчих цін – 125,6%) розрив між розмірами індексу споживчих цін становив 10,2%.

На рисунку 3.4. наведено дані про найвищі та найнижчі показники індексу споживчих цін за регіонами в Україні у 2012-2022 роках у порівнянні з середнім значенням річних індексів споживчих цін по Україні за вказані роки.

Рис 3.4. Динаміка найвищих та найнижчих показників індексів споживчих цін за регіонами України у 2012-2022 роках

Для того, щоб продемонструвати найбільш суттєві диспропорції у рівнях інфляції за регіонами України у період 2012-2022 років виділимо ті роки, у яких були найбільші розриви між розмірами індексу споживчих цін у регіональному вимірі. Так, у 2015 році між містом Києвом (індекс споживчих цін – 138,6%) та Донецькою областю (індекс споживчих цін – 146,9%) розрив у розмірах індексу споживчих цін становив 8,3%. У 2022 році між Вінницькою областю (індекс споживчих цін – 122,5%) та Херсонською областю (індекс споживчих цін – 148,2 %) розрив у розмірах індексу споживчих цін становив 25,7%.

Остання диспропорція на реальному прикладі може бути продемонстрована наступним чином. Якщо на початку 2022 року умовний товар у Вінницькій та Херсонській областях коштував 100 грн, до кінця року у Вінницькій області ціна цього товару становила 122,5 грн, а у Херсонській області – 148,2 грн, тобто різниця у ціні на аналогічний товар у зазначених областях становить 25,7 грн. Інакше кажучи, наприкінці 2022 року ціна на той же товар у Херсонській області була вища, аніж ціна у Вінницькій області майже на 21%.

Дані таблиць 3.2. та 3.3. дозволяють виділити регіони України з усередненим найбільшим та найменшим зростанням (темпом) споживчих цін за період з 2001 по 2022 роки. У таблиці 3.4. (додаток Г) наведено рейтинг регіонів України за середньорічними темпами приросту споживчих цін за вказаний час. Відповідні розрахунки проведені самостійно шляхом додавання показників приросту (спадання) цін у регіонах за відповідні роки у періоді з 2001 по 2022 рік та наступного ділення отриманого значення на кількість років у періоді (22).

З приводу ранжування регіонів України за середньорічним темпом приросту споживчих цін слід зробити кілька важливих зауважень.

По-перше середньорічний темп приросту споживчих цін у Автономній республіці Крим та місті Севастополі розрахований за період з 2001 по 2013 роки, оскільки у 2014 році почалася окупація Російською Федерацією

указаних регіонів. Тобто дані про індекс споживчих цін у Автономній Республіці Крим та місті Севастополі за період з 2014 по 2022 роки в розпорядженні Державної служби статистики України відсутні.

По-друге, на показники середньорічного темпу приросту споживчих цін за період з 2001 по 2022 роки в Донецькій та Луганській областях вплинули не тільки внутрішньодержавні, а зовнішні фактори, як-от тимчасова окупація частини цих регіонів Російською Федерацією з 2014 року та повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, яка почалася у 2022 році.

По-третє, на показник середньорічного темпу приросту споживчих цін у Херсонській області дуже суттєво вплинули дані за 2022 рік, де індекс споживчих цін був найбільшим в Україні – 148,2%. Це обумовлено початком у 2022 році тимчасової окупації майже усієї Херсонської області включно з містом Херсоном у ході повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України.

Тим не менше, незважаючи на указані вище фактори, у темпах приросту споживчих цін за регіонами України спостерігається чітка тенденція. Так в цілому в регіонах заходу України ціни зростають повільніше, аніж в усіх інших регіонах. Натомість найшвидше ціни зростають на сході України та в місті Києві.

Автономна Республіка Крим, місто Севастополь, Вінницька, Чернівецька, Івано-Франківська, Закарпатська, Кіровоградська та Тернопільська області характеризуються найнижчими середньорічними темпами приросту споживчих цін. У цих регіонах ціни зростали з середніми темпами на 11,0% в рік і нижче. Тобто перелічені регіони мали найнижчі в Україні показники інфляції, які нижчі ніж в цілому по Україні (середньорічне зростання цін – 11,5%).

У Київській, Миколаївській, Житомирській, Волинській та Хмельницькій областях середньорічні темпи приросту споживчих цін перебували в діапазоні від 11,1% до 11,5%, тобто наближалися до

загальноукраїнського значення середньорічних темпів приросту споживчих цін. Інфляція у цих регіонах перебувала на рівні нижче середнього.

Від 11,6 до 11,9% були середньорічні темпи приросту споживчих цін у Запорізькій, Львівській, Рівненській, Сумській, Черкаській, Луганській, Чернігівській областях. Показники інфляції у цих регіонах можна охарактеризувати як вищі середнього по Україні.

І найвищі значення середньорічних темпів приросту споживчих цін (вище 12,0%) спостерігалися у Дніпропетровській, Полтавській, Одеській, Донецькій, Херсонській, Харківській областях та місті Києві. Це свідчить що інфляція у цих регіонах була високою. Так, у Херсонській області середньорічний темп приросту споживчих цін на цілих 2% перевищує аналогічний показник у Вінницькій області. Це свідчить, що в середньому щорічно у Херсонській області ціни зростають на 2% більше, ніж у Вінницькій області.

Примітно, що у місті Києві за період з 2001 по 2022 року та у місті Севастополі за період з 2001 по 2013 року споживчі ціни в річному вимірі не знижувалися, тобто тільки у цих регіонах не спостерігалася дефляція. Під дефляцією (deflation – видування, здування) в науці розуміють процес, протилежний інфляції, коли «загальний рівень цін падає і купівельна спроможність грошей підвищується» [112, с. 18].

Задля наочності відомості про середньорічні темпи приросту споживчих цін за регіонами України в період з 2001 року по 2022 рік відображені на картосхемі 3.1. (додаток Д), що додається.

У Методологічних положеннях зазначено таке: «розрахунки індексу споживчих цін проводяться на основі даних щодо змін цін (тарифів), одержаних шляхом щомісячної реєстрації цін (тарифів) на споживчому ринку, та даних національних рахунків на рівні агрегатів з використанням деталізованих даних щодо структури фактичних споживчих грошових витрат домогосподарств» [118].

Для обчислення індексу споживчих цін на загальнодержавному рівні та на рівні окремих регіонів використовуються дані про зміни цін на певні групи товарів. Ці товари включені до «споживчого набору товарів (послуг) - представників» під яким розуміють «репрезентативно відібраний перелік товарів та послуг, що найчастіше споживаються населенням» [118].

У зазначених вище Методологічних положеннях міститься ряд вимог до формування споживчого набору товарів (послуг)-представників. Серед цих вимог, зокрема такі: набір товарів і послуг, який використовується як предмет спостережень за змінами у цінах та тарифах, і на основі якого обчислюється індекс споживчих цін, однаковий для всіх регіонів країни; використовуючи метод відсікання, відбираються лише ті товари та послуги, які становлять значущу частину витрат домогосподарств; у набір включаються предмети масового попиту, незалежно від того, чи є їхні ціни (тарифи) регульованими чи визначеними ринковими умовами; споживчий набір товарів і послуг формується на основі пропозицій територіальних органів Держстату та у взаємодії з економічними відомствами, соціальними партнерами та науковими установами [118].

Станом на сьогодні споживчий набір товарів (послуг)-представників наведений у додатку 2 до Методологічних положень. Він включає 328 позицій товарів (послуг), серед яких, наприклад, продукти харчування (хліб, рис, печиво, свинина, сосиски, риба морожена та інші), алкогольні напої (горілка, коньяк, вина, пиво та інші), сигарети, одяг (куртки, штани, светри чоловічі та жіночі, дитячий одяг та інші), взуття (чоботи, черевики, туфлі, кросівки чоловічі, жіночі та дитячі та інші), плата за оренду однокімнатних та двокімнатних квартир, будівельні та оздоблювальні матеріали (фарби, будівельні суміші сухі, плитка керамічна, шпалери та інші), комунальні послуги (водопостачання та водовідведення, електроенергія, обслуговування будинків та інші), меблі (шафи-купе, м'які меблі та інші), побутова техніка (холодильники, мікрохвильові печі, пилососи, телевізори та інші), побутова хімія, лікарські засоби, медичні послуги (стоматологічні, діагностичні та

інші), легкові автомобілі, пальне, послуги зв'язку, освіта, ювелірні вироби, фінансові послуги, послуги нотаріусів та інші. [118].

Важливо звернути увагу на те, що товари у споживчому наборі товарів (послуг)-представників мають не однакову відносну значимість (цінність) один відносно одного при розрахунку індексу споживчих цін. Для врахування цієї обставини Державна служба статистики України використовує вагові коефіцієнти, які «відображають відносну значимість товарів (послуг)-представників, що вимірюється їх часткою в споживанні домогосподарств, і віддзеркалює ступінь впливу зміни цін (тарифів) кожного товару (послуги)-представника на величину загального індексу споживчих цін» [118]. Вагові коефіцієнти враховують витрати резидентів та нерезидентів, зроблені на економічній території країни та розраховуються як частка витрат домогосподарств на кінцеве споживання за рік у фактичних цінах. Таким чином, кожен товар чи послуга, що є частиною індексу споживчих цін, має свою питому відсоткову вагу в розрахунках, яка визначається з великою точністю до 0,00001 [118].

На сьогодні усі 328 позицій товарів у споживчому наборі товарів (послуг)-представників поділені на 12 розділів. Відповідно до Класифікації індивідуального споживання за цілями (КІСЦ) за цілями, затвердженої наказом Державного комітету статистики України від 29 грудня 2007 року № 480 цими розділами є: 01. Продукти харчування та безалкогольні напої; 02. Алкогольні напої, тютюнові вироби; 03. Одяг і взуття; 04. Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива; 05. Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла; 06. Охорона здоров'я; 07. Транспорт; 08. Зв'язок; 09. Відпочинок і культура; 10. Освіта; 11. Ресторани та готелі; 12. Різні товари та послуги [109].

Указані дванадцять розділів КІСЦ показують витрати на кінцеве споживання домогосподарств і деталізовані у 47 групах, 115 класах та 197 категоріях. Наприклад розділ «Відпочинок і культура» поділений на такі групи: «Аудіотехніка, фотоапаратура та обладнання для обробки інформації»,

«Інші предмети для відпочинку, садівництво та домашні тварини-улюбленці», «Послуги відпочинку та культури», «Газети, книжки та канцелярські товари», «Туристичні послуги» [109].

З 2021 року вагова структура для розрахунку індексу споживчих цін за КІСЦ є наступною для таких розділів товарів споживчого набору товарів (послуг)-представників: 01. Продукти харчування та безалкогольні напої – 0,43408; 02. Алкогольні напої, тютюнові вироби – 0,07930; 03. Одяг і взуття – 0,04781; 04. Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива – 0,08671; 05. Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла – 0,04089; 06. Охорона здоров'я – 0,07006; 07. Транспорт – 0,09763; 08. Зв'язок – 0,02902; 09. Відпочинок і культура – 0,03562; 10. Освіта – 0,01346; 11. Ресторани та готелі – 0,02686; 12. Різні товари та послуги – 0,03857 [43].

Наведені вище вагові коефіцієнти окремих розділів товарів та послуг споживчого набору свідчать, що найбільший вплив на розрахунок індексу споживчих цін в Україні мають зміни цін на продукти харчування та безалкогольні напої, транспорт, житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива.

На офіційному вебсайті Державної служби статистики України доступна інформація про індекси споживчих цін на товари та послуги наростаючим підсумком відносно грудня 2010 року в розрізі розділів товарів споживчого набору товарів (послуг)-представників. Ця інформація у спрощеному вигляді представлена у таблиці 3.5. (додаток Е) [84].

Таблиця 3.5. демонструє, що загалом в Україні станом на серпень 2023 року в порівнянні з цінами на грудень 2010 року найбільше зростання цін спостерігається на такі розділи товарів споживчого набору товарів (послуг)-представників (за КІСЦ): житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива (зростання цін більше, ніж у 8 разів), алкогольні напої, тютюнові вироби (зростання цін більше, ніж у 6 разів), транспорт (зростання цін більше, ніж у 5 разів), продукти харчування та безалкогольні напої (зростання цін майже в 4 рази). Найменше зростання цін за указаний період часу продемонстровано на

такі розділи товарів споживчого набору товарів (послуг)-представників (за КІСЦ): одяг і взуття (зростання ціни менш ніж у 1,5 рази), зв'язок (зростання ціни більш як у 2 рази), відпочинок і культура (зростання ціни майже на 2,5 рази).

Загалом же ціни на указані вище розділи товарів та послуг в Україні станом на серпень 2023 року порівняно з груднем 2010 року збільшилися учетверо.

Для наочності рівень зростання цін порівняно з груднем 2010 року у відсотках на розділи товарів споживчого набору товарів (послуг)-представників (за КІСЦ) відображено на рисунку 3.5. При цьому дані про рівень цін у 2010 році приймаються за 100%.

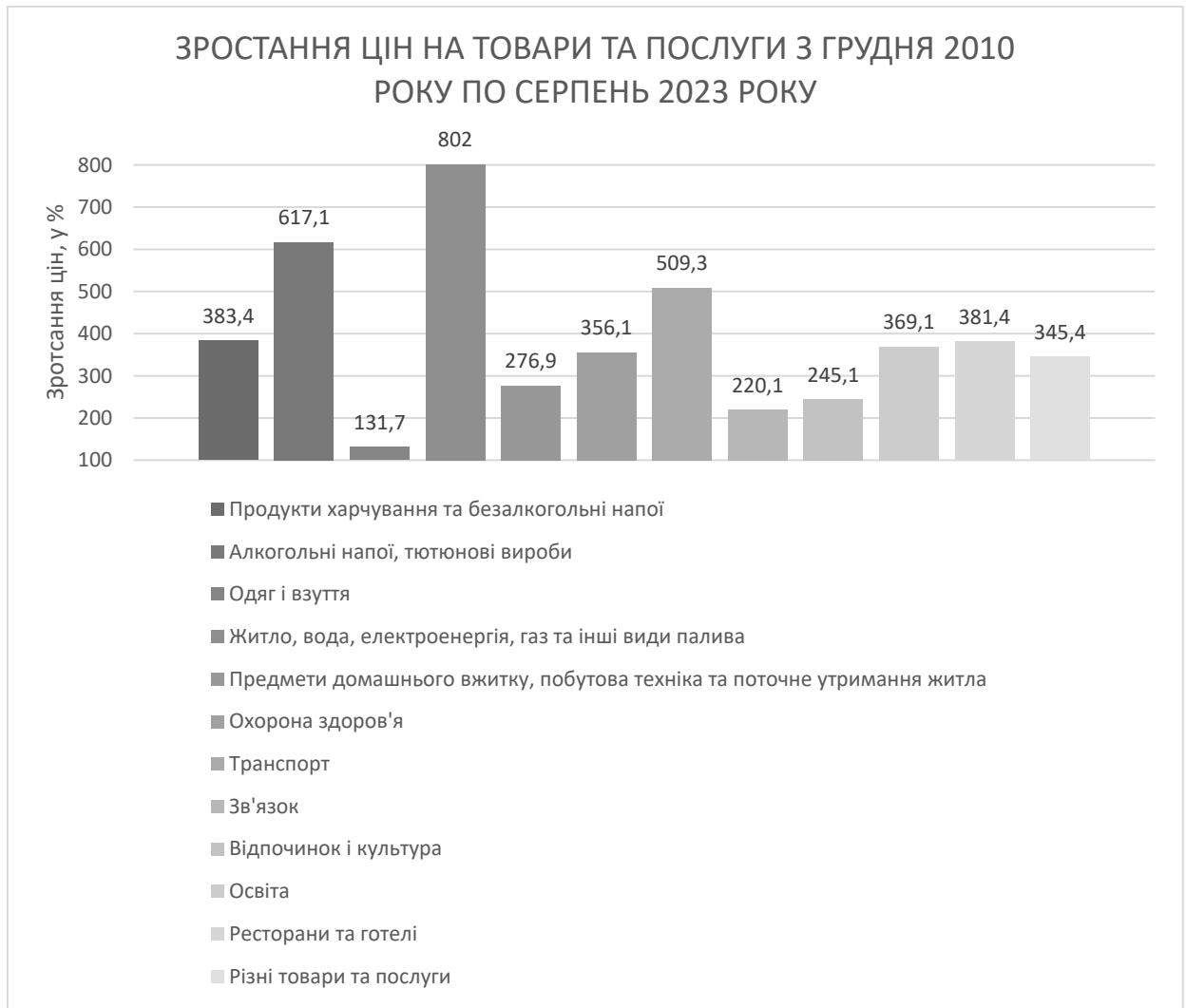

Рис 3.5. Зростання цін на товари та послуги з грудня 2010 року по серпень 2023 року

Як нами було вище вказано, в Україні пікових значень зростання індексу споживчих цін в річному виразі мало місце у 2008 (122,3%), 2015 (143,3%) та 2022 роках (125,7%). Більше того у кожному з цих років за відповідні місяці індекс споживчих цін зростає нерівномірно. Найвищі місячні значення (до попереднього місяця) індексу споживчих цін у 2008, 2015, 2022 роках продемонстровані у таблиці 3.6. (додаток Ж) [101; 102; 103].

Державна служба статистики України, починаючи з 2005 року, здійснює розрахунок індексу споживчих цін на товари та послуги за регіонами України у місячному виразі, тобто до попереднього місяця. Враховуючи цей факт, суттєвий обсяг статистичних даних про регіональні зміни індексу споживчих цін за кожен місяць, починаючи з 2005 року по 2023 рік, а також обмеженість обсягу цієї магістерської роботи, надалі буде продемонстровано відмінності в індексах споживчих цін за регіонами України щодо окремих розділів товарів та послуг за періоди: березня та квітня 2008 року, березня та квітня 2015 року, березня, квітня та червня 2022 року. Саме у ці місяці спостерігалось значне пришвидшення темпів інфляції та зростання відповідних диспропорцій інфляції в регіональному виразі.

У таблиці 3.7. (додаток З) [85] показано розділи товарів та послуг з найбільшим та з найменшим індексом споживчих цін за регіонами України у березні 2008 року. Жирним накреслення до тексту виділено найвищі та найнижчі регіональні показники індексу споживчих цін за розділами товарів та послуг та середні показники по Україні.

Як свідчить таблиця 3.7. найбільше зростання цін у березні 2008 року спостерігалось на продукти харчування та безалкогольні напої (зростання на 5,6%), натомість за цей же час ціни на зв'язок знизилися на 0,1%.

У регіональному вимірі великий розрив у розмірах індексу споживчих цін спостерігався при зростанні цін на транспорт, а саме 5,7% між містом Севастополь (101,9%) та Луганською областю (107,6%). На освіту ціни у Херсонській області (106,4%) виросли найбільше, а у Одеській, Чернівецькій областях та місті Києві (по 100,0%) такі ціни не зазнали змін, що означає

розрив у розмірах індексу споживчих цін між переліченими регіонами у 6,4%. Але найбільша диспропорція у цінах в березні 2008 року спостерігалася щодо ресторанів та готелів у Кіровоградській (100,6%) та Житомирській (116,9%) областях, що свідчить про розрив у розмірах індексу споживчих цін аж 16,3%.

У таблиці 3.8. (додаток И) [91] показано розділи товарів та послуг з найбільшим та з найменшим індексом споживчих цін за регіонами України у квітні 2008 року. Жирним накреслення до тексту виділено найвищі та найнижчі регіональні показники індексу споживчих цін за розділами товарів та послуг та середні показники по Україні.

Відповідно до даних таблиці 3.8. найбільше зростання цін у квітні 2008 року спостерігалася на продукти харчування та безалкогольні напої (зростання на 5,2%), натомість за цей же час ціни на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива знизилися на 2,3%.

Відчутний розрив у розмірах індексу споживчих цін спостерігався при зростанні цін на транспорт, а саме 4,1% між Київською областю (100,8%) та Львівською областю (104,9%). На ресторани та готелі ціни у Івано-Франківській області (109,9%) вирости найбільше, а у Вінницькій області (по 100,8%) такі ціни не зазнали суттєвих, що означає розрив у розмірах індексу споживчих цін між переліченими регіонами у 9,1%. Але найбільша диспропорція у квітні 2008 року спостерігалася щодо цін на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива. Так, у Харківській області (83,4%) такі ціни відчутно знизилися, а у Київській області (103,0%) зросли, що свідчить про розрив у розмірах індексу споживчих цін аж на 29,6%.

У таблиці 3.9. (додаток К) [86] показано розділи товарів та послуг з найбільшим та з найменшим індексом споживчих цін за регіонами України у березні 2015 року. Жирним накреслення до тексту виділено найвищі та найнижчі регіональні показники індексу споживчих цін за розділами товарів та послуг та середні показники по Україні.

Таблиця 3.9. показує, що найбільше зростання цін у березні 2015 року спостерігалася на продукти харчування та безалкогольні напої (зростання на

15,6%), натомість за цей же час ціни на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива зросли всього на 1,1%.

У квітні 2015 року розрив у індексах споживчих цін в розмірі 10,4% спостерігався у цінах на освіту в Луганській (99,8%) та Чернігівській (110,2%) областях. На предмети домашнього вжитку, побутову техніку та поточне утримання житла ціни у Сумській області (117,4%) виросли найбільше, а у Тернопільській області (по 103,4%) – найменше, що означає розрив у розмірах індексу споживчих цін між переліченими регіонами у 14,0%. Але найбільша диспропорція у березні 2015 року спостерігалася щодо цін на одяг та взуття, а саме 22,3% між Донецькою областю (103,2%) та містом Київ (125,5%).

У таблиці 3.10. (додаток Л) [92] показано розділи товарів та послуг з найбільшим та з найменшим індексом споживчих цін за регіонами України у квітні 2015 року. Жирним накреслення до тексту виділено найвищі та найнижчі регіональні показники індексу споживчих цін за розділами товарів та послуг та середні показники по Україні.

Указана таблиця 3.10. демонструє, що найбільше зростання цін у квітні 2015 року спостерігалось на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива (зростання на 109,7%), натомість за цей же час ціни на транспорт знизилися на 4,3%.

У регіональному вимірі розрив у розмірах індексу споживчих цін на предмети домашнього вжитку, побутову техніку та поточне утримання житла становив 7,7% між Закарпатською областю (101,7%) та Житомирською областю (108,4%). Значним також був розрив у цінах на різні товари та послуги (7,8%), оскільки індекс споживчих цін на цей розділ товарів та послуг у Закарпатській області становив 100,5%, а в Чернівецькій області – 109,3%. Екстремально велика диспропорція у квітні 2015 року спостерігалася щодо цін на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива, а саме 129,2% між містом Києвом (129,4%) та Чернівецькою областю (258,6%).

У таблиці 3.11. (додаток М) [87] показано розділи товарів та послуг з найбільшим та з найменшим індексом споживчих цін за регіонами України у

березні 2022 року. Жирним накреслення до тексту виділено найвищі та найнижчі регіональні показники індексу споживчих цін за розділами товарів та послуг та середні показники по Україні.

Зазначена таблиця 3.11. демонструє, що найбільше зростання цін у березні 2022 року спостерігалось на одяг і взуття (зростання на 13,0%), натомість за цей же час ціни на освіту не зазнали змін.

У регіональному вимірі розрив у розмірах індексу споживчих цін на охорону здоров'я становив 6,4% між Закарпатською областю (102,5%) та містом Києвом (108,9%). Значним також був розрив у цінах на одяг та взуття (25,5%), оскільки індекс споживчих цін на цей розділ товарів та послуг у Львівській області становив 104,8%, а в місті Києві – 130,3%. Суттєва диспропорція у березні 2022 року спостерігалася щодо цін на продукти харчування та безалкогольні напої, а саме 31,6% між Одеською областю (101,6%) та Херсонською областю (133,2%).

У таблиці 3.12. (додаток Н) [93] показано розділи товарів та послуг з найбільшим та з найменшим індексом споживчих цін за регіонами України у квітні 2022 року. Жирним накреслення до тексту виділено найвищі та найнижчі регіональні показники індексу споживчих цін за розділами товарів та послуг та середні показники по Україні.

За даними таблиці 3.12. найбільше зростання цін у квітні 2022 року спостерігалось на алкогольні напої та тютюнові вироби (зростання на 4,8%), натомість за цей же час ціни на різні товари та послуги знизилися на 2,0%.

У регіональному вимірі розрив у розмірах індексу споживчих цін на алкогольні напої та тютюнові вироби становив 8,4% між Херсонською областю (100,9%) та Полтавською областю (109,3%). Значним також був розрив у цінах на різні товари та послуги (10,1%), оскільки індекс споживчих цін на цей розділ товарів та послуг у Житомирській області становив 94,9%, а у Волинській області – 105,0%. Найбільш суттєва диспропорція у квітні 2022 року спостерігалася щодо цін на продукти харчування та безалкогольні напої,

а саме 13,8% між Кіровоградською областю (102,3%) та Херсонською областю (116,1%).

У таблиці 3.13. (додаток П) [100] показано розділи товарів та послуг з найбільшим та з найменшим індексом споживчих цін за регіонами України у червні 2022 року. Жирним накреслення до тексту виділено найвищі та найнижчі регіональні показники індексу споживчих цін за розділами товарів та послуг та середні показники по Україні.

Таблиця 3.13. показує, що найбільше зростання цін у червні 2022 року спостерігалось на транспорт (зростання на 11,2%), натомість за цей же час ціни на одяг та взуття знизилися на 1,4%.

За вказаний період розрив у розмірах індексу споживчих цін на предмети домашнього вжитку, побутову техніку та поточне утримання житла становив 6,6% між Чернівецькою областю (99,9%) та Харківською областю (106,5%). Значним також був розрив у цінах на продукти харчування та безалкогольні напої (9,8%), оскільки індекс споживчих цін на цей розділ товарів та послуг у Херсонській області становив 97,3%, а у Харківській області – 107,1%. Велика диспропорція у квітні 2022 року спостерігалася щодо цін на транспорт, а саме 17,8% між Херсонською областю (100,9%) та Чернігівською областю (118,7%).

Як видно із вказаних вище таблиць 3.11., 3.12., 3.13., у березні, квітні та червні 2022 року продукти харчування та безалкогольні напої перебували серед розділів товарів та послуг, котрі мали найвищі індекси споживчих цін. До того ж у ваговій структурі для розрахунку індексу споживчих цін розділ «01. Продукти харчування та безалкогольні напої» має найбільший коефіцієнт 0,43408. Це свідчить, що зміна цін на продукти харчування та безалкогольні напої чинить найбільший вплив на регіональний та загальнодержавний індекс споживчих цін.

З огляду на зазначене надалі в таблиці 3.14. (додаток Р) [87; 88; 89; 90; 93; 94; 95; 96; 97; 98; 99; 100] представлено сукупний індекс споживчих цін для розділу товарів у споживчому наборі товарів (послуг)-представників «01.

Продукти харчування та безалкогольні напої» за регіонами України у 2022 році.

Наведена таблиця 3.14. показує, що найбільшим у 2022 році індекс споживчих цін для продуктів харчування та безалкогольні напої був у Херсонській області (173,50%), а найменшим – у Житомирській області (128,83 %). Це свідчить про розрив у індексах споживчих цін на продукти харчування та безалкогольні напої між зазначеними регіонами у розмірі 44,67%.

На картосхемі 3.2. (додаток С) показано регіональну диференціацію зміни цін у відсотках на продукти харчування та безалкогольні напої у 2022 році в Україні.

Вебсайт Державної служби статистики України містить інформація про середні споживчі ціни на 54 групи товарів та послуг за період з 2017 по 2023 роки. Найвищий показник індексу споживчих цін за указаний період був зафіксований у 2022 році (126,6%), тому надалі проаналізуємо відмінності у цінах на окремі товари й послуги у цьому році в розрізі регіонів України.

У таблиці 3.15. (додаток Т) [144] показано ціни на окремі товари та послуги в грудні 2021 року та грудні 2022 року в розрізі України та її регіонів. Для наочності регіональних диспропорцій у цінах обрано регіони з найбільшими та найменшими цінами на товари та послуги у відповідні місяці.

Указана таблиця 3.15. демонструє ряд цікавих статистичних фактів.

Найбільш очевидним із них, є те, що в регіонах України порівняно з груднем 2021 року у грудні 2022 року суттєво зросли ціни на всі описані товари та послуги. Це однаковою мірою стосується регіонів з найнижчими та з найвищими цінами на відповідні товари та послуги.

Іншим важливим статистичним фактом є наявність значних диспропорцій у цінах на товари та послуги в різних регіонах України. Подекуди така регіональна різниця у цінах на одні й ті ж товари та послуги в один і той же час становила кілька разів.

Так, суттєвою у грудні 2021 та грудні 2022 року була різниця у середніх споживчих цінах на 1 кг хліба пшеничного з борошна вищого ґатунку. Якщо у Миколаївській області він вартував 24,33 грн у грудні 2021 року, то в місті Києві більш, ніж удвічі більше – 51,91 грн. Подібна ситуація склалася у грудні 2022 року, але з тією відмінністю, що найдешевшим 1 кг хліба пшеничного з борошна вищого ґатунку був у Полтавській області (29,10 грн), а найдорожчим знову в місті Києві (61,21 грн).

Велика різниця у цінах у грудні 2021 та грудні 2022 року спостерігалася у цінах на стоматологічні послуги та послуги у сфері страхування особистого транспорту. Різниця між найменшою та найбільшою цінами серед регіонів України на такі послуги становила близько трьох разів.

Разючі відмінності у номінальних середніх споживчих цінах спостерігалися на сало. Якщо в грудні 2021 року середня ціна на 1 кг сала у Черкаській області становила 66,50 грн, то в той же час у місті Києві цей же продукт коштував майже утричі більше – 171,60 грн за 1 кг. При цьому Черкаська область та місто Київ знаходяться територіально дуже близько в межах України.

Однак, найбільші цінові невідповідності спостерігалися в платі за оренду 1-кімнатної квартири. Якщо в Луганській області в грудні 2021 року така плата становила 2255,68 грн, то у цей же час в місті Києві її значення було майже вчетверо більшим – 8512,63 грн. У грудні 2022 року орендна плата за однокімнатну квартиру в Сумській області становила 2473,19 грн, а у Львівській області – 10976,82 грн, що становить більш як чотирикратну різницю.

Для демонстрації відмінностей у цінах на оренду однокімнатних квартир у регіонах України в грудні 2021 року та грудні 2022 року нами побудовано відповідну картосхему 3.3. (додаток У), котра додається.

Ще один важливий статистичний факт полягає в тому, що як в грудні 2021 року, так і в грудні 2022 року найчастіше найвищі середні ціни на товари та послуги спостерігалися у місті Києві. У грудні 2022 року найвищі середні

ціни на ряд продуктів харчування (свинина, риба морожена, сметана жирністю до 15% включно, сало) спостерігалася у Херсонській області.

3.2. Основні причини диспропорцій інфляції за регіонами України

Для адекватного розкриття суті цього розділу магістерської роботи необхідно з'ясувати в найзагальніших рисах економічне поняття ціни та виділити фактори, що на неї впливають. Це обумовлено тим, що згідно класичного визначення інфляції остання проявляється назовні через стійке і відчутне зростання цін.

Н.Е. Гуда стверджує, що «історично сутність ціни як економічної категорії була розкрита на основі теорії трудової вартості. Відповідно до даної теорії ціни відображають не просто витрати праці, а суспільно необхідні витрати праці» [49, с. 107].

В Україні є нормативно закріплене поняття ціни. Так у статті 1 Закону України «Про ціни і ціноутворення» ціну визначено як «виражений у грошовій формі еквівалент одиниці товару». Під ціноутворенням у цьому законі розуміють «процес формування та встановлення цін» [138].

В науці виділяють ряд факторів, що впливають на ціни: зовнішні (ринкові), а саме матеріальні витрати, витрати на оплату праці, транспортні витрати, витрати на зберігання, амортизаційні витрати, інші витрати, витрати на збут, адміністративні витрати; внутрішні (виробничі), а саме акції, галузь, смаки споживачів, маркетингові комунікації, сезонність, територіальне розміщення, ціни факторів виробництва, попит на товар, витрати виробництва і обігу, ціни на аналогічні товари та товари-замінники, корисність товару, ціни на комплектуючі товару [49, с. 108].

У попередніх розділах роботи нами вже з'ясовано, що одним із показників, що характеризує динаміку цін на ринку, є індекс споживчих цін.

Як зазначають А.В. Кузьменко та В.В. Харченко, за своєю сутністю індекс споживчих цін є показником зміни сукупної ціни певного набору товарів (послуг), які купує (отримує) населення. Проаналізувавши поняття ціни, індексу споживчих цін, та розкривши фактори впливу на ціни, вони

роблять такий висновок: «... оскільки ціни постійно змінюються під впливом цілої низки факторів, то сукупна ціна цього набору також постійно змінюється відповідно до зміни цін його складників. Тобто індекс споживчих цін є показником зміни сукупної ціни одного й того самого набору товарів та послуг у різні періоди» [114, с. 549].

Нами вище також було показано, що є індекс споживчих цін є базовим офіційним показником, котрий дозволяє статистично вимірювати та оцінювати рівень інфляції. Враховуючи природу ціни, слід узагальнити, що фактори, які впливають на зміну загального рівня цін в державі чи регіоні чинять вплив і на рівень інфляції. Інакше кажучи, вони є також факторами інфляції.

Таким чином, на диспропорції у цінах та інфляції між регіонами України впливають фактори ціни, серед яких наприклад виробничі витрати. Так, товари, в початково більш багатому регіоні коштуватимуть дорожче, тому що у виробництві цих товарів використовуються компоненти, що є заздалегідь дорожчими, наприклад оплата праці працівників. Яскравим прикладом цієї закономірності є суттєво дорожчі товари та послуги в столиці України, порівняно з іншими регіонами України, що детально показано наприкінці попереднього підрозділу роботи.

Автори Маріо Круціні, Кріс Телмер та Маріос Захаріадіс зауважують, що диспропорції в факторах ціни, на яких наголошує економічна теорія (оборотоздатність товару, неторговельні ресурси виробництва, помітність брендів), суттєво визначають розкид реальних обмінних курсів та цін. На думку цих же науковців, важливий вплив на різницю цін чинять транспортні витрати, тобто витрати на доставку товару до кінцевого споживача [9].

Як пише Є.П. Качан, «транспортні витрати становлять значну частку в собівартості продукції і їх зниження впливає на продуктивність праці. На практиці для зниження транспортних витрат керуються принципом максимального наближення підприємств до джерел сировини, палива, робочої сили і споживача» [107, с. 53-54].

Науковці у якості ще однієї причини диференціації цін визначають регіональні особливості конкуренції між виробниками товарів та надавачами послуг [1; 2]. Адже ціни будуть відрізнятися у регіоні з ринковою конкуренцією від цін у регіоні, де виробник займає монопольне становище.

Ще одна причина різниці цін між регіонами може критися у неоднаковому характері споживання однорідних товарів та послуг жителями таких регіонів [7]. В такому випадку постачальники товарів, надавачі послуг, щоб максимізувати прибуток і/або забезпечити свою присутність на всіх ринках, встановлюють різні ціни в залежності від особливостей запиту в регіоні, тим самим викликаючи відхилення у цінах між регіонами.

Відмінності у цінах в регіонах країни можуть бути обумовлені різним станом економіки відповідних регіонів [8]. Якщо економіка одного регіону знаходиться в стадії підйому, а іншого в стадії спаду, то високі темпи економічного зростання в першому регіоні будуть викликати зростання заробітних плат та відповідно й цін, натомість в іншому регіоні ціни залишатимуться на нижчому рівні через низьку купівельну спроможність населення. Це і призведе до регіональних диференціацій цін, а, як наслідок і відмінностей інфляції.

Ще однією важливою причиною різниці цін між регіонами країни є виробнича спеціалізація таких регіонів [24]. Якщо товар виробляється тільки в одному регіоні або групі регіонів, а всі інші регіони тільки використовують цей товар, то регіональні ціни будуть неоднаковими через існування транспортних витрат. Особливо це стосується територіально великих країн, якою є Україна.

Таким чином, до «цінових» факторів диференціації інфляції у регіонах України можна віднести: різницю у цінах на фактори виробництва товарів, надання послуг (насамперед це вартість оплати праці робітників, вартість оренди виробничих приміщень); відмінності у транспортних витратах на доставку товарів та послуг; особливості конкуренції виробників товарів або надавачів послуг у регіонах; характер споживання товарів та послуг у різних

регіонах; неоднаковий стан економіки регіонів; виробничу спеціалізацію регіонів.

Як видно із попереднього підрозділу магістерської роботи в одних регіонах коливання показника інфляції відносно незначні, в інших, навпаки, більш стрибкоподібні та непередбачувані. Тобто статистичні дані підтверджують наявність відмін інфляції у регіонах України порівняно один з одним та з плином часу.

В науці виділяють ряд факторів, котрі визначають регіональну диференціацію, в тому числі регіональні відміни інфляції в Україні. Серед таких факторів автори монографії «Міжрегіональні диспропорції та регіональне зростання» В.Ф. Семенов, О.Л. Михайлюк та В.Д. Олійник виділяють об'єктивні (виражають природні відмінності) та суб'єктивні (виникають внаслідок неадекватних політичних і економічних рішень). До об'єктивних факторів міжрегіональних диспропорцій вони відносять «природно-кліматичні умови; склад і масштаби природних ресурсів; місцезнаходження (центр, периферія тощо) відтворювальної структури; переваги і недоліки, пов'язані з перетином міжгалузевих зв'язків; рівень і склад народонаселення; динаміка соціально-економічних і політичних процесів на макрорівні; стан виробничої і соціальної інфраструктури; рівень урбанізації тощо» [143, с. 56], а серед суб'єктивних ними виділяються «державна політика, яка або створює переваги, або вдається до дискримінаційних заходів щодо окремих регіонів; розрив (часовий, просторовий) в проведенні економічних реформ на регіональному рівні; неврегульованість правових основ, а також неефективність самого механізму реалізації чинного законодавства; необґрунтовані преференції і пільги, що надаються центром окремим регіонам для соціальної підтримки» [143, с. 56].

За словами В.Ф. Семенова, О.Л. Михайлюк, В.Д. Олійника нинішні диспропорції в економіці регіонів України обумовлені специфікою структурної політики СРСР у сфері розвитку народного господарства [143, с. 57], де «у вирішенні народногосподарських задач переважали гігантоманія при

явному дефіциті уваги до дрібних і середніх підприємств, відставання легкої і харчової промисловості, житлового будівництва і сфери послуг» [143, с. 58].

Указані науковці виділяють два етапи розвитку міжрегіональних диспропорцій в Україні: перший, який тривав до середини 90-х років та «характеризується різким відривом регіонів сировинного та металургійного експортного напрямку, який мав своїм наслідком розвиток диспаритету, що виявився в позначенні регіонів – лідерів і аутсайдерів» та другий, який розпочався після 1995 року, коли «міжрегіональні диспропорції проявилися в новій якості – позначилися нові лідери відриву – Київ та Київська область» [143, с. 66]. На цьому другому етапі «...зросло значення регіонів з транспортними, особливо транзитними функціями. Але ще продовжується домінування металургійно-сировинних регіонів» [143, с. 66].

В.Е. Реутов, досліджуючи закономірності регіонального розвитку, вказує що «...в унітарних державах, яким є і Україна, проблема соціально-економічних диспропорцій зберігається, тому наявність в деяких регіонах соціально-економічних і екологічних параметрів нижчих за середній рівень може привести до зниження постійності і збалансованості державної системи в цілому, на недопущення чого повинні бути направлені конкретні заходи щодо вирівнювання міжрегіональних нерівностей» [140].

Є.П. Качан стверджує, що впродовж XX століття економічний потенціал регіонів України обумовлювався рядом чинників, серед яких основними були наявність і обсяги природних ресурсів. Він зазначає: «Зосередження в Донбасі і Придніпров'ї значних запасів руд і палива було основою формування металургійних центрів гірничодобувної промисловості. Власне індустрія Донецького і Придніпровського економічних районів є основою економічного потенціалу всієї України» [107, с. 53].

За словами Є.П. Качана, в теперішні умовах наявні складні специфічні в кожному регіоні взаємозв'язки між розміщенням продуктивних сил і географічним середовищем, залежність розміщення продуктивних сил від локальних природних умов і природних ресурсів, щільністю населення,

наявністю об'єктів соціальної інфраструктури, поєднанням галузей промисловості і сільського господарства, наявністю транспортних комунікацій [107, с. 50].

Указаний вчений виділяє чинники розміщення продуктивних сил, які, на наш погляд, можуть також слугувати причинами регіональних диспропорцій в широкому значенні та міжрегіональних відмін інфляції, зокрема. До цих чинників Є.П. Качан відносить: природно-географічні (які включають всі види природних умов, і ресурсів); демографічні (населення, як споживач матеріальних благ і як джерело робочої сили для підприємств і сфери послуг); техніко-економічні (науково-технічний прогрес, транспортні умови і способи організації виробництва); соціально-економічні (покращення умов праці і життя населення, зайнятість населення, розвиток освіти, охорони здоров'я, сфери послуг) [107, с. 56-57].

Проведений у попередньому підрозділі магістерської роботи статистичний аналіз регіональних відмінностей інфляції в Україні, показує, що динаміка інфляційного розриву між найвищим і найнижчим індексом споживчих цін свідчить про суттєві нерівномірності інфляційного процесу за регіонами.

М.В. Мазур та К.В. Сіренко, дослідивши історію коливань інфляції в Україні, підсумовують, що «кризові періоди в економіці супроводжуються зростанням інфляційного розриву за регіонами країни» [115, с. 35].

Указаний висновок є правдивим відносно регіонів України, адже найбільша різниця у регіональних показниках індексу споживчих цін в Україні мала місце: у період 2006-2008 року (в середньому 10%), тобто напередодні та під час світової фінансової кризи; у період 2015 року (8,3%) під час кризи в економіці України, обумовленої окупацією Російською Федерацією частини територій Донецької та Луганської областей, а також Автономної Республіки Крим; у період 2022 року (25,7%) під час економічної кризи в Україні, котра обумовлена широкомасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України та розширенням окупації частини територій Донецької,

Луганської, Запорізької, Херсонської, Миколаївської, Харківської областей, а також продовженням окупації Автономної Республіки Крим.

Примітно, що у 2022 році найвищий індекс споживчих цін спостерігався у Херсонській області (148,2%). У цьому регіоні за 2022 рік найбільше в Україні зросли ціни на продукти харчування та безалкогольні напої (на 73,5%). Також в грудні 2022 року тут спостерігалися найвищі ціни на ряд продуктів (свинина, риба морожена, сметана жирністю до 15% включно, сало).

Херсонська область починаючи з лютого 2022 року майже вся, включно з обласним центром містом Херсоном, перебувала під окупацією військ Російської Федерації. До 11 листопада 2022 року відбулося звільнення Збройними Силами України частини окупованої території Херсонщини разом з містом Херсоном. Ці факти безумовно вплинули на характер цін та інфляції у вказаному регіоні у 2022 році.

Широкомасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, яка почалася у 2022 року, посилила інфляцію в Україні, збільшила її регіональні диспропорції. Але окрім цього вона спричинила також зростання інфляції в деяких регіонах світу, тобто масштабувала інфляційні тенденції далеко за межі України.

Науковці Міжнародного Валютного Фонду зазначають, що окрім людських страждань та гуманітарної кризи, до яких призвело вторгнення Росії в Україну, у всій світовій економіці відчуватимуться наслідки уповільнення зростання та прискорення інфляції [21]. За їхніми словами, країни, які залежали від імпорту енергоресурсів з Росії постраждали від інфляції найбільше [21].

Національний інститут стратегічних досліджень у статті «Напрями зниження темпів інфляції в Україні» підтверджує наведені вище висновки та наводить наступні дані щодо інфляції у деяких країнах світу в 2022 році: «За підсумками вересня рівень споживчої інфляції в США становив 8,2 %, у Німеччині – 10,9 %, що є найвищим значенням з 1951 року. Серед країн ЄС найбільше цінове зростання за підсумками вересня фіксували Естонія (24,1 %),

Литва (22,5 %), Латвія (22,0 %), Угорщина (20,7 %), Чехія (17,8 %), Нідерланди (17,1 %), Польща (15,7 %), Болгарія (15,6 %). Зростання цін у єврозоні в середньому становило 9,9 %, а у ЄС загалом – 10,9 %» [46].

М.В. Квак вказує, що рівень тінізації економіки впливає на зміну параметрів системи національного багатства. Він наводить такий приклад: «... одне з основних джерел інфляції витрат – тіньовий обіг продукції, в зв'язку з яким витрати на виробництво й реалізацію такої продукції лягає на продукцію легальну, що призводить до зростання витрат» [108, с. 88].

Зазначене дозволяє припустити, що на різницю в регіональній інфляції в Україні впливають відмінності у тінізації економіки регіонів. Однак, оскільки офіційні дані щодо обсягу тіньової економіки в регіонах України відсутні, то встановити кореляцію між регіональними розмірами тіньової економіки та розмірами інфляції неможливо.

Б.А. Демченко та Н.В. Касьянова виділяють ряд ключових причини інфляції в Україні: дефіцит державного бюджету України (кореляція між зростанням такого дефіциту та зростанням індексу інфляції становить 0,701, що свідчить про їхню суттєву залежність один від одного) [52, с. 40]; монополізація ринків (вона надає підприємствам можливість самостійного скорочувати пропозицію товарів та послуг, змінюючи тим самим ціни на них) [52, с. 41]; мілітаризація економіки (вона «деформує структуру виробництва, звужує можливість збільшення випуску товарів та послуг народного споживання у зв'язку з перерозподілом фінансових ресурсів з інших галузей економіки») [52, с. 41]; «повзуче підвищення вартості житлово-комунальних послуг та подорожчання енергоносіїв» [52, с. 41].

І.Л. Шульц стверджує, що дослідження проблем цінової диференціації здебільшого базуються на доведенні емпіричної гіпотези стосовно чинності закону єдиної ціни. На її думку, цей закон вважається ключовим при оцінці інтегрованості ринку країни, регіону. Зміст цього закону полягає в тому, що «на конкурентних ринках однакові товари повинні продаватись за однаковими цінами незалежно від місця їх продажу. Тобто, за відсутності перешкод руху

товарів між географічними сегментами ринку (регіонами) в них встановлюється однакова ціна» [154, с. 15].

Для з'ясування причин диференціації цін в Україні І.Л. Шульц вирішила перевірити вплив на просторову цінову дисперсію показника трансакційних витрат (транспортних витрат). За її словами, отримані результати засвідчили «слабку залежність між географічним положенням регіонів України та рівнем цін. І це цілком логічно з огляду на певний рівень компактності території країни» [154, с. 17]. Поряд з цим І.Л. Шульц прийшла до висновку, що «розходження у рівнях цін товарів між регіональними ринками залишаються значними, що підтверджує слабку інтегрованість українського продовольчого ринку» [154, с. 19].

Підсумовуючи своє дослідження І.Л. Шульц стверджує, що «просторовий розмах цін в Україні залежить від: товарної і виробничої концентрації; ринкового потенціалу регіону, розмір якого визначається шляхом урахування виробленого в регіоні ВРП і відстаней між регіонами; витрат міжрегіональної торгівлі (транспортних тарифів та інших трансакційних витрат), які виступають її бар'єрами; рівня інфляції; ємності ринку, що може вимірюватись показником чисельності населення – споживача товарів і послуг; ступенем монополізації ринку; рівнем розвитку транспортної і торговельної інфраструктури та іншими чинниками» [154, с. 23].

Наведені вище думки науковців свідчать, що вплив на регіональні відміни інфляції та цін в Україні чинить велика кількість факторів різної природи, інтенсивності та форми прояву. Тому для демонстрації існування взаємозв'язку інфляції в регіонах України із рядом об'єктивних суспільно-географічних умов, характерних для цих регіонів, нами допущене деяке спрощення, абстрагування.

Надалі ми проаналізуємо регіони України як відокремлені ринки з власними населенням та структурою, що включає регіональні економічні підсистем сільського, лісового та рибного господарства з одного боку та промисловості з іншого. Метою такого аналізу є спроба відшукати

взаємозв'язки між кількістю населення регіонів, регіональними особливостями зазначених вище економічних підсистем із регіональною інфляцією та її диспропорціями.

Для проведення зазначеного аналізу ми використовуватимемо статистичні показники кількості населення в регіонах України, кількості зайнятого населення в регіонах у сільському, лісовому та рибному господарстві, а також кількості зайнятого населення в промисловості. На наш погляд, дані про кількість зайнятого населення у відповідному регіоні за відповідними видами економічної діяльності є об'єктивним мірилом розвиненості цього виду економічної діяльності.

У таблиці 3.16. (додаток Ф) [55; 152] представлені дані по регіонах України щодо загальної кількості населення, кількості зайнятого населення в регіонах у сільському, лісовому та рибному господарстві, кількості зайнятого населення в промисловості, а також частки у відсотках зайнятого населення у відповідних видах економічної діяльності відносно загальної кількості зайнятого населення. Ці дані нами взяті з офіційного вебсайту Державної служби статистики України за 2013 рік. Саме до цього року відповідні показники розраховані по всіх регіонах України в повному об'ємі, адже, починаючи з 2014 року показники для Автономної Республіки Крим та міста Севастополь відсутні, а відносно Донецької та Луганської областей не враховуються дані з тимчасово окупованих територій.

На картосхемі 3.4. (додаток Х) показано регіональні відмінності кількості населення, різницю у відсотках зайнятого населення у сільському, лісовому та рибному господарстві та у відсотках зайнятого населення в промисловості відносно загальної кількості зайнятого населення в регіонах України.

Надалі нами здійснено спробу виявити кореляцію між чисельністю населення регіону, регіональними особливостями структури зайнятості населення та середньорічними темпами приросту споживчих цін відповідного регіону, тобто регіональною інфляцією.

З'ясування описаних взаємозв'язків відбувалося з дотриманням наступного алгоритму:

1. По-перше, було визначено середню арифметичну чисельність населення регіонів України у 2013 році, шляхом ділення загальної чисельності населення України (45 439 822) на кількість регіонів України (27). Це значення становить 1682,956 тис. осіб;

2. Далі проведено оцінку чисельності населення регіонів України у 2013 році на предмет співвідношення з середньою арифметичною чисельністю населення регіонів України у 2013 році. При цьому показники чисельності населення регіону України, що перевищують більш як на 300 000 осіб середню арифметичною чисельністю населення регіонів України у 2013 році позначатимуться «значно більше середнього значення». А показники чисельності населення регіону України, що є меншими на 300 000 осіб і більше від середньої арифметичної чисельності населення регіонів України у 2013 році позначатимуться «значно менше середнього значення». Усі інші показники вважатимуться «близькими до середнього значення». Указане відхилення у 300 000 осіб є приблизно $1/5$ від середньої арифметичної чисельності населення регіонів України у 2013 році та обране для диференціації таких регіонів між собою;

3. Після цього проведено оцінку відносної зайнятості у відсотках населення регіонів України у 2013 році у сільському, лісовому та рибному господарстві на предмет співвідношення із значенням такої зайнятості по Україні у 2013 році. При цьому показники зайнятості у відсотках населення регіонів України у 2013 році у сільському, лісовому та рибному господарстві, що перевищують більш як на 3% значенням такої зайнятості по Україні у 2013 році позначатимуться «значно більше середнього значення». А показники зайнятості у відсотках населення регіонів України у 2013 році у сільському, лісовому та рибному господарстві, що є меншими на 3% і більше від значення такої зайнятості по Україні у 2013 році позначатимуться «значно менше середнього значення». Усі інші показники вважатимуться «близькими до

середнього значення». Указане відхилення в 3% є приблизно 1/5 від значення відносної зайнятості населення України у сільському, лісовому та рибному господарстві у 2013 році та обране для диференціації регіонів України між собою;

4. Наступним кроком є проведення оцінки відносної зайнятості у відсотках населення регіонів України у 2013 році у промисловості на предмет співвідношення із значенням такої зайнятості по Україні у 2013 році. При цьому показники зайнятості у відсотках населення регіонів України у 2013 році у промисловості, що перевищують більш як на 3% значенням такої зайнятості по Україні у 2013 році позначатимуться «значно більше середнього значення». А показники зайнятості у відсотках населення регіонів України у 2013 році у промисловості, що є меншими на 3% і більше від значення такої зайнятості по Україні у 2013 році позначатимуться «значно менше середнього значення». Усі інші показники вважатимуться «близькими до середнього значення». Указане відхилення в 3% є приблизно 1/5 від значення відносної зайнятості населення України у промисловості у 2013 році та обране для диференціації регіонів України між собою;

5. Завершальним кроком алгоритму є порівняння усіх отриманих значень із показниками середньорічного темпу приросту споживчих цін відповідного регіону, що містяться у таблиці 4. При цьому показники до 11,0 % вважатимуться низькими, від 11,1% до 11,5% – середніми, а від 11,6% – високими.

Результати описаного вище алгоритму нами зведені у таблицю 3.17. (додаток Ц).

Для регіонів України, як-от Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Тернопільська та Чернівецька області проявляється чітка кореляція між низьким середньорічним темпом приросту споживчих цін (низькою інфляцією) та невеликою кількістю населення, суттєвою часткою зайнятого населення у сільському, лісовому та рибному господарстві і навпаки – незначною часткою зайнятого населення у промисловості.

Звертаємо увагу, що указаний вище взаємозв'язок показників не справджується для Херсонської та Чернігівської областей. Така аномалія може бути пояснена тим, що на показники середньорічного темпу інфляції у цих регіонах вплинули дані про індекс споживчих цін за 2022 рік, коли обидва регіони постраждали від тимчасової окупації Російської Федерації. В більшій мірі це стосується саме Херсонської області, де у 2022 році індекс споживчих цін становив 148,2% при середньому по Україні – 125,7%. У Чернігівській області у 2022 році індекс споживчих цін мав показник 128,5%.

Натомість щодо Дніпропетровської, Донецької, Луганської, Харківської областей наявний взаємозв'язок між високим середньорічним темпом приросту споживчих цін (високою інфляцією) та великою кількістю населення, незначною часткою зайнятого населення у сільському, лісовому та рибному господарстві і дуже суттєвою часткою зайнятого населення у промисловості.

Щодо інших регіонів України кореляція не є такою очевидною порівняно з переліченими вище. Разом з цим для високих або середніх регіональних показників середньорічного темпу приросту споживчих цін (високої або середньої інфляції) зазвичай характерні: невелика (або ближча до середнього значення) кількість населення регіону, значна (або ближча до середнього значення) відносна зайнятість населення регіону в сільському, лісовому та рибному господарстві та при цьому невелика (або ближча до середнього значення) частка зайнятого населення в промисловості. Це притаманно для: Автономної Республіки Крим, Вінницької, Волинської, Житомирської, Миколаївської, Хмельницької областей.

О.Г. Топчієв, Д.С. Мальчикова, В.В. Яворська, проаналізувавши регіональні відміни у структурі господарства регіонів України, вказують на особливості співвідношення промисловості та сільського господарства у відповідних групах регіонів [149, с. 233-237]. Так, вони виділяють 4 групи регіонів за указаним критерієм:

– групу високоіндустріалізованих регіонів (Донецький, Дніпропетровський, Запорізький, Луганський регіони). У цих регіонах частка

промисловості сягає 29,5 – 26,9%, а співвідношення «промисловість – сільське господарство» коливається в межах від 4:1 до 2:1. Тобто вони є регіонами з індустріальною структурою господарства;

- групу регіонів, в яких частка промислового виробництва перевищує сільське господарство, але не має значної переваги (Житомирський, Київський, Львівський, Полтавський, Сумський і Харківський регіони). Питома вага промисловості у структурі господарства перелічених регіонів становить 16,0 – 21,5%. Це співвідношення промисловості і сільського господарства відповідає індустріально-аграрному типові структури господарства;

- група регіонів, яка характеризується відносним переважанням аграрного сектору над промисловим (Кримський, Івано-Франківський, Миколаївський, Одеський, Рівненський, Хмельницький і Чернігівський регіони). У них частки сільськогосподарського виробництва коливаються в межах 24,9-17,0 %, а промисловості – від 15,8 до 9,9%. Зазначена співвідношення сільського господарства і промисловості визначає аграрно-індустріальний тип структури господарства регіонів;

- групу регіонів із значним переважанням аграрного сектору (25,3-30,8 %) при вагомих частках промислового виробництва (12,0-15,6 %). У структурі господарства таких регіонів сільське господарство у кілька разів (у 2-2,5 рази) перевищує частки промислового виробництва. Ці регіони віднесені до аграрного типу структури господарства [149, с. 237].

Проведений вище аналіз взаємозв'язку між кількістю населення регіонів, кількістю зайнятого населення в регіонах у сільському, лісовому та рибному господарстві, кількістю зайнятого населення в промисловості та середньорічними темпами приросту споживчих цін відповідного регіону дозволяє стверджувати, що найменші показники інфляції характерні для групи регіонів із значним переважанням аграрного сектору та невеликою кількістю населення, а найбільші – для групи високоіндустріалізованих регіонів зі значною кількістю населення.

Пояснити такі регіональні відміни інфляції можна наступним чином. Як встановлено у цій магістерській роботі, для України найбільший вплив на рівень інфляції (на розмір індексу споживчих цін) має зростання цін на продукти харчування та безалкогольні напої. Тому цілком закономірним є нижчі показники інфляції у тих регіонах, де найбільша кількість населення зайнята в аграрному секторі економіки, оскільки витрати на виготовлення сільськогосподарської продукції та її транспортування тут найнижчі. Як правило, у цих же регіонах відносно невелика кількість населення, чії потреби в продукції аграрного сектору задовольняються з надлишком. Промисловість тут розвинута відносно слабо, тому не акумулює великих надходжень від експорту продукції. Внаслідок цього населення аграрних регіонів України зазвичай володіє порівняно низькими доходами, інакше кажучи є «біднішим». У сукупності все це призводить до стабільно невисоких показників інфляції.

Натомість у індустріалізованих регіонах України показники інфляції є найбільшими, оскільки тут в сфері сільського господарства зайнята відносна найменша кількість населення. Продукція промисловості з таких регіонів хоча й не має високої доданої вартості, проте залишається основою експорту цих регіонів. Це дозволяє індустріальним підприємствам залучати значні кошти з-за кордону, які надалі отримують громадяни, наприклад, у формі заробітних плат. Примітно, що кількість населення в цих регіонах значно більша, ніж в регіонах з ухилом в аграрний сектор. Враховуючи незначний розвиток сільського господарства в цих регіонах, можна стверджувати, що їхнє забезпечення продуктами харчування, безалкогольними напоями покладено на інші регіони країни, в тому числі аграрні. Таким чином, складається ситуація, коли велика кількість населення промислових регіонів володіє порівняно суттєвими грошовими коштами та готова їх витратити на продукцію аграрного сектору та покривати при цьому усі транспортні витрати, закладені в ціну такої продукції. Це в підсумку проявляється у високих показниках інфляції.

Отже, указані вище дані показують взаємозалежність регіональної інфляції із економічною спеціалізацією регіонів, особливостями розміщення продуктивних сил та демографічною ситуацією в таких регіонах. Також наведений аналіз актуалізує питання трансакційних витрат, зокрема у сфері реалізації сільськогосподарської продукції.

3.3. Висновки до третього розділу

За даними офіційної статистичної інформації інфляція в Україні розвивалася нерівномірно, стрибкоподібно. Тобто періоди інфляції в Україні чергувалися з дезінфляцією.

Найбільші значення показник індексу споживчих цін мав місце у перші п'ять років незалежності України. У 1991-1995 роках в Україні панувала гіперінфляція. Пікових значень індекс споживчих цін набув у 1993 звітному році – 10256%. Це означає, що за 1993 рік ціни зросли більше ніж у 100 разів. Надалі з 1996 року по 2000 роки в Україні індекс споживчих цін наблизився до значень властивих для галопуючої та повзучої інфляції.

Лише з 2001 року інфляція в Україні наблизилася до показників помірної інфляції. Після 2001 року в Україні були наявні три сплески інфляції, коли ціни зростали швидко та більше, ніж на 20% у річному вимірі, що характерно для галопуючої інфляції: 2008 рік, 2014-2015 роки та 2022 рік. Відповідно пікових значень інфляція в Україні досягала у 2008, 2015 та 2022 роках, після чого її темп суттєво знижувався.

У період з 2001 по 2022 років в Україні найбільші диспропорції у регіональних рівнях інфляції були наявні у 2006, 2007, 2008, 2015 та 2022 роках: у 2006 році між Івано-Франківською областю (індекс споживчих цін – 106,0%) та Дніпропетровською областю (індекс споживчих цін – 119,8%) розрив у розмірах індексу споживчих цін становив 13,8%; у 2007 році між Закарпатською областю (індекс споживчих цін – 111,3%) та містом Києвом (індекс споживчих цін – 121,0%) розрив у розмірах індексу споживчих цін становив 9,7%; у 2008 році між Закарпатською областю (індекс споживчих цін – 115,4%) та Київською областю (індекс споживчих цін – 125,6%) розрив між

розмірами індексу споживчих цін становив 10,2%; у 2015 році між містом Києвом (індекс споживчих цін – 138,6%) та Донецькою областю (індекс споживчих цін – 146,9%) розрив у розмірах індексу споживчих цін становив 8,3%; у 2022 році між Вінницькою областю (індекс споживчих цін – 122,5%) та Херсонською областю (індекс споживчих цін – 148,2 %) розрив у розмірах індексу споживчих цін становив 25,7%.

У темпах приросту споживчих цін за регіонами України спостерігається чітка тенденція. Так в цілому в регіонах заходу України ціни зростають повільніше, аніж в усіх інших регіонах. Натомість найшвидше ціни зростають на сході України та в місті Києві.

Автономна Республіка Крим, місто Севастополь, Вінницька, Чернівецька, Івано-Франківська, Закарпатська, Кіровоградська та Тернопільська області характеризуються найнижчими середньорічними темпами приросту споживчих цін. У цих регіонах ціни зростали з середніми темпами на 11,0% в рік і нижче. Тобто перелічені регіони мали найнижчі в Україні показники інфляції, які суттєво нижчі ніж в цілому по Україні (середньорічне зростання цін – 11,5%).

У Київській, Миколаївській, Житомирській, Волинській та Хмельницькій областях середньорічні темпи приросту споживчих цін перебували в діапазоні від 11,1% до 11,5%, тобто наближалися до загальноукраїнського значення середньорічних темпів приросту споживчих цін. Інфляція у цих регіонах перебувала на рівні нижче середнього.

Від 11,6 до 11,9% були середньорічні темпи приросту споживчих цін у Запорізькій, Львівській, Рівненській, Сумській, Черкаській, Луганській, Чернігівській областях. Показники інфляції у цих регіонах можна охарактеризувати як вищі середнього по Україні.

І найвищі значення середньорічних темпів приросту споживчих цін (вище 12,0%) спостерігалися у Дніпропетровській, Полтавській, Одеській, Донецькій, Херсонській, Харківській областях та місті Києві. Це свідчить що інфляція у цих регіонах була високою. Так, у Херсонській області

середньорічний темп приросту споживчих цін на цілих 2% перевищує аналогічний показник у Вінницькій області. Це свідчить, що в середньому щорічно у Херсонській області ціни зростають на 2% більше, аніж у Вінницькій області.

Примітно, що у місті Києві за період з 2001 по 2022 року та у місті Севастополі за період з 2001 по 2013 року споживчі ціни в річному вимірі не знижувалися, тобто тільки у цих регіонах не спостерігалася дефляція.

Для обчислення індексу споживчих цін на загальнодержавному рівні та на рівні окремих регіонів використовуються дані про зміни цін на певні групи товарів. Ці товари включені до споживчого набору товарів (послуг) – представників. Вони мають не однакову відносну значимість (цінність) відносно один одного при розрахунку індексу споживчих цін. Для врахування цієї обставини Державна служба статистики України використовує вагові коефіцієнти.

В Україні станом на серпень 2023 року в порівнянні з цінами на грудень 2010 року найбільше зростання цін спостерігається на такі розділи товарів споживчого набору товарів (послуг)-представників (за КІСЦ): житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива (зростання цін більше, ніж у 8 разів), алкогольні напої, тютюнові вироби (зростання цін більше, ніж у 6 разів), транспорт (зростання цін більше, ніж у 5 разів), продукти харчування та безалкогольні напої (зростання цін майже в 4 рази). Найменше зростання цін за указаний період часу продемонстровано на такі розділи товарів споживчого набору товарів (послуг)-представників (за Класифікацією індивідуального споживання за цілями): одяг і взуття (зростання ціни менш ніж у 1,5 рази), зв'язок (зростання ціни більш як у 2 рази), відпочинок і культура (зростання ціни майже на 2,5 рази).

У березні, квітні та червні 2022 року продукти харчування та безалкогольні напої перебували серед розділів товарів та послуг, котрі мали найвищі регіональні індекси споживчих цін. До того ж у ваговій структурі для розрахунку індексу споживчих цін розділ «01. Продукти харчування та

безалкогольні напої» має найбільший коефіцієнт 0,43408. Це свідчить, що зміна цін на продукти харчування та безалкогольні напої чинить найбільший вплив на регіональний та загальнодержавний індекс споживчих цін.

Найбільшим у 2022 році індекс споживчих цін для продуктів харчування та безалкогольні напої був у Херсонській області (173,50%), а найменшим – у Житомирській області (128,83 %). Це знаменує розрив у індексах споживчих цін на продукти харчування та безалкогольні напої між зазначеними регіонами у розмірі 44,67%.

У регіонах України порівняно з груднем 2021 року у грудні 2022 року дуже суттєво зросли ціни на конкретні товари та послуги, що входять до споживчого набору товарів (послуг)-представників. Це однаковою мірою стосується регіонів з найнижчими та з найвищими цінами на відповідні товари та послуги. Подекуди така регіональна різниця у середніх споживчих цінах на одні й ті ж товари та послуги в один і той же час становила кілька разів (наприклад, щодо цін на оренду 1-кімнатної квартири).

Як в грудні 2021 року, так і в грудні 2022 року найчастіше найвищі середні ціни на товари та послуги спостерігалися у місті Києві. У грудні 2022 року найвищі середні ціни на ряд продуктів харчування (свинина, риба морожена, сметана жирністю до 15% включно, сало) спостерігалася у Херсонській області.

До «цінових» факторів диференціації інфляції у регіонах України можна віднести: різницю у цінах на фактори виробництва товарів, надання послуг (насамперед це вартість оплати праці робітників, вартість оренди виробничих приміщень); відмінності у транспортних витратах на доставку товарів та послуг; особливості конкуренції виробників товарів або надавачів послуг у регіонах; характер споживання товарів та послуг у різних регіонах; неоднаковий стан економіки регіонів; виробнича спеціалізація регіонів.

Динаміка інфляційного розриву між найвищим і найнижчим індексом споживчих цін свідчить про суттєві нерівномірності інфляційного процесу за

регіонами. При цьому кризові явища в економіці призводить до зростання міжрегіональних інфляційних розривів.

Такий висновок є правдивим відносно регіонів України, адже найбільша різниця у регіональних показниках індексу споживчих цін в Україні мала місце: у період 2006-2008 року (в середньому 10%), тобто напередодні та під час світової фінансової кризи; у період 2015 року (8,3%) під час кризи в економіці України, обумовленої окупацією Російською Федерацією частини територій Донецької та Луганської областей, а також Автономної Республіки Крим; у період 2022 року (25,7%) під час економічної кризи в Україні, котра обумовлена широкомасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України та розширенням окупації частини територій Донецької, Луганської, Запорізької, Херсонської, Миколаївської, Харківської областей, а також продовженням окупації Автономної Республіки Крим.

Широкомасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, яка почалася у 2022 року, посилила інфляцію в Україні, збільшила її регіональні диспропорції. Але окрім цього вона спричинила також зростання інфляції в деяких регіонах світу, тобто масштабувала інфляційні тенденції далеко за межі України.

Зміна цін на продукти харчування та безалкогольні напої найбільше впливає на показник індексу споживчих цін, що характеризує інфляцію. Це зумовлено характером споживання домогосподарств України та її регіонів, і, як наслідок, особливостями розрахунку індексу споживчих цін у нашій країні, а саме коефіцієнтами вагової структури товарів у споживчому наборі товарів (послуг)-представників.

На регіональні відмінності інфляції в Україні впливають фактори, що обумовлюють регіональні соціально-економічні диспропорції. Сюди включаються явища суспільного, економічного, політичного, географічного характеру: рівень тінізації регіональної економіки; дефіцит державного бюджету; монополізацію регіональних ринків товарів та послуг; мілітаризацію економіки; повзуче підвищення цін на житлово-комунальні послуги та

енергоносії; наявність перешкод для руху товарів між регіонами, тобто показник трансакційних витрат (транспортних витрат) та інші.

У цій роботі за допомогою самостійно розробленого алгоритму здійснено аналіз взаємозв'язків між кількістю населення регіонів, регіональними особливостями зайнятості населення у двох економічних підсистемах (сільському, лісовому та рибному господарстві з одного боку та промисловості з іншого боку) із регіональною інфляцією та її диспропорціями.

Для проведення зазначеного аналізу використано статистичні показники кількості населення в регіонах України, кількості зайнятого населення в регіонах у сільському, лісовому та рибному господарстві, а також кількості зайнятого населення в промисловості. Дані про кількість зайнятого населення у відповідному регіоні за відповідними видами економічної діяльності є об'єктивним мірилом розвиненості цього виду економічної діяльності.

Дослідження перелічених показників свідчить, що для регіонів України, як-от Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Тернопільська та Чернівецька області проявляється чітка кореляція між низьким середньорічним темпом приросту споживчих цін (низькою інфляцією) та невеликою кількістю населення, суттєвою часткою зайнятого населення у сільському, лісовому та рибному господарстві і навпаки – незначною часткою зайнятого населення у промисловості.

Однак, указаний вище взаємозв'язок показників не справджується для Херсонської та Чернігівської областей. Така аномалія може бути пояснена тим, що на показники середньорічного темпу інфляції у цих регіонах вплинули дані про індекс споживчих цін за 2022 рік, коли обидва регіони постраждали від тимчасової окупації Російської Федерації. В більшій мірі це стосується саме Херсонської області, де у 2022 році індекс споживчих цін становив 148,2% при середньому по Україні – 125,7%. У Чернігівській області у 2022 році індекс споживчих цін мав показник 128,5%.

Натомість щодо Дніпропетровської, Донецької, Луганської, Харківської областей наявний взаємозв'язок між високим середньорічним темпом

приросту споживчих цін (високою інфляцією) та великою кількістю населення, незначною часткою зайнятого населення у сільському, лісовому та рибному господарстві і дуже суттєвою часткою зайнятого населення у промисловості.

Щодо інших регіонів України кореляція не є такою очевидною порівняно з переліченими вище. Разом з цим для високих або середніх регіональних показників середньорічного темпу приросту споживчих цін (високої або середньої інфляції) зазвичай характерні: невелика (або ближча до середнього значення) кількість населення регіону, значна (або ближча до середнього значення) відносна зайнятість населення регіону в сільському, лісовому та рибному господарстві та при цьому невелика (або ближча до середнього значення) частка зайнятого населення в промисловості. Це притаманно для: Автономної Республіки Крим, Вінницької, Волинської, Житомирської, Миколаївської, Хмельницької областей.

В цілому найменші показники інфляції характерні для групи регіонів із значним переважанням аграрного сектору та невеликою кількістю населення, а найбільші – для групи високоіндустріалізованих регіонів зі значною кількістю населення.

Указані вище дані показують взаємозалежність регіональної інфляції із економічною спеціалізацією регіонів, особливостями розміщення продуктивних сил та демографічною ситуацією в таких регіонах. Також наведений аналіз актуалізує питання трансакційних витрат, зокрема у сфері реалізації сільськогосподарської продукції.

ВИСНОВКИ

Багатогранна природа інфляції дозволяє констатувати, що остання є суспільним явищем щонайменше з двох причин: по-перше, вона є соціальним конструктором особливого виду; по-друге, вона історично винайдена приватними індивідами, а не насаджена зверху державою.

Внаслідок своєї особливої суспільної природи інфляція може бути об'єктом дослідження як гуманітарних, так і природничих наук. Адже інфляція – це явище укорінене в бутті суспільства, невіддільне від нього. Водночас вона має цілком реальний прояв у вигляді зростання цін, який підлягає фіксуванню та аналізу.

Зважаючи на викладене, методологія правової науки може розкрити інфляцію з позицій правових механізмів її приборкання та впливу інфляції на права та обов'язки суб'єктів правовідносин. Методологія ж географічної науки та регіоналістики дозволить описати просторові відмінності інфляції та їх обумовленість.

Аналіз теоретичних підходів науковців-юристів до розуміння інфляції, вони традиційно поняття й природу інфляції розкривають невідривно від природи грошей. Саму інфляцію розглядають як суто економічне явище, котре чинить негативний вплив на правові відносини: валютні, податкові, емісійні, цивільні, господарські, кримінальні.

Серед методів, котрі науковці-юристи використовують для досягнення феномену інфляції, переважають загальнонаукові (аналіз, синтез, аналогія та інші) та спеціально-юридичні (формально-юридичний, порівняльно-правовий, історико-правовий) методи.

Аналіз досліджень інфляції у регіоналістиці показує, що науковці розуміють її як негативне економічне явище загальнодержавного характеру, яке є зовнішнім фактором соціально-економічного розвитку регіонів.

Регіональний рівень інфляції, її характер, динаміку вчені досліджують задля порівняльного аналізу економічного розвитку регіонів з метою виявлення їх конкурентних переваг. Регіональна інфляція науковцями-

регіоналістами вважається одним із індикаторів інвестиційної привабливості регіону, індикатором добробуту населення, показником ступеня інтегрованості регіональних ринків товарів відносно загальнонаціонального ринку товарів.

Разом з тим у вітчизняних науковців наявні поодинокі дослідження конкретних показників регіональних індексів споживчих цін, які спрямовані на демонстрацію міжрегіональних диспропорцій інфляції, інфляційних розривів. Мінімізація таких диспропорцій та розривів розглядаються серед базових завдань регіональної політики в плані зближення рівнів розвитку вітчизняних регіонів та їх економічного зростання.

Науковці-регіоналісти використовують набір методів різного рівня для дослідження інфляції. Так, ними застосовуються загальнонаукові методи, як-от аналіз, синтез, аналогія, дедукція, абстрагування та інші. Також використовуються спеціальні методи регіоналістичних досліджень, серед яких метод системного аналізу, статистичний метод, метод порівняльного аналізу та картографічний метод.

Оптимізація інфляції полягає не у повному подоланні інфляції, оскільки остання є буттєвим, а, отже, невикорінюваним в межах людської цивілізації феноменом. Вона передбачає прагнення нівелювати, компенсувати, попередити «гострі симптоми» інфляції, які неодмінно проявляються на фоні її «хронічного» перебігу.

До інструментів оптимізації інфляції можна віднести грошові реформи, індексування грошових доходів населення, створення стабілізаційних фондів бюджетів, оптимізацію грошових видатків бюджетів (бюджетні обмеження), індексацію податків, державне регулювання цін. Реалізація усіх таких інструментів опосередкована законами та підзаконними нормативними правовими актами.

Переважає більшість інструментів оптимізації інфляції, що впроваджуються публічною владою, передбачені у нормативних актах загальнодержавного рівня, поширюються одночасно та в однаковій мірі на усі

регіони України. Разом з тим деякі особливості правового регулювання та реалізації нормативних положень з питань оптимізації інфляції наявні на місцевому рівні. Це свідчить про існування певних регіональних особливостей оптимізації інфляції.

Найбільш яскраво регіональні відміни в оптимізації інфляції проявляються в сфері місцевих податків. При цьому місцева влада в оподаткуванні повинна знаходити справедливий баланс між двома станами: по-перше, встановлювати місцеві податки та збори таким чином, щоб забезпечувати збалансованість місцевого бюджету, його захист від впливу інфляції; по-друге, враховувати, що неефективне визначення ставок місцевих податків та зборів, пільг з їх сплати може стати в перспективі самостійним чинником зростання рівня регіональної інфляції.

Шляхом визначення розмірів ставок місцевих податків та зборів, встановлення пільг з їх сплати місцеві ради можуть у певній мірі погашати негативні ефекти від інфляції, або навіть навпаки сприяти зростанню інфляції в регіональному вимірі.

У юридичні конструкції деяких місцевих податків (податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортного податку, земельного податку) закладені елементи, котрі зазнають найбільш згубного впливу інфляції. Це обов'язково повинно бути враховано місцевими радами для запобігання регіональних диспропорцій інфляції під час встановлення місцевих податків та зборів.

Зміна цін на комунальні послуги (водопостачання та водовідведення, електроенергія, обслуговування будинків) впливає на показник індексу споживчих цін. Тому регіональні відмінності в тарифах на указані комунальні послуги закономірно можуть визначати регіональні диспропорції в інфляції в цілому.

За даними офіційної статистичної інформації інфляція в Україні розвивалася нерівномірно, стрибкоподібно. Тобто періоди інфляції в Україні чергувалися з дезінфляцією.

В цілому в Україні наявні значні відмінності між: щорічними загальнодержавними показниками індексу споживчих цін; щорічними регіональними показниками індексу споживчих цін; показниками індексу споживчих цін в різних регіонах країни; загальнодержавними показниками індексу споживчих цін для різних розділів товарів споживчого набору товарів (послуг)-представників; регіональними показниками індексу споживчих цін для різних розділів товарів споживчого набору товарів (послуг)-представників; регіональними середніми споживчими цінами на конкретні товари та послуги.

Після 2001 року в Україні були наявні три сплески інфляції, коли ціни зростали швидко та більше, ніж на 20% у річному вимірі, що характерно для галопуючої інфляції: 2008 рік, 2014-2015 роки та 2022 рік. В Україні найбільші диспропорції (розриви) у регіональних рівнях інфляції (показниках індексу споживчих цін) були наявні у 2006, 2007, 2008, 2015 та 2022 роках.

Аналіз темпів приросту споживчих цін за регіонами України демонструє чітку тенденцію. Так, в цілому в регіонах заходу України ціни зростають повільніше, аніж в усіх інших регіонах. Натомість найшвидше ціни зростають на сході України та в місті Києві. При цьому в місті Києві за період з 2001 по 2022 року та у місті Севастополі за період з 2001 по 2013 року споживчі ціни в річному вимірі не знижувалися, тобто тільки у цих регіонах не спостерігалася дефляція.

В Україні станом на серпень 2023 року в порівнянні з цінами на грудень 2010 року найбільше зростання цін спостерігається на такі розділи товарів споживчого набору товарів (послуг)-представників (за Класифікацією індивідуального споживання за цілями): житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива (зростання цін більше, ніж у 8 разів), алкогольні напої, тютюнові вироби (зростання цін більше, ніж у 6 разів), транспорт (зростання цін більше, ніж у 5 разів), продукти харчування та безалкогольні напої (зростання цін майже в 4 рази). Найменше зростання цін за указаний період часу продемонстровано на такі розділи товарів споживчого набору товарів

(послуг)-представників (за Класифікацією індивідуального споживання за цілями): одяг і взуття (зростання ціни менш ніж у 1,5 рази), зв'язок (зростання ціни більш як у 2 рази), відпочинок і культура (зростання ціни майже на 2,5 рази).

У березні, квітні та червні 2022 року продукти харчування та безалкогольні напої перебували серед розділів товарів та послуг, котрі мали найвищі регіональні індекси споживчих цін. До того ж у ваговій структурі для розрахунку індексу споживчих цін розділ «01. Продукти харчування та безалкогольні напої» має найбільший коефіцієнт 0,43408. Це свідчить, що зміна цін на продукти харчування та безалкогольні напої чинить найбільший вплив на регіональний та загальнодержавний індекс споживчих цін.

У регіонах України порівняно з груднем 2021 року у грудні 2022 року дуже суттєво зросли ціни на товари та послуги, що входять до споживчого набору товарів (послуг)-представників. Це однаковою мірою стосується регіонів з найнижчими та з найвищими цінами на відповідні товари та послуги. За цей же період часу були наявні значних диспропорцій у цінах на товари та послуги в різних регіонах України. Подекуди така регіональна різниця у середніх споживчих цінах на одні й ті ж товари та послуги в один і той же час становила кілька разів (наприклад, щодо цін на оренду 1-кімнатної квартири).

До «цінових» факторів диференціації інфляції у регіонах України можна віднести: різницю у цінах на фактори виробництва товарів, надання послуг (насамперед це вартість оплати праці робітників, вартість оренди виробничих приміщень); відмінності у транспортних витратах на доставку товарів та послуг; особливості конкуренції виробників товарів або надавачів послуг у регіонах; характер споживання товарів та послуг у різних регіонах; неоднаковий стан економіки регіонів; виробнича спеціалізація регіонів.

Динаміка інфляційного розриву між найвищим і найнижчим індексом споживчих цін свідчить про суттєві нерівномірності інфляційного процесу за регіонами. При цьому кризові явища в економіці призводить до зростання міжрегіональних інфляційних розривів.

Широкомасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, яка почалася у 2022 року, посилила інфляцію в Україні, збільшила її регіональні диспропорції. Але окрім цього вона спричинила також зростання інфляції в деяких регіонах світу, тобто масштабувала інфляційні тенденції далеко за межі України.

Зміна цін на продукти харчування та безалкогольні напої найбільше впливає на показник індексу споживчих цін, що характеризує інфляцію. Це зумовлено характером споживання домогосподарств України та її регіонів, і, як наслідок, особливостями розрахунку індексу споживчих цін у нашій країні, а саме коефіцієнтами вагової структури товарів у споживчому наборі товарів (послуг)-представників.

На регіональні відмінності інфляції в Україні впливають фактори, що обумовлюють регіональні соціально-економічні диспропорції. Сюди включаються явища суспільного, економічного, політичного, географічного характеру: рівень тінізації регіональної економіки; дефіцит державного бюджету; монополізацію регіональних ринків товарів та послуг; мілітаризацію економіки; повзуче підвищення цін на житлово-комунальні послуги та енергоносії; наявність перешкод для руху товарів між регіонами, тобто показник трансакційних витрат (транспортних витрат) та інші.

Для регіонів України, як-от Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Тернопільська та Чернівецька області проявляється чітка кореляція між низьким середньорічним темпом приросту споживчих цін (низькою інфляцією) та невеликою кількістю населення, суттєвою часткою зайнятого населення у сільському, лісовому та рибному господарстві і навпаки – незначною часткою зайнятого населення у промисловості.

Натомість щодо Дніпропетровської, Донецької, Луганської, Харківської областей наявний взаємозв'язок між високим середньорічним темпом приросту споживчих цін (високою інфляцією) та великою кількістю населення, незначною часткою зайнятого населення у сільському, лісовому та рибному господарстві і дуже суттєвою часткою зайнятого населення у промисловості.

В цілому найменші показники інфляції характерні для групи регіонів із значним переважанням аграрного сектору та невеликою кількістю населення, а найбільші – для групи високоіндустріалізованих регіонів зі значною кількістю населення.

Наявна взаємозалежність регіональної інфляції із економічною спеціалізацією регіонів, особливостями розміщення продуктивних сил та демографічною ситуацією в таких регіонах. Це актуалізує питання трансакційних витрат, зокрема у сфері реалізації сільськогосподарської продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Andres J., Ortega E., Valles J. Competition and Inflation Differentials in EMU. *Journal of Economic Dynamics and Control*. 2008. Vol. 32, No. 3. P. 848–874.
2. Batista C., Filho S. Trade Costs and Deviations from the Law of One Price. *American Journal of Agricultural Economics*. 2010. Vol. 92, No. 4. P. 1011–1023.
3. Berger P. L, Luckmann T. The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge. Harmondsworth : Penguin Books, 1991, 249 p.
4. Bleaney M. Inflation as Taxation: Theory and Evidence. Discussion Papers in Economics. Nottingham : University of Nottingham, 2000. 28 p.
5. Block W. Defending the Undefendable. Auburn : Ludwig von Mises Institute, 2018. 280 p.
6. Bracket creep. *Cambridge Dictionary*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/bracket-creep> (date of access: 12.11.2023).
7. Corsetti G., Dedola L. A. Macroeconomic Model of International Price Discrimination. *Journal of International Economics*. 2005. Vol. 67, No. 1. P. 129–155.
8. Corsetti G., Dedola L., Viani F. Traded and Nontraded Goods Prices, and International Risk Sharing: an Empirical Investigation. Working paper. *National Bureau of Economic Research*. 2011. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w17501/w17501.pdf (date of access: 12.11.2023).
9. Crucini M., Telmer C., Zachariadis M. Understanding European Real Exchange Rates. *American Economic Review*. 2005. Vol. 95, No. 3. P. 724–738.
10. D’Costa S., Garcilazo E., Martins J. O. The Impact of Structural and Macroeconomic Factors on Regional Growth. *OECD Regional Development Working Papers*. 2013. 2013/11. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/urban-rural->

and-regional-development/the-impact-of-structural-and-macroeconomic-factors-on-regional-growth_5k451mplq9lw-en (date of access: 12.11.2023).

11. Duran H. E. Regional Inflation Convergence in Turkey. *Discussion Paper*. Ankara : Turkish Economic Association. 2015. No. 2015/10. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/130109/1/828361797.pdf> (date of access: 12.11.2023).

12. Experimental UK Regional Consumer Price Inflation with Model-Based Expenditure Weights / James Dawber and others. *Journal of Official Statistics*. 2022. Vol. 38, No. 1. P. 213–237. URL: <https://sciendo.com/article/10.2478/jos-2022-0010> (date of access: 12.11.2023).

13. Federal Constitution of the Swiss Confederation. *Fedlex. The publication platform for federal law*. URL: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/en> (date of access: 12.11.2023).

14. Feldstein M. Inflation, Capital Taxation and Monetary Policy. *Inflation: Causes and Effects*. / Edited by Robert E. Hall. Chicago: University of Chicago Press, 1982. P. 153-168.

15. Ferguson N. The Ascent of Money : A Financial History of the World. London : Allen Lane, 2008. 470 p.

16. Fromm E. Man for Himself. An Enquiry into the Psychology of Ethics. Norwich : Jared and Sons Ltd., 1950. 272 p.

17. Gupta E., McGranahan L. What Is Driving the Differences in Inflation Across U.S. Regions? *Chicago Fed Letter*. 2023. No. 478. URL: <https://www.chicagofed.org/publications/chicago-fed-letter/2023/478> (date of access: 12.11.2023).

18. Habermas J. Legitimacy Crisis. Cambridge : Polity Press, 1992. 191 p.

19. Hayek F. A. Denationalization of Money – The Argument Refined. Westminster : The Institute of Economic Affairs, 1990. 146 p.

20. Hendrickson R. The Facts on File Encyclopedia of Word and Phrase Origins. Fourth Edition. New York: Facts on File, 2008. 961 p.

21. How War in Ukraine Is Reverberating Across World's Regions / A. Kammer and others. *IMFBlog*. URL: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2022/03/15/blog-how-war-in-ukraine-is-reverberating-across-worlds-regions-031522> (date of access: 12.11.2023).
22. Inflation and Federal and State Income Taxes: An Advisory Commission on Intergovernmental Relation report. Washington, 1976. 100 p. URL: <https://library.unt.edu/gpo/ACIR/Reports/policy/a-63.pdf> (date of access: 12.11.2023).
23. Inflation. *Online Etymology Dictionary*. URL: <https://www.etymonline.com/word/inflation> (date of access: 12.11.2023).
24. Krugman P., Venables A. Integration, Specialization, and Adjustment. *European Economic Review*. 1996. Vol. 40, No. 3-5. P. 959–967.
25. Łyziak T., Pedersen M., Stanisławska E. Consumer Inflation Expectations and Regional Price Changes. *SUERF Policy Brief*. 2022. No 431. URL: <https://www.suerf.org/suerf-policy-brief/53941/consumer-inflation-expectations-and-regional-price-changes> (date of access: 12.11.2023).
26. Maslow A.H. Motivation and Personality. Second Edition. New York; Evanston; London : Harper & Row Publishers, 1970. 288 p.
27. Muten L. Income Tax Reform. *Fiscal policies in economics in transition* / Edited by Vito Tanzi. Washington D.C. : International Monetary Fund, 1995. P. 166-187.
28. Nagayasu J. Heterogeneity and Convergence of Regional Inflation (Prices). *Journal of Macroeconomics*. Volume 33, Issue 4, December 2011, P. 711-723. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S016407041100053X?via%3Dihub> (date of access: 12.11.2023).
29. Partridge E. Origins. A short etymological dictionary of modern English. London; New York: Taylor & Francise-Library. Londres, 2006. 992 p.
30. Paul R. End the FED. New York : Grand Central Publishing, 2009. 212 p. P. 144.

31. Richardson I. Legal Problems of Inflation. *Victoria University of Wellington Law Review*, 2013. Vol. 44. p. 679-705.
32. Rosenn K. S. Law and Inflation. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1982. 451 p.
33. Rothbard M. N. What Has Government Done to Our Money? Auburn : Ludwig von Mises Institute, 2010. 130 p.
34. Searle J. R. The Construction of Social Reality. New York : Free Press, 1995. 247 p.
35. Thuronyi V. T. Tax Law Design and Drafting. Volume 1. Washington : International Monetary Fund, 1996. 531 p.
36. Walter W. Skeat. An etymological dictionary of the English language Oxford. Clarendon Press, 1882. 838 p.
37. Yesilyurt F., Elhorst J. P. A Regional Analysis of Inflation Dynamics in Turkey. *Annals of Regional Science*. 2014. 52(1), P. 1-17. URL: https://pure.rug.nl/ws/portalfiles/portal/14010306/Turkish_Phillips_Curve_Annals_RS_revised.pdf (date of access: 12.11.2023).
38. Алісов Є.О. Проблеми правового регулювання грошового обігу в Україні. дис. ... докт. юрид. наук: 12. 00. 07. Харків, 2006. 445 с.
39. Алісов Є.О. Теоретичні проблеми правового регулювання грошового обігу в Україні. Харків : Фоліо, 2004. 288 с.
40. Ареф'єва О. В., Пілецька С. Т., Мягких І. М. Особливості дії інфляції та її вплив на економіку України. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 2 (52). С. 95-101.
41. Блажівська Н. Є. Вплив інфляції на захист майнових прав у контексті практики Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2018. Вип. 34. С. 54-57.
42. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n304> (дата звернення: 12.11.2023).

43. Вагова структура для розрахунку ІСЦ за Класифікацією індивідуального споживання за цілями за 2021 рік (чинна). *Державна служба статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/ct/is_c/vsr_ics_21_u.xlsx (дата звернення: 12.11.2023).
44. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
45. Верменич Я. В. Територіально-структурні процеси в Україні у контексті теорій регіоналізму. *Краєзнавство*. 2021. № 1-2. С. 6-16.
46. Гладких Д. М. Напрями зниження темпів інфляції в Україні. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-11/inflyaciya_pdf.pdf (дата звернення: 12.11.2023).
47. Гокінг С. Коротка історія часу. Від великого вибуху до чорних дір. Серія Sceptica. Книжка І. Київ : К.І.С., 2015. 303 с.
48. Горобець К. В. Аксиосфера права: философский и юридический дискурс : моногр. Одеса : Фенікс, 2013. 218 с.
49. Гуда Н. Е. Економічна суть ціни та ціноутворення в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економіка та держава*. 2019. Вип. 5. С. 106-110.
50. Данилишин Б. М. Адміністративно-фінансова децентралізація: можливості та ризики для розвитку територіальних громад. *Регіональна економіка*. 2022, №2. С. 139-140.
51. Декларація про державний суверенітет України: Декларація Верховної Ради Української РСР від 16.07.1990 р. № 55-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12> (дата звернення: 12.11.2023).
52. Демченко Б. А., Касьянова Н. В. Сучасні інфляційні процеси в Україні в умовах нестабільної економіки. *Інфраструктура ринку*. 2017. Вип. 7. С. 39-43.

53. Економічна теорія: Політекономія: Підручник. 6-те вид., перероб. і доп. / В. Д. Базилевич та інші. Київ: Знання-Прес, 2007. 719 с.

54. Заблоцький М. Б. Децентралізація і регулювання рівноваги і стабілізації економіки регіону (на прикладі Львівської області). Регіональна економіка. 2015. №1(75). С. 56-63.

55. Зайняте населення за видами економічної діяльності та регіонами у 2013 році. *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/rp/zn_ed_reg/zn_ed_reg_u/zn_ed_reg_2013k_u.htm (дата звернення: 12.11.2023).

56. Зведена інформація про розмір та дату встановлення на відповідних територіях ставок місцевих податків і зборів, а також про встановлені податкові пільги, які будуть діяти у 2023 році (Дніпропетровська область). *Державна податкова служба України*. URL: https://tax.gov.ua/data/material/000/507/617029/04_m_Dn_pro_Dn_provsk TG_UA12020010010037010.zip (дата звернення: 12.11.2023).

57. Зведена інформація про розмір та дату встановлення на відповідних територіях ставок місцевих податків і зборів, а також про встановлені податкові пільги, які будуть діяти у 2023 році (Донецька область). *Державна податкова служба України*. URL: https://tax.gov.ua/data/material/000/507/617050/05_r_n_Pokrovskiy_Avd_vska TG_1410200000.zip (дата звернення: 12.11.2023).

58. Зведена інформація про розмір та дату встановлення на відповідних територіях ставок місцевих податків і зборів, а також про встановлені податкові пільги, які будуть діяти у 2023 році (Чернівецька область). *Державна податкова служба України*. URL: https://tax.gov.ua/data/material/000/507/617199/24_r_n_CHernivetskiy_CHernivetska TG_UA73060610000066784.zip (дата звернення: 12.11.2023).

59. Зведена таблиця індексів споживчих цін з 2000 по 2023 рр.. *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/> (дата звернення: 12.11.2023).

60. Згама А. О. Законні проценти та інфляційні втрати у сфері господарювання: практика застосування ст. 625 Цивільного кодексу України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 148-151.

61. Індксація нормативної грошової оцінки земель за 2022 рік. *Головне управління ДПС у Запорізькій області*. URL: <https://zp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/655256.html> (дата звернення: 12.11.2023).

62. Індекси споживчих цін за регіонами у 2001 році (до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/ct/cn_rik/isc/isc_u/iscR_gr_2001_u.htm (дата звернення: 12.11.2023).

63. Індекси споживчих цін за регіонами у 2002 році (до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/ct/cn_rik/isc/isc_u/iscR_gr_2002_u.htm (дата звернення: 12.11.2023).

64. Індекси споживчих цін за регіонами у 2003 році (до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/ct/cn_rik/isc/isc_u/iscR_gr_2003_u.htm (дата звернення: 12.11.2023).

65. Індекси споживчих цін за регіонами у 2004 році (до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/ct/cn_rik/isc/isc_u/iscR_gr2004_u.htm (дата звернення: 12.11.2023);

66. Індекси споживчих цін за регіонами у 2005 році (до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/ct/cn_rik/isc/isc_u/iscR_gr_2005_u.htm (дата звернення: 12.11.2023).

67. Індекси споживчих цін за регіонами у 2006 році (до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL:

https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/ct/iscR/iscR_u/iscR2006gr_u.htm

(дата звернення: 12.11.2023).

68. Індeksi споживчих цін за регіонами у 2007 році (до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL:

https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ct/iscR/iscR_u/iscR2007gr_u.htm

(дата звернення: 12.11.2023).

69. Індeksi споживчих цін за регіонами у 2008 році (до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL:

https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/ct/iscR/iscR_u/iscR2008gr_u.htm

(дата звернення: 12.11.2023).

70. Індeksi споживчих цін за регіонами у 2009 році (до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL:

https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/ct/iscR/iscR_u/iscR2009gr_u.htm

(дата звернення: 12.11.2023).

71. Індeksi споживчих цін за регіонами у 2010 році (до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL:

https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/ct/iscR/iscR_u/iscR2010gr_u.htm

(дата звернення: 12.11.2023).

72. Індeksi споживчих цін за регіонами у 2011 році (до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL:

https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/ct/iscR/iscR_u/iscR2011gr_u.htm

(дата звернення: 12.11.2023).

73. Індeksi споживчих цін за регіонами у 2012 році (до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL:

https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/ct/iscR/iscR_u/iscR2012gr_u.htm

(дата звернення: 12.11.2023).

74. Індeksi споживчих цін за регіонами у 2013 році (до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL:

https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ct/iscR/iscR_u/iscR2013gr_u.htm

(дата звернення: 12.11.2023).

75. Індеси споживчих цін за регіонами у 2014 році (до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/ct/iscR/iscR_u/iscR2014gr_u.htm (дата звернення: 12.11.2023).

76. Індеси споживчих цін за регіонами у 2015 році (до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/ct/iscR/iscR_u/iscR2015gr_u.htm (дата звернення: 12.11.2023).

77. Індеси споживчих цін за регіонами у 2016 році (до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/ct/iscR/iscR_u/iscR2016gr_u.htm (дата звернення: 12.11.2023).

78. Індеси споживчих цін за регіонами у 2017 році (до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/ct/iscR/iscR_u/iscR2017gr_u.htm (дата звернення: 12.11.2023).

79. Індеси споживчих цін за регіонами у 2018 році (до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/ct/iscR/iscR_u/iscR2018gr_u.htm (дата звернення: 12.11.2023).

80. Індеси споживчих цін за регіонами у 2019 році (до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/ct/iscR/iscR_u/iscR2019gr_u.htm (дата звернення: 12.11.2023).

81. Індеси споживчих цін за регіонами у 2020 році (до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/ct/iscR/XLS/iscR2020gr_ue.xls (дата звернення: 12.11.2023).

82. Індеси споживчих цін за регіонами у 2021 році (до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL:

https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ct/iscR/iscR2021gr_ue.xls (дата звернення: 12.11.2023).

83. Індекси споживчих цін за регіонами у 2022 році (до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/ct/iscR/iscR2022gr_ue.xls (дата звернення: 12.11.2023).

84. Індекси споживчих цін на товари та послуги (до грудня 2010 року). *Державна служба статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2023/ct/is_c/ISC_2010_ue.xls (дата звернення: 12.11.2023).

85. Індекси споживчих цін на товари та послуги за регіонами у березні 2008 року (до попереднього місяця). *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/ct/iscR/iscR_u/scR0308m_u.htm (дата звернення: 12.11.2023).

86. Індекси споживчих цін на товари та послуги за регіонами у березні 2015 року (до попереднього місяця). *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/ct/iscR/iscR_u/scR0315m_u.htm (дата звернення: 12.11.2023).

87. Індекси споживчих цін на товари та послуги за регіонами у березні 2022 року (до попереднього місяця). *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/ct/iscR/iscR_tp_03_22m_ue.xls (дата звернення: 12.11.2023).

88. Індекси споживчих цін на товари та послуги за регіонами у вересні 2022 року (до попереднього місяця). *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/ct/iscR/iscR_tp_09_22m_ue.xls (дата звернення: 12.11.2023).

89. Індекси споживчих цін на товари та послуги за регіонами у грудні 2022 року (до попереднього місяця). *Державна служба статистики України*.

URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/ct/iscR/iscR_tp_12_22m_ue.xls
(дата звернення: 12.11.2023).

90. Індеси споживчих цін на товари та послуги за регіонами у жовтні 2022 року (до попереднього місяця). *Державна служба статистики України*.
URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/ct/iscR/iscR_tp_10_22m_ue.xls
(дата звернення: 12.11.2023).

91. Індеси споживчих цін на товари та послуги за регіонами у квітні 2008 року (до попереднього місяця). *Державна служба статистики України*.
URL:
https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/ct/iscR/iscR_u/scR0408m_u.htm (дата
звернення: 12.11.2023).

92. Індеси споживчих цін на товари та послуги за регіонами у квітні 2015 року (до попереднього місяця). *Державна служба статистики України*.
URL:
https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/ct/iscR/iscR_u/scR0415m_u.htm (дата
звернення: 12.11.2023).

93. Індеси споживчих цін на товари та послуги за регіонами у квітні 2022 року (до попереднього місяця). *Державна служба статистики України*.
URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/ct/iscR/iscR_tp_04_22m_ue.xls
(дата звернення: 12.11.2023).

94. Індеси споживчих цін на товари та послуги за регіонами у липні 2022 року (до попереднього місяця). *Державна служба статистики України*.
URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/ct/iscR/iscR_tp_07_22m_ue.xls
(дата звернення: 12.11.2023).

95. Індеси споживчих цін на товари та послуги за регіонами у листопаді 2022 року (до попереднього місяця). *Державна служба статистики України*. URL:
https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/ct/iscR/iscR_tp_11_22m_ue.xls (дата
звернення: 12.11.2023).

96. Індекси споживчих цін на товари та послуги за регіонами у лютому 2022 року (до попереднього місяця). *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/ct/iscR/iscR_tp_02_22m_ue.xls (дата звернення: 12.11.2023).

97. Індекси споживчих цін на товари та послуги за регіонами у серпні 2022 року (до попереднього місяця). *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/ct/iscR/iscR_tp_08_22m_ue.xls (дата звернення: 12.11.2023).

98. Індекси споживчих цін на товари та послуги за регіонами у січні 2022 року (до попереднього місяця). *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/ct/iscR/iscR_tp_01_22m_ue.xls (дата звернення: 12.11.2023).

99. Індекси споживчих цін на товари та послуги за регіонами у травні 2022 року (до попереднього місяця). *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/ct/iscR/iscR_tp_05_22m_ue.xls (дата звернення: 12.11.2023).

100. Індекси споживчих цін на товари та послуги за регіонами у червні 2022 року (до попереднього місяця). *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/ct/iscR/iscR_tp_06_22m_ue.xls (дата звернення: 12.11.2023).

101. Індекси споживчих цін на товари та послуги у 2008 році (до попереднього місяця). *Державна служба статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/ct/isc/isc_u/isc2008m_u.html (дата звернення: 12.11.2023);

102. Індекси споживчих цін на товари та послуги у 2015 році (до попереднього місяця). *Державна служба статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2015/ct/is_c/isc_u/isc2015m_u.html (дата звернення: 12.11.2023);

103. Індекси споживчих цін на товари та послуги у 2022 році (до попереднього місяця). *Державна служба статистики України*. URL:

https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/ct/is_c/isc2022m_ue.xls (дата звернення: 12.11.2023).

104. Індеси споживчих цін у 1991-2019 рр. (до попереднього місяця). *Державна служба статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2006/ct/cn_rik/isc/isc_u/isc_m_u.htm (дата звернення: 12.11.2023);

105. Індеси споживчих цін у 1992-2022 роках (до грудня попереднього року). *Державна служба статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/ct/isc_rik/isc1992-2020gr_pr.xls (дата звернення: 12.11.2023).

106. Категорія: Індекс споживчих цін. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/imf/meta/ZenP.html> (дата звернення: 12.11.2023).

107. Качан Є.П. Регіональна економіка. Підручник. Тернопіль : ТНЕУ, 2008. 800 с.

108. Квак М. В. Екзогенні та ендогенні чинники впливу на зміни в системі національного багатства. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України : зб. наук.-техн. пр.* Львів : РВВ НЛТУ України. 2011. Вип. 21.8. С. 87-92.

109. Класифікація індивідуального споживання за цілями: Наказ Державного комітету статистики України від 29.12.2007 р. № 480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0480202-07#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

110. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 12.11.2023).

111. Краглевич В. В. Захист прав та інтересів фізичних осіб-вкладників від знецінення гарантованої суми відшкодування за вкладами. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №9. С. 43-48.

112. Круш П. В. Клименко О. В. Інфляція: суть, форми та її оцінка: Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 288 с.

113. Кузембаєв О. С. Інфляція в кримінальному законі та індекс "Біг Мака" у визначенні співрозмірності кримінальної відповідальності. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса) : у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М. В. Афанасьєва. Одеса : Юридична література, 2016. С. 217-219.

114. Кузьменко А. В., Харченко В. В. Ціна як економічна категорія: порядок встановлення та методи ціноутворення в умовах сучасної ринкової економіки. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 13. С. 547–552.

115. Мазур М. В., Сіренко К. В. Статистичний аналіз регіональних відмінностей інфляції в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2017. № 5. С. 34-37.

116. Мезенцев К. В., Підгрушний Г. П., Мезенцева Н. І. Регіональний розвиток в Україні: суспільно-просторова нерівність і поляризація: Монографія. К.: ДП «Прінт Сервіс», 2014. 132 с.

117. Методика визначення середньоринкової вартості легкових автомобілів: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.02.2016 р. № 66. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2016-%D0%BF/paran9#n9> (дата звернення: 12.11.2023).

118. Методологічні положення щодо організації статистичного спостереження за змінами цін (тарифів) на споживчі товари (послуги) і розрахунків індексів споживчих цін: Наказ Державної служби статистики України 29 серпня 2016 року № 158. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/norm_doc/2019/401/401.pdf (дата звернення: 12.11.2023).

119. Мінімальна зарплата в Україні з 2000 по 2023 рр.. *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/> (дата звернення: 12.11.2023).

120. Моторнюк У. І., Калиновська Н. Л. Проблеми валютного регулювання в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська*

політехніка». Серія: Електроніка. Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. Політехніка», 2006. С. 288-294.

121. Небава М.І. Теорія макроекономіки. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/14nebava_teoriya_makroekonomiki/36.htm (дата звернення: 12.11.2023)

122. Немець Л. М., Мезенцев К. В. Соціальна географія: Підручник. Київ: Видавництво «Фенікс», 2019. 304 с.

123. Нікіфоров П. О. Теорія та методологія регулювання грошового обігу. Чернівці : Рута, 2002. 327 с.

124. Оборотов Ю. Н. Инфляция власти и права как индикаторы слабого государства. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2010. Т. 9. С. 89-97.

125. Основи регіонального управління в Україні : підручник / В. М. Вакуленко та ін. Київ : НАДУ, 2012. 576 с.

126. Оцяця А. С. Інфляція духовності в кримінальному праві України. *Кримінально-правова політика України у дискурсі рішень Європейського суду з прав людини: матер. міжнар.наук.-практ. інтернет-конф., (м. Одеса, 22 квітня 2016 р.)*. Одеса, 2016. С. 39-44.

127. Підгурська О. І., Лапко О. О. Створення та функціонування Стабілізаційного фонду в Україні. *Проблеми економіки*. 2015. № 4. С. 150-157.

128. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

129. Положення про Державну службу статистики України: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2014 року № 481. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

130. Про встановлення місцевих податків і зборів у м. Києві: Рішення Київської міської ради від 23.06.2011 року № 242/5629. URL: <https://docs.google.com/viewer?embedded=true&url=https://kyivcity.gov.ua/img/it-em/general/8530.docx> (дата звернення: 12.11.2023).

131. Про Державний бюджет України на 2006 рік: Закон України від 20.12.2005 р. № 3235-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3235-15> (дата звернення 12.11.2023).

132. Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

133. Про індексацію грошових доходів населення: Закон України від 03.07.1991 р. № 1282-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1282-12#Text> (дата звернення: 12.11.2023). Ст. 1.

134. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

135. Про офіційну статистику: Закон України від 16 серпня 2022 року № 2524-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2524-20#n350> (дата звернення: 12.11.2023).

136. Про оцінку земель: Закон України від 11.12.2003 р. № 1378-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1378-15> (дата звернення: 12.11.2023).

137. Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 31.10.2008 р. № 639-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/639-17> (дата звернення 12.11.2023).

138. Про ціни і ціноутворення: Закон України від 21.06.2012 р. № 5007-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17#Text> (дата звернення: 12.11.2023).

139. Регіональне управління : навч. посіб. / Л. Л. Приходченко та ін. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2020. 652 с.

140. Реутов В. Є. Закономірності і парадигми регіонального розвитку. Ефективна економіка. 2010. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2010_9_31 (дата звернення: 12.11.2023).

141. Сало І. В. Грошова реформа 1996 р. – введення національної валюти України – гривні. *Вісник Української академії банківської справи*. 2013. № 1. С. 24-31.

142. Самойлік М. С. Методологічні засади оптимізації стратегії забезпечення ресурсно-екологічної безпеки регіону. *Регіональна економіка*. 2014. №2. С.187-196.

143. Семенов В. Ф., Михайлюк О. Л., Олійник В. Д. Міжрегіональні диспропорції та регіональне зростання. Монографія. Одеса: Атлант, 2011. 150 с.

144. Середні споживчі ціни на товари (послуги) у 2023 році. *Державна служба статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/ct/sctp/sctp_22ue.xlsx (дата звернення: 12.11.2023).

145. Соціальний капітал як фактор економічного зростання суспільства: інституційний аспект аналізу : монографія / Г. Б. Тимохова та ін. Харків : Вид-во НУА, 2019. 184 с.

146. Статистичні методи оцінки регіонального розвитку: навчальний посібник / О. В. Раєвська та ін. Харків : ФОП Александрова К. М., 2016. 328 с.

147. Стойко О.М. Інфляція правових норм у світі продовжується – Індекс верховенства права 2022. *Юридичний вісник України*. URL: <https://yvu.com.ua/inflyatsiya-pravovyh-norm-u-sviti-prodovzhuyetsya-indeks-verhovenstva-prava-2022/> (дата звернення: 12.11.2023).

148. Тарифи на централізоване опалення для населення (на 1 лютого 2021 року). *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/tariff/heating> (дата звернення: 12.11.2023).

149. Топчієв О. Г., Мальчикова Д. С., Яворська В. В. Регіоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики. Навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 372 с.

150. Утримання будинків і прибудинкових територій: скільки і за що платять жителі міст України. *Слово і діло. Аналітичний портал*. URL:

<https://www.slovoidilo.ua/2017/10/23/infografika/suspilstvo/utrymannya-budynkiv-prybudynkovyx-terytorij-skilky-platyat-zhyteli-mist-ukrayiny> (дата звернення: 12.11.2023).

151. Харарі Ю. Н.. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 544 с. С.22

152. Чисельність населення на 1 грудня 2013 року та середня чисельність за січень-листопад 2013 року. *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ds/kn/kn_u/kn1213_u.html (дата звернення: 12.11.2023).

153. Шикина Н. А. Инфляция как инструмент квазифискального налогообложения: теоретические аспекты. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2016. Т. 21, Вип. 2. С. 199-202.

154. Шульц С. Л. Ціновий чинник інтегрованості економічного простору України. *Регіональна економіка*. 2008. № 2. С. 12-24.

ДОДАТКИ

**Індекс споживчих цін за рік (до грудня попереднього року) з 1991
року по 2022 рік**

Рік	Індекс споживчих цін у %	Рік	Індекс споживчих цін у %
1991	390,0	2007	116,6
1992	2100,0	2008	122,3
1993	10256,0	2009	112,3
1994	501,0	2010	109,1
1995	281,7	2011	104,6
1996	139,7	2012	99,8
1997	110,1	2013	100,5
1998	120,0	2014	124,9
1999	119,2	2015	143,3
2000	125,8	2016	112,4
2001	106,1	2017	113,7
2002	99,4	2018	109,8
2003	108,2	2019	104,1
2004	112,3	2020	105,0
2005	110,3	2021	110,0
2006	111,6	2022	126,6

**Індекс споживчих цін за регіонами (до грудня попереднього року)
з 2001 року по 2011 рік**

Країна, регіон (республіка, область, місто)	Індекс споживчих цін у % за відповідний рік										
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Україна	106,1	99,4	108,2	112,3	110,3	111,6	116,6	122,3	112,3	109,1	104,6
Автономна республіка Крим	107,2	98,3	108,5	110,7	111,5	111,5	115,6	123,3	114,8	109,6	106,0
Вінницька	107,0	98,9	109,6	111,6	110,7	111,5	117,8	119,1	111,2	107,0	102,8
Волинська	106,2	98,8	105,8	112,9	109,1	109,6	115,1	121,3	110,0	108,1	103,2
Дніпропетровська	106,9	102,0	109,3	112,7	108,0	119,8	114,4	124,4	113,0	109,3	104,3
Донецька	107,4	99,5	108,8	113,5	111,9	112,1	113,9	124,0	113,1	110,3	105,0
Житомирська	104,3	99,0	108,2	113,3	110,8	110,3	113,9	120,8	111,9	108,9	103,9
Закарпатська	103,6	100,9	106,8	107,8	111,6	108,7	111,3	115,4	111,8	108,5	103,0
Запорізька	105,4	98,7	109,9	112,5	111,9	110,3	115,2	123,6	113,0	109,7	104,6
Івано-Франківська	107,7	95,8	106,0	109,5	110,3	106,0	114,0	121,8	110,3	108,3	102,9
Київська	107,3	98,7	108,2	112,9	112,6	111,7	114,3	125,6	109,5	107,9	103,9
Кіровоградська	108,4	96,1	110,4	115,5	110,0	109,1	113,4	121,4	109,7	108,5	103,7
Луганська	106,1	97,1	106,3	111,7	112,0	116,1	115,4	123,3	112,8	110,5	105,6
Львівська	105,0	101,5	106,0	110,3	108,4	107,0	116,8	125,1	113,4	109,7	104,9
Миколаївська	107,2	102,2	109,5	112,5	111,5	109,1	118,1	121,8	112,8	110,0	104,4
Одеська	107,3	98,7	108,6	111,7	108,8	110,0	119,2	123,7	114,4	110,5	105,4
Полтавська	105,5	96,2	109,2	113,8	113,7	111,2	118,3	123,5	112,8	108,4	103,7
Рівненська	104,8	97,8	110,7	112,3	110,3	109,6	116,0	122,1	112,0	108,3	103,4
Сумська	106,1	98,2	108,1	114,3	112,2	113,3	115,0	121,0	110,8	108,9	103,6
Тернопільська	104,1	98,4	104,2	110,7	108,4	110,0	120,1	118,6	111,2	108,5	103,7
Харківська	103,0	97,2	109,3	112,9	108,9	112,7	119,1	123,8	112,9	109,0	104,1
Херсонська	109,4	99,3	110,5	112,8	109,2	109,2	118,3	121,9	112,6	110,6	104,5
Хмельницька	105,2	97,6	107,5	113,5	108,5	110,8	117,9	122,7	113,0	109,6	104,0
Черкаська	106,2	98,6	107,3	112,7	111,4	110,2	117,9	122,3	111,5	109,0	103,5
Чернівецька	103,9	100,8	107,2	109,9	111,3	109,2	117,3	119,0	110,1	108,2	102,4
Чернігівська	101,9	96,6	108,0	114,7	109,9	111,6	115,0	123,1	112,7	109,5	103,6
м. Київ	107,0	103,6	108,1	111,0	110,5	109,2	121,0	121,6	113,4	109,8	106,1
м. Севастополь	108,9	100,0	104,8	111,4	110,0	111,7	118,2	119,5	113,9	112,8	106,7

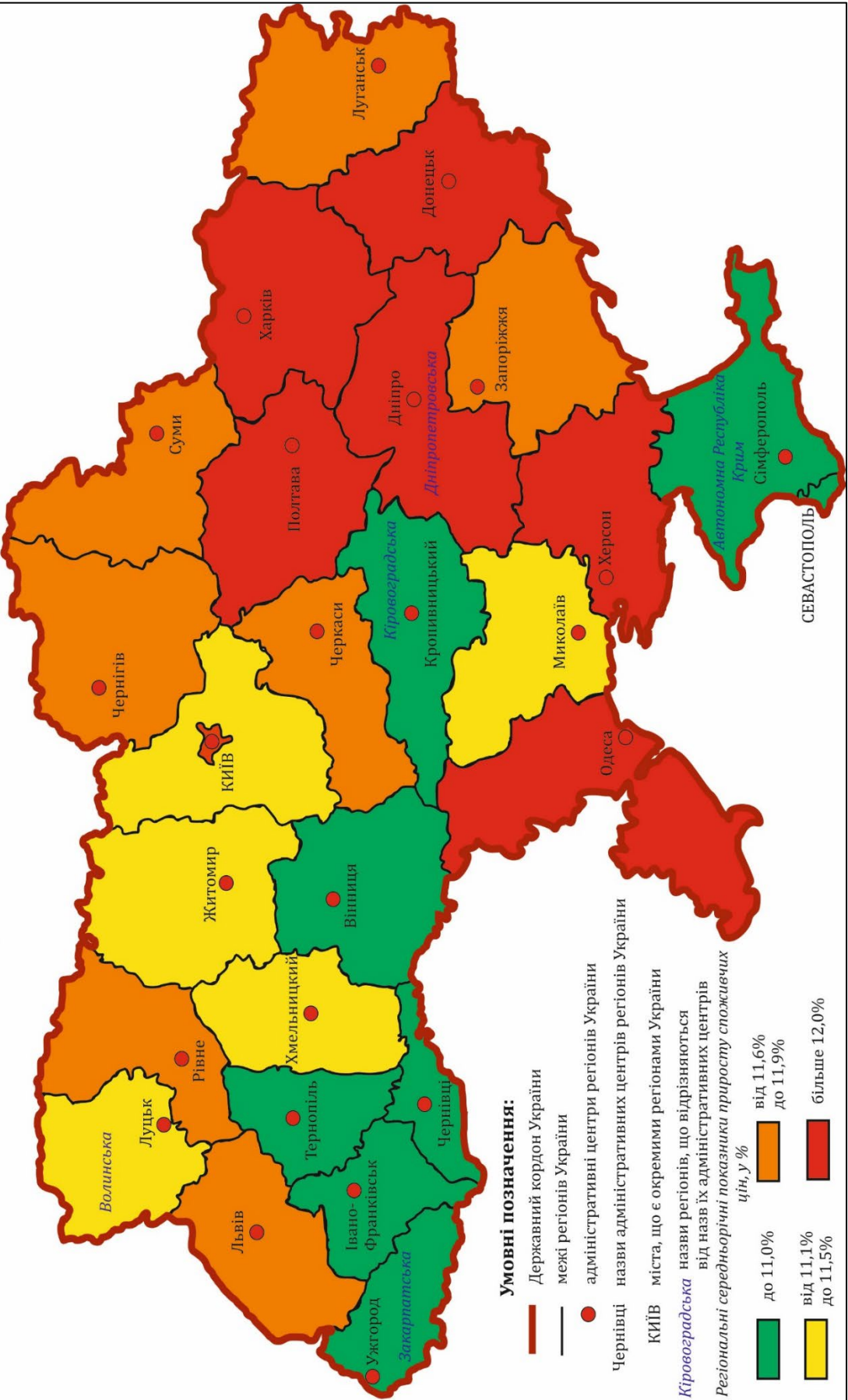
**Індекс споживчих цін за регіонами (до грудня попереднього року)
з 2012 року по 2022 рік**

[illegible]

**Рейтинг регіонів України за середньорічними темпами приросту
споживчих цін у період 2001-2022 років**

Позиція у рейтингу (від найменшого середньорічного темпу приросту споживчих цін до найбільшого)	Середньорічні темпи приросту споживчих цін, у %	Країна, регіон (республіка, область, місто)
1.	8,8	Автономна Республіка Крим
2.	9,1	місто Севастополь
3.	10,3	Вінницька область
4.	10,8	Чернівецька область
5.	10,9	Івано-Франківська область
6.	11,0%	Закарпатська область
6.	11,0%	Кіровоградська область
6.	11,0%	Тернопільська область
7.	11,1%	Київська область
8.	11,2%	Миколаївська область
9.	11,3%	Житомирська область
10.	11,4%	Волинська область
11.	11,5%	Хмельницька область
---	11,5%	Україна
12.	11,7%	Запорізька область
12.	11,7%	Львівська область
12.	11,7%	Рівненська область
13.	11,8%	Сумська область
13.	11,8%	Черкаська область
14.	11,9%	Луганська область
14.	11,9%	Чернігівська область
15.	12,0%	Харківська область
16.	12,2%	Дніпропетровська область
16.	12,2%	Полтавська область
17.	12,3%	місто Київ
17.	12,3%	Одеська область
18.	12,7%	Донецька область
19.	13,3%	Херсонська область

Картосхема 3.1. Середньорічні темпи приросту споживчих цін за регіонами України в період з 2001 року по 2022 рік

Додаток Е
Таблиця 3.5.

Індекси споживчих цін на товари та послуги за розділами КІСЦ до грудня 2010 року

Рік (місяць)	Індекс споживчих цін загаль- ний, у %	Індекс споживчих цін для розділу товарів споживчого набору товарів (послуг)-представників (за КІСЦ), у %											
		Продукти харчування та безалкогольні напої	Алкогільні напої, тютюнові вироби	Одяг і взуття	Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	Охорона здоров'я	Транспорт	Зв'язок	Відпочинок і культура	Освіта	Ресторани та готелі	Різні товари та послуги
2005 (грудень)	51,3	51,3	41,7	83,2	33,9	70,5	50,5	51,0	85,2	68,6	45,5	49,5	49,7
2006 (грудень)	57,2	52,9	44,0	85,3	56,4	72,3	54,2	56,3	103,1	71,1	52,7	56,8	53,1
2007 (грудень)	66,7	65,5	48,2	86,9	63,3	74,4	61,4	64,3	100,2	74,5	61,0	66,2	59,2
2008 (грудень)	81,6	81,5	59,2	90,9	81,2	86,5	74,8	78,8	105,3	87,2	78,8	84,6	77,2
2009 (грудень)	91,7	90,4	81,9	97,8	87,9	98,8	94,5	93,8	109,7	97,5	90,6	93,1	92,0
2010 (грудень)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2011 (грудень)	104,6	101,7	108,8	101,0	111,0	103,5	106,4	120,9	103,5	103,2	105,7	107,2	105,4
2012 (грудень)	104,3	99,4	116,5	98,7	111,8	104,0	108,5	125,9	105,0	103,5	110,3	110,3	107,7
2013 (грудень)	104,9	98,7	128,3	95,3	112,1	103,2	111,8	127,5	105,7	103,1	112,7	111,8	110,4
2014 (грудень)	130,9	123,2	161,4	109,1	150,6	132,0	145,3	180,5	108,2	128,7	118,0	127,5	137,4
2015 (грудень)	187,7	174,3	198,1	147,3	305,7	179,5	187,6	217,4	115,8	177,5	146,6	157,2	180,6
2016 (грудень)	210,9	180,0	242,6	155,3	450,0	187,0	202,1	242,3	120,5	185,5	166,6	174,5	191,1
2017 (грудень)	239,7	211,9	292,9	156,8	497,6	192,9	217,3	282,7	131,5	193,8	191,5	204,8	205,5
2018 (грудень)	263,1	228,4	345,3	159,9	550,6	206,0	236,8	319,2	151,3	202,3	217,3	231,4	228,2
2019 (грудень)	273,8	239,3	390,2	156,2	540,0	205,6	245,7	311,5	169,1	202,1	246,6	251,9	246,0
2020 (грудень)	287,5	251,1	426,0	144,8	613,2	206,6	264,7	319,8	176,0	202,2	280,9	261,3	260,8
2021 (грудень)	316,2	283,1	465,9	139,7	673,1	215,2	280,7	355,3	189,0	212,3	328,6	284,9	284,4
2022 (грудень)	400,4	380,5	571,6	143,0	713,2	272,3	336,5	507,9	214,4	246,1	360,7	349,1	335,0
2023 (серпень)	410,4	383,4	617,1	131,7	802,0	276,9	356,1	509,3	220,1	245,1	369,1	381,4	345,4

**Індекси споживчих цін на товари та послуги в Україні за
відповідні періоди (до попереднього місяця), у %**

Індекси споживчих цін на товари та послуги за відповідні періоди (до попереднього місяця), у %							
Рік	2008		2015		2022		
Місяць	березень	квітень	березень	квітень	березень	квітень	червень
Загалом по Україні	103,8	103,1	110,8	114,0	104,5	103,1	103,1

**Індекси споживчих цін на товари та послуги за регіонами України
у березні 2008 року (до попереднього місяця)**

Індекси споживчих цін на товари та послуги за регіонами України у березні 2008 року (до попереднього місяця), у %							
Країна, регіон (республіка, область, місто)	Індекс споживчих цін загальний	Види товарів та послуг з найбільшим індексом споживчих цін			Види товарів та послуг з найменшим індексом споживчих цін		
		продукти харчування та безалкогольні напої	транспорт	ресторани та готелі	зв'язок	одяг і взуття	освіта
Україна	103,8	105,6	103,9	103,9	99,9	100,3	100,7
Автономна Республіка Крим	104,1	105,1	102,5	103,1	100,0	100,1	101,4
Вінницька	104,9	107,3	104,4	104,4	99,8	100,2	100,3
Волинська	104,8	107,4	102,5	105,1	100,0	100,5	100,8
Дніпропетровська	102,8	105,0	103,5	103,3	100,0	100,4	100,9
Донецька	103,4	104,8	105,1	105,3	99,9	100,1	100,3
Житомирська	104,8	106,7	104,4	116,9	99,9	101,6	100,2
Закарпатська	103,2	105,2	102,2	102,9	100,0	99,9	100,3
Запорізька	103,5	105,0	102,7	103,8	100,0	100,5	101,2
Івано- Франківська	103,4	105,1	105,5	102,8	100,0	100,6	100,5
Київська	103,4	105,6	102,0	103,9	100,0	100,4	100,4
Кіровоградська	104,1	106,4	104,1	100,3	100,0	100,2	101,0
Луганська	103,6	105,1	107,6	103,1	100,0	101,0	100,4
Львівська	103,9	106,0	102,5	102,2	100,0	100,1	100,5
Миколаївська	104,1	106,3	102,4	102,9	99,8	100,2	101,4
Одеська	104,6	106,2	104,1	105,2	99,8	99,8	100,0
Полтавська	104,9	106,5	109,0	105,7	100,0	100,5	100,7
Рівненська	104,0	106,1	103,4	101,7	100,0	101,1	100,1
Сумська	103,9	105,8	104,2	101,6	99,9	100,4	100,6
Тернопільська	103,3	104,5	102,7	101,5	100,0	100,0	100,9
Харківська	103,6	105,2	104,1	103,1	99,5	99,8	100,6
Херсонська	103,7	105,0	103,0	107,1	100,0	100,3	106,4
Хмельницька	104,7	106,9	106,9	105,6	99,8	101,4	100,1
Черкаська	104,1	106,4	102,6	103,3	100,0	100,0	101,1
Чернівецька	103,2	104,5	101,8	102,7	99,8	100,0	100,0
Чернігівська	104,0	105,5	104,7	102,3	99,9	100,5	102,5
м. Київ	103,6	105,7	103,5	103,6	100,1	100,2	100,0
м. Севастополь	103,2	105,0	101,9	100,7	100,0	100,0	101,1

**Індекси споживчих цін на товари та послуги за регіонами України
у квітні 2008 року (до попереднього місяця)**

Індекси споживчих цін на товари та послуги за регіонами України у квітні 2008 року (до попереднього місяця), у %							
Країна, регіон (республіка, область, місто)	Індекс споживчих цін загальний	Види товарів та послуг з найбільшим індексом споживчих цін			Види товарів та послуг з найменшим індексом споживчих цін		
		продукти харчування та безалкоголь ні напої	транспорт	ресторан и та готелі	зв'язок	одяг і взуття	житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива
Україна	103,1	105,2	102,5	103,8	100,1	100,4	97,7
Автономна Республіка Крим	105,1	107,4	101,1	103,6	100,0	100,5	102,4
Вінницька	101,7	102,7	100,9	100,8	100,3	99,4	100,2
Волинська	102,7	104,3	102,9	103,7	100,0	100,4	98,3
Дніпропетровська	103,0	106,3	101,8	103,6	100,1	100,5	93,4
Донецька	102,9	104,0	102,6	102,2	99,8	100,1	100,8
Житомирська	102,0	104,3	103,0	104,8	99,9	102,0	92,1
Закарпатська	103,0	104,8	102,5	101,9	100,0	100,1	100,1
Запорізька	103,0	104,9	101,4	102,7	99,9	100,7	98,1
Івано- Франківська	103,1	105,2	101,4	109,9	100,1	100,0	95,9
Київська	103,6	106,5	100,8	102,3	100,0	100,9	97,8
Кіровоградська	103,5	104,6	104,5	102,4	99,9	100,2	103,0
Луганська	103,4	104,9	103,0	103,7	100,1	100,7	99,9
Львівська	103,8	105,3	104,9	104,4	100,0	100,6	102,2
Миколаївська	103,1	106,5	101,3	104,0	100,1	100,2	89,7
Одеська	104,4	106,5	102,6	103,3	100,1	100,5	99,8
Полтавська	102,3	103,4	101,2	101,1	100,0	100,7	100,5
Рівненська	103,2	105,1	101,2	103,6	100,2	100,2	100,1
Сумська	103,3	104,5	102,7	103,9	100,3	100,5	101,0
Тернопільська	100,8	104,6	101,3	102,7	100,2	100,0	84,7
Харківська	101,0	104,9	104,3	106,6	99,8	100,6	83,4
Херсонська	104,3	106,1	104,2	106,4	100,1	100,2	100,8
Хмельницька	102,2	104,2	104,0	107,6	100,1	101,1	92,7
Черкаська	103,7	106,0	102,5	105,0	100,1	100,0	100,0
Чернівецька	104,7	107,3	101,3	104,6	100,0	100,2	100,9
Чернігівська	102,7	104,1	102,3	103,8	100,1	100,2	99,3
м. Київ	103,3	105,1	103,1	103,3	100,4	100,3	100,5
м. Севастополь	104,5	106,4	102,2	104,2	100,0	100,9	100,4

Таблиця 3.9.

**Індекси споживчих цін на товари та послуги за регіонами України
у березні 2015 року (до попереднього місяця)**

Індекси споживчих цін на товари та послуги за регіонами України у березні 2015 року (до попереднього місяця), у %							
Країна, регіон (республіка, область, місто)	Індекс споживчих цін загальний	Види товарів та послуг з найбільшим індексом споживчих цін			Види товарів та послуг з найменшим індексом споживчих цін		
		продукти харчування та безалкогольні напої	одяг і взуття	предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	зв'язок	освіта
Україна	110,8	115,6	113,5	110,4	101,1	101,7	102,0
Автономна Республіка Крим	---	---	---	---	---	---	---
Вінницька	110,1	114,7	110,9	103,6	101,0	101,2	100,0
Волинська	112,3	117,7	106,0	112,8	101,3	101,6	100,1
Дніпропетровська	111,4	116,1	121,5	115,2	100,9	102,3	102,6
Донецька	110,5	115,1	103,2	105,6	100,4	101,5	100,2
Житомирська	111,0	115,2	110,7	108,3	102,4	101,2	103,9
Закарпатська	110,2	118,1	105,2	109,2	94,2	101,0	110,5
Запорізька	110,3	114,0	118,0	112,3	101,3	102,2	101,4
Івано- Франківська	111,0	117,2	106,4	112,8	101,4	102,7	100,8
Київська	111,3	116,5	108,2	112,8	101,9	102,1	100,1
Кіровоградська	109,8	114,8	104,7	116,1	101,4	102,3	100,0
Луганська	109,1	112,3	106,6	109,9	101,7	102,7	99,8
Львівська	112,4	117,2	121,1	106,6	100,6	101,2	108,0
Миколаївська	110,6	115,5	111,0	108,4	102,5	102,2	101,8
Одеська	111,6	116,9	116,0	109,8	102,6	103,3	100,2
Полтавська	110,0	114,5	108,6	113,5	101,4	101,1	101,1
Рівненська	111,9	117,8	105,6	109,9	101,8	101,1	100,0
Сумська	111,2	116,0	117,3	117,4	101,4	102,3	100,1
Тернопільська	109,7	114,1	113,7	103,4	100,1	101,5	100,2
Харківська	110,8	114,6	119,9	112,7	100,6	101,1	100,5
Херсонська	110,2	114,8	115,4	110,8	101,9	102,7	100,3
Хмельницька	111,7	116,8	109,1	114,6	102,0	101,5	100,0
Черкаська	109,9	113,9	107,0	112,8	101,9	101,8	104,0
Чернівецька	112,3	117,4	113,2	109,5	101,8	100,5	100,3
Чернігівська	113,9	119,3	111,3	111,5	102,1	104,5	110,2
м. Київ	110,1	114,4	125,5	110,0	101,2	100,3	102,7
м. Севастополь	---	---	---	---	---	---	---

Таблиця 3.10.

**Індекси споживчих цін на товари та послуги за регіонами України
у квітні 2015 року (до попереднього місяця)**

Індекси споживчих цін на товари та послуги за регіонами України у квітні 2015 року (до попереднього місяця), у %							
Країна, регіон (республіка, область, місто)	Індекс споживчих цін загальний	Види товарів та послуг з найбільшим індексом споживчих цін			Види товарів та послуг з найменшим індексом споживчих цін		
		житло, вода, електроенергія , газ та інші види палива	різні товари та послуги	предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	транспорт	зв'язок	освіта
Україна	114,0	209,7	104,9	104,9	95,7	100,0	101,8
Автономна Республіка Крим	---	---	---	---	---	---	---
Вінницька	116,2	252,0	100,6	101,8	98,4	100,0	100,1
Волинська	114,7	229,0	101,6	103,6	93,9	101,1	100,1
Дніпропетровська	114,3	195,1	105,5	105,5	97,1	100,3	104,7
Донецька	110,9	193,7	105,0	103,6	95,7	100,1	106,0
Житомирська	115,8	234,0	105,4	108,4	96,5	100,1	100,4
Закарпатська	113,7	258,5	100,5	101,7	94,1	100,6	100,5
Запорізька	113,3	200,4	104,1	105,3	95,1	100,3	100,3
Івано- Франківська	115,1	250,5	107,9	103,0	95,5	100,0	100,0
Київська	118,2	244,8	105,8	106,9	94,2	100,4	100,2
Кіровоградська	114,3	199,6	107,1	102,5	97,1	99,8	100,0
Луганська	110,9	196,0	104,6	105,1	95,4	99,8	103,2
Львівська	116,0	254,7	104,4	107,6	94,7	100,0	100,0
Миколаївська	116,0	184,5	105,0	106,8	95,4	99,5	103,8
Одеська	114,4	180,4	105,2	106,6	93,6	99,5	100,6
Полтавська	117,2	219,4	106,5	107,8	96,7	100,0	101,0
Рівненська	115,3	228,0	108,4	106,3	96,9	100,4	100,6
Сумська	116,2	221,2	105,4	103,8	96,7	100,0	102,4
Тернопільська	117,7	252,4	101,5	102,9	95,1	100,0	100,0
Харківська	115,9	217,4	105,0	105,5	94,9	100,0	100,0
Херсонська	115,0	185,6	104,0	101,8	94,8	99,3	100,1
Хмельницька	117,8	251,0	104,1	101,9	99,1	100,4	100,1
Черкаська	118,9	244,0	105,2	102,0	94,9	100,0	100,2
Чернівецька	115,4	258,6	109,3	106,2	94,4	99,6	100,0
Чернігівська	114,1	233,2	106,1	102,1	97,4	99,5	100,6
м. Київ	107,2	129,4	105,1	106,4	96,8	99,9	103,5
м. Севастополь	---	---	---	---	---	---	---

Таблиця 3.11.

**Індекси споживчих цін на товари та послуги за регіонами України
у березні 2022 року (до попереднього місяця)**

Індекси споживчих цін на товари та послуги за регіонами України у березні 2022 року (до попереднього місяця), у %							
Країна, регіон (республіка, область, місто)	Індекс споживчих цін загальний	Види товарів та послуг з найбільшим індексом споживчих цін			Види товарів та послуг з найменшим індексом споживчих цін		
		одяг і взуття	продукти харчування та безалкогольні напої	охорона здоров'я	освіта	житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	зв'язок
Україна	104,5	113,0	106,2	105,6	100,0	100,5	100,8
Автономна Республіка Крим	---	---	---	---	---	---	---
Вінницька	103,3	108,4	105,0	104,8	100,0	100,4	100,0
Волинська	103,6	108,7	104,4	103,8	100,0	100,6	100,3
Дніпропетровська	103,4	116,8	103,8	106,6	100,0	100,3	100,7
Донецька	106,7	106,2	111,5	105,4	100,0	100,3	102,1
Житомирська	103,3	105,9	104,3	105,7	100,0	100,1	101,3
Закарпатська	104,6	113,7	106,6	102,5	100,0	100,6	100,2
Запорізька	104,1	116,9	105,7	104,5	100,0	100,0	100,0
Івано- Франківська	103,6	115,9	104,3	105,2	100,0	101,4	99,7
Київська	103,9	105,7	105,4	105,2	99,9	100,1	100,3
Кіровоградська	105,3	114,0	106,2	110,2	100,0	102,9	100,0
Луганська	104,1	113,2	105,3	105,6	100,0	100,5	100,8
Львівська	103,4	104,8	104,7	103,9	100,0	101,3	100,4
Миколаївська	105,5	114,5	107,7	105,2	101,6	100,3	100,7
Одеська	102,3	111,3	101,6	105,8	100,0	100,4	101,3
Полтавська	105,3	113,4	107,7	108,1	100,0	100,2	101,5
Рівненська	102,9	112,3	103,5	104,9	100,0	100,4	100,9
Сумська	105,3	111,4	108,7	104,5	100,0	100,1	100,3
Тернопільська	102,7	115,4	103,0	103,7	100,0	100,0	102,1
Харківська	104,1	112,5	105,4	105,7	100,0	100,6	100,8
Херсонська	117,7	119,8	133,2	105,1	100,0	100,5	101,0
Хмельницька	103,1	109,4	103,6	104,3	100,0	101,1	100,9
Черкаська	104,2	111,2	105,8	104,2	100,0	100,3	100,0
Чернівецька	104,0	110,3	104,8	104,7	100,0	101,9	100,9
Чернігівська	104,1	112,7	105,3	105,4	100,0	100,5	100,7
м. Київ	104,7	130,3	105,4	108,9	100,0	100,1	100,8
м. Севастополь	---	---	---	---	---	---	---

Таблиця 3.12.

**Індекси споживчих цін на товари та послуги за регіонами України
у квітні 2022 року (до попереднього місяця)**

Індекси споживчих цін на товари та послуги за регіонами України у квітні 2022 року (до попереднього місяця), у %							
Країна, регіон (республіка, область, місто)	Індекс споживчих цін загальний	Види товарів та послуг з найбільшим індексом споживчих цін			Види товарів та послуг з найменшим індексом споживчих цін		
		алкогольні напої, тютюнові вироби	продукти харчування та безалкогольні напої	предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	різні товари та послуги	освіта	одяг і взуття
Україна	103,1	104,8	104,2	104,0	98,0	100,1	100,5
Автономна Республіка Крим	---	---	---	---	---	---	---
Вінницька	102,2	102,6	104,1	101,4	88,3	100,0	98,1
Волинська	102,3	104,4	102,5	102,0	105,0	100,0	100,4
Дніпропетровська	103,3	103,5	104,1	103,8	102,3	100,4	97,0
Донецька	102,7	105,0	103,3	104,0	98,4	100,0	100,3
Житомирська	102,5	106,1	103,1	105,1	94,9	100,0	103,1
Закарпатська	102,6	106,5	103,6	103,2	98,7	100,0	98,5
Запорізька	103,2	104,5	104,1	104,2	97,9	100,0	98,4
Івано- Франківська	102,9	103,4	104,2	105,1	98,8	101,3	101,4
Київська	102,5	101,7	103,5	104,6	96,4	100,0	103,8
Кіровоградська	102,3	106,5	102,3	106,7	99,8	100,0	100,7
Луганська	102,7	105,0	103,2	104,0	98,5	100,0	100,2
Львівська	102,5	102,3	104,0	103,4	91,2	100,0	102,0
Миколаївська	103,4	108,5	103,3	103,4	102,2	100,0	105,7
Одеська	102,9	104,1	104,6	102,5	97,9	100,3	99,7
Полтавська	102,4	109,3	102,6	101,4	96,1	100,0	100,4
Рівненська	102,9	103,5	104,1	102,5	98,4	100,0	101,0
Сумська	104,5	102,5	107,1	106,4	96,5	100,0	97,7
Тернопільська	103,1	104,7	104,3	104,2	95,2	100,0	104,5
Харківська	102,9	105,0	103,8	103,9	98,0	100,0	100,3
Херсонська	109,1	100,9	116,1	104,8	100,8	100,0	104,3
Хмельницька	103,6	106,3	104,9	102,6	96,6	100,0	101,3
Черкаська	102,8	104,8	102,6	105,9	100,0	100,0	100,0
Чернівецька	102,5	105,1	103,4	101,1	100,9	100,0	100,6
Чернігівська	103,0	104,8	104,2	103,8	98,1	100,0	100,3
м. Київ	103,4	108,0	104,3	106,8	100,6	100,0	100,3
м. Севастополь	---	---	---	---	---	---	---

Таблиця 3.13.

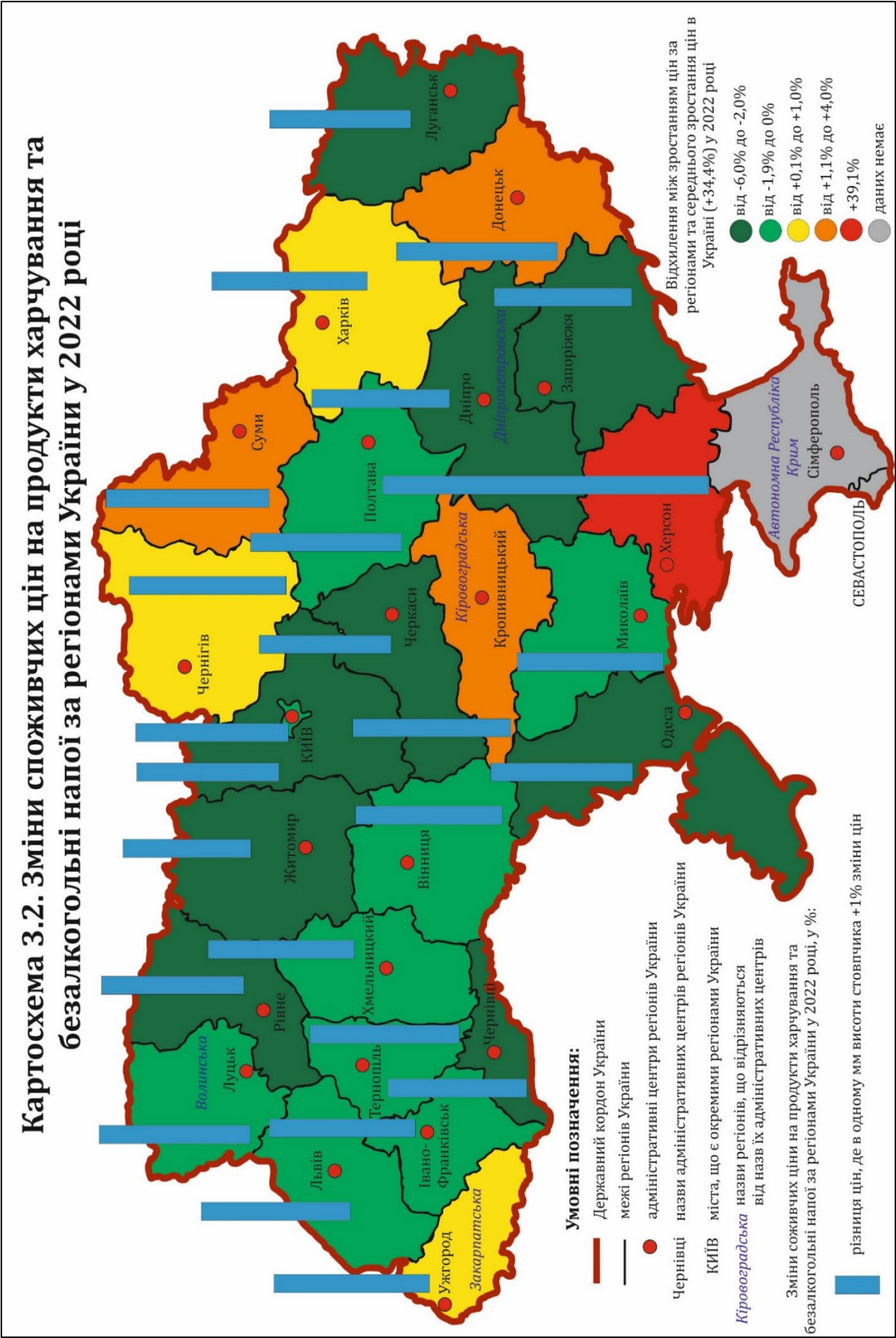
**Індекси споживчих цін на товари та послуги за регіонами України
у червні 2022 року (до попереднього місяця)**

Індекси споживчих цін на товари та послуги за регіонами України у червні 2022 року (до попереднього місяця), у %							
Країна, регіон (республіка, область, місто)	Індекс споживчих цін загальний	Види товарів та послуг з найбільшим індексом споживчих цін			Види товарів та послуг з найменшим індексом споживчих цін		
		транспорт	продукти харчування та безалкогольні напої	предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	одяг і взуття	освіта	охорона здоров'я
Україна	103,1	111,2	103,2	102,5	98,6	100,1	100,5
Автономна Республіка Крим	---	---	---	---	---	---	---
Вінницька	102,8	109,9	103,0	101,2	96,5	100,0	100,3
Волинська	103,2	112,8	103,1	100,5	98,7	100,0	100,0
Дніпропетровська	103,0	110,9	102,8	102,3	98,7	99,7	100,2
Донецька	103,2	111,0	103,6	102,5	98,7	100,0	100,5
Житомирська	102,9	110,9	102,9	102,5	96,0	102,8	99,4
Закарпатська	103,1	111,4	102,9	102,0	99,7	100,0	100,8
Запорізька	102,8	111,7	102,4	101,8	98,6	100,3	101,1
Івано- Франківська	103,1	109,7	103,8	101,9	98,5	100,0	101,8
Київська	102,4	111,0	102,1	101,4	99,2	99,9	102,0
Кіровоградська	102,6	108,1	102,9	102,4	97,9	100,0	101,2
Луганська	103,0	111,1	103,0	102,5	98,5	100,0	100,5
Львівська	103,7	110,5	104,3	102,5	100,6	100,0	99,8
Миколаївська	103,0	112,3	103,0	102,4	100,5	100,0	100,7
Одеська	103,2	107,9	104,0	102,7	99,5	100,0	100,0
Полтавська	103,1	115,1	102,9	101,9	97,2	100,0	100,2
Рівненська	102,8	110,9	102,6	100,7	101,4	100,0	100,1
Сумська	103,1	112,5	102,9	101,7	99,9	100,0	102,1
Тернопільська	102,9	109,1	104,0	101,0	95,6	100,7	101,8
Харківська	104,9	112,1	107,1	106,5	95,0	100,0	98,6
Херсонська	99,3	100,9	97,3	102,5	98,4	100,0	99,6
Хмельницька	103,2	111,5	104,0	101,0	99,0	100,0	100,3
Черкаська	103,1	112,4	102,9	102,2	99,3	100,0	99,6
Чернівецька	102,7	111,5	103,2	99,9	97,9	100,0	99,0
Чернігівська	104,3	118,7	102,1	104,6	98,3	100,0	102,3
м. Київ	103,0	113,3	102,4	103,9	99,5	99,8	101,3
м. Севастополь	---	---	---	---	---	---	---

Таблиця 3.14.

**Індекси споживчих цін на продукти харчування та безалкогольні напої
за регіонами України у 2022 році (грудня попереднього року), у %**

Індекси споживчих цін на продукти харчування та безалкогольні напої за регіонами України у 2022 році (грудня попереднього року), у %			
Країна, регіон (республіка, область, місто)	Індекс споживчих цін на продукти харчування та безалкогольні напої, у %	Регіон / країна	Індекс споживчих цін на продукти харчування та безалкогольні напої, у %
Україна	134,40	Миколаївська	132,87
Автономна Республіка Крим	---	Одеська	132,01
Вінницька	133,03	Полтавська	134,07
Волинська	134,08	Рівненська	132,05
Дніпропетровська	131,74	Сумська	136,84
Донецька	136,23	Тернопільська	133,72
Житомирська	128,83	Харківська	135,05
Закарпатська	135,09	Херсонська	173,50
Запорізька	131,76	Хмельницька	133,19
Івано-Франківська	132,93	Черкаська	129,79
Київська	132,09	Чернівецька	131,26
Кіровоградська	135,64	Чернігівська	135,27
Луганська	131,74	м. Київ	134,37
Львівська	133,63	м. Севастополь	---

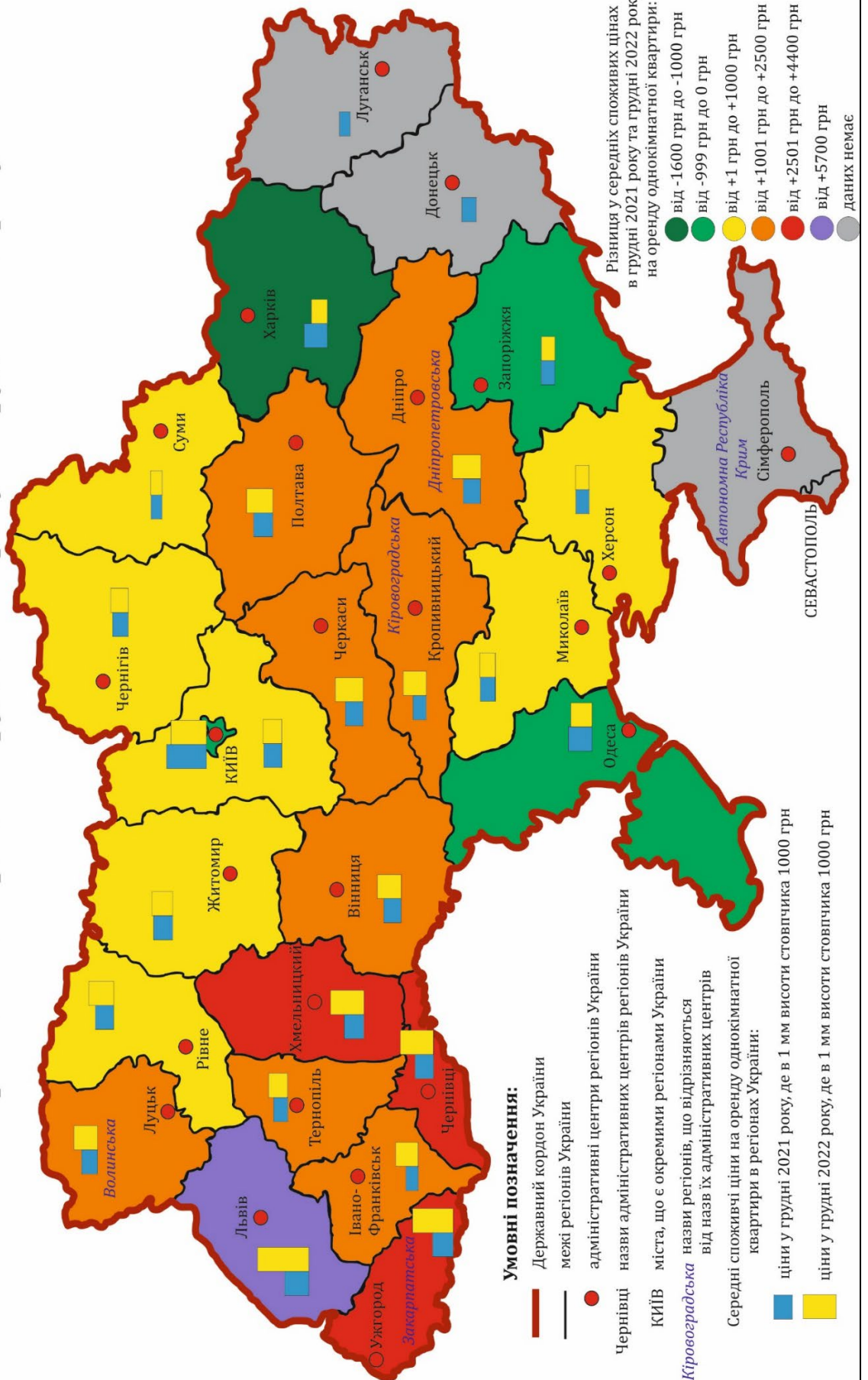

**Середні споживчі ціни на товари та послуги в розрізі регіонів
України у грудні 2021 року та у грудні 2022 року**

Найменування товару, послуги	Одиниця виміру	Період визначення ціни	Регіон / країна		
			Україна, грн	Найменша ціна серед регіонів України, у грн, та назва регіону	Найбільша ціна серед регіонів України, у грн, та назва регіону
Рис	кг	Грудень 2021 року	28,74	24,82 Кіровоградська область	33,90 Донецька область
		Грудень 2022 року	59,65	53,45 Черкаська область	65,95 Тернопільська область
Хліб пшеничний з борошна вищого гатунку	кг	Грудень 2021 року	33,08	24,33 Миколаївська область	51,91 місто Київ
		Грудень 2022 року	40,94	29,10 Полтавська область	61,21 місто Київ
Свинина	кг	Грудень 2021 року	123,75	110,42 Рівненська область	138,67 місто Київ
		Грудень 2022 року	168,56	152,46 Волинська область	264,43 Херсонська область
Ковбаси варені першого гатунку	кг	Грудень 2021 року	120,15	87,99 Черкаська область	140,13 Львівська область
		Грудень 2022 року	156,69	117,92 Кіровоградська область	182,92 Миколаївська область
Риба морожена	кг	Грудень 2021 року	87,86	79,89 Сумська область	101,47 місто Київ
		Грудень 2022 року	155,11	137,37 Житомирська область	221,44 Херсонська область
Сири м'які жирні	кг	Грудень 2021 року	125,98	97,86 Закарпатська область	146,21 місто Київ
		Грудень 2022 року	159,34	138,94 Закарпатська область	185,74 місто Київ
Сметана жирністю до 15% включно	кг	Грудень 2021 року	74,11	66,99 Тернопільська область	83,09 місто Київ
		Грудень 2022 року	159,34	83,71 Чернівецька область	109,59 Херсонська область
Яйця	десяток	Грудень 2021 року	33,79	30,72 Херсонська область	37,95 місто Київ
		Грудень 2022 року	62,03	55,28 Чернігівська область	70,08 місто Київ
Сало	кг	Грудень 2021 року	99,41	66,50 Черкаська область	171,60 місто Київ
		Грудень 2022 року	171,08	108,87 Закарпатська область	254,04 Херсонська область
Цибуля ріпчаста	кг	Грудень 2021 року	12,09	10,33 Полтавська область	13,90 місто Київ
		Грудень 2022 року	30,63	26,65 Херсонська область	32,0 Волинська область
	0,5 л	Грудень 2021 року	19,20	15,87 Кіровоградська область	22,68 Черкаська область

Пиво вітчизняних марок		Грудень 2022 року	28,54	20,11 Херсонська область	31,60 Черкаська область
Плата за оренду 1-кімнатної квартири	місяць	Грудень 2021 року	4294,23	2255,68 Луганська область	8512,63 місто Київ
		Грудень 2022 року	5698,80	2473,19 Сумська область	10976,82 Львівська область
Антибіотики вітчизняні	10 табл., капсул	Грудень 2021 року	20,27	17,19 Тернопільська область	24,18 Кіровоградська область
		Грудень 2022 року	43,72	36,64 Кіровоградська область	48,66 Львівська область
Антибіотики імпорتنі	10 табл., капсул	Грудень 2021 року	114,16	107,70 Полтавська область	142,89 Чернігівська область
		Грудень 2022 року	188,26	150,54 Полтавська область	270,85 Рівненська область
Стоматологічні послуги	одиниця	Грудень 2021 року	613,68	383,45 Житомирська область	1241,64 Черкаська область
		Грудень 2022 року	810,33	418,20 Волинська область	1275,62 місто Київ
Бензин А-95	л	Грудень 2021 року	30,47	28,34 Чернігівська область	31,22 Кіровоградська область
		Грудень 2022 року	51,34	48,39 Запорізька область	52,61 Кіровоградська область
Послуги у сфері страхування особистого транспорту	вартість страхового полісу	Грудень 2021 року	1342,23	797,60 Івано-Франківська область	1840,96 місто Київ
		Грудень 2022 року	1560,90	943,55 Івано-Франківська область	2168,21 місто Київ

Картосхема 3.3. Середні споживчі ціни на оренду однокімнатної квартири за регіонами України в грудні 2021 року та грудні 2022 року

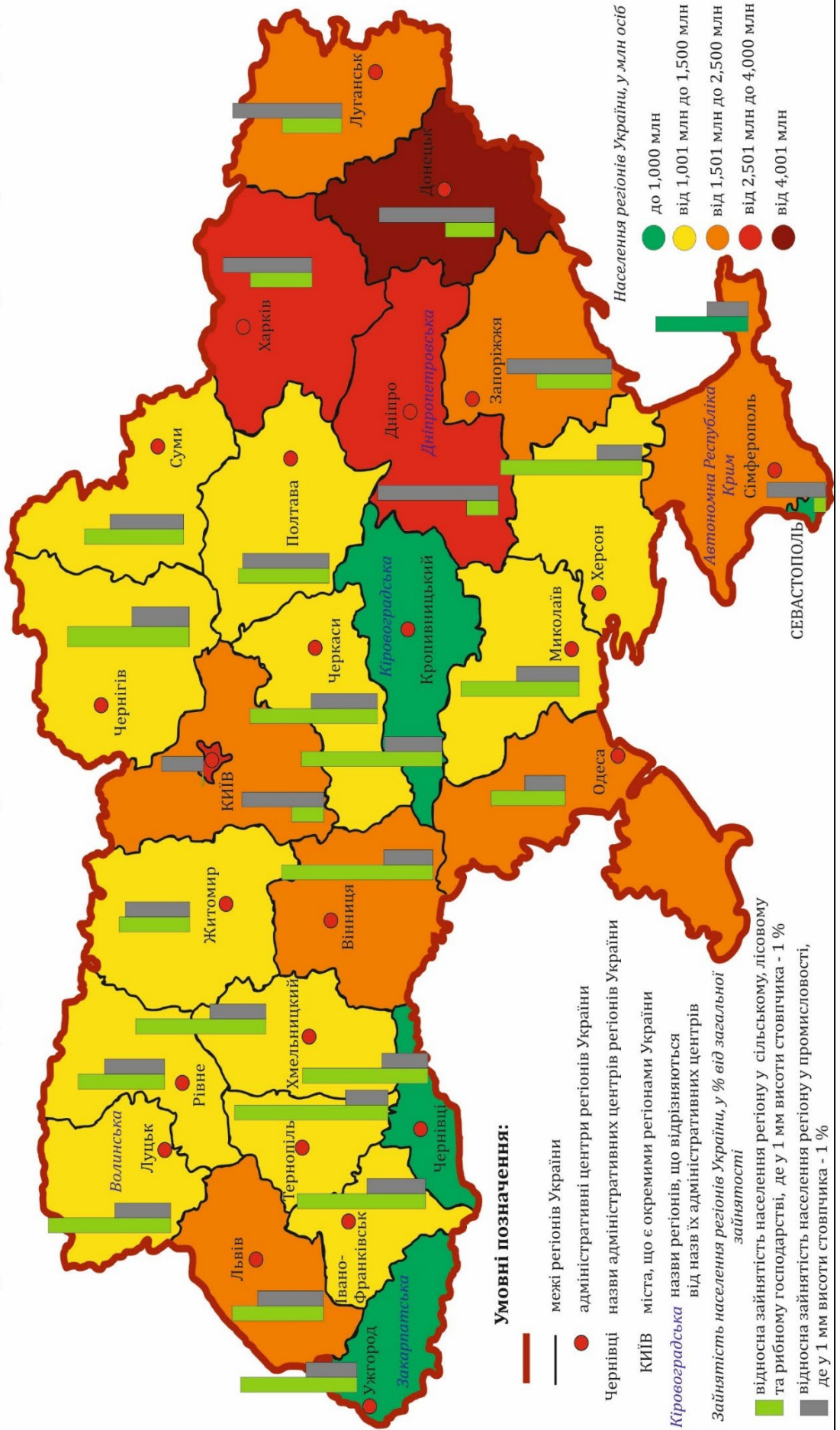

Додаток Ф
Таблиця 3.16.

Зайняте населення за видами економічної діяльності та регіонами

Регіон/ країна	Населення регіону / країни, у тис. осіб	Зайняте населення за видами економічної діяльності та регіонами у 2013 році				
		Усього у тис. осіб	Сільське, лісове та рибне господарство, у тис. осіб	Сільське, лісове та рибне господарство, у % від загальної кількості зайнятого населення	Промисловість, у тис. осіб	Промисловість, у % від загальної кількості зайнятого населення
Україна	45439,822	20404,1	3577,5	17,53	3274,8	16,05
Автономна Республіка Крим	1967,218	911,0	183,7	20,16	81,8	8,98
Вінницька	1619,253	704,6	232,5	33,00	75,8	10,76
Волинська	1041,316	445,7	119,0	26,71	54,3	12,18
Дніпропетровська	3293,834	1531,0	106,3	6,94	403,0	26,32
Донецька	4346,727	1968,1	210,9	10,71	496,4	25,22
Житомирська	1263,358	552,3	84,8	15,35	77,6	14,05
Закарпатська	1256,908	541,2	137,5	25,40	60,3	11,14
Запорізька	1776,958	821,9	134,9	16,41	188,4	22,92
Івано-Франківська	1382,362	562,7	157,7	28,03	72,2	12,83
Київська	1725,121	758,4	53,1	7,00	135,4	17,85
Кіровоградська	988,187	434,0	133,3	30,71	54,4	12,53
Луганська	2240,786	1011,7	130,8	12,93	240,7	23,79
Львівська	2539,153	1104,7	219,4	19,86	158,3	14,32
Миколаївська	1168,860	534,5	137,8	25,78	73,3	13,71
Одеська	2396,266	1064,5	172,3	16,19	93,8	8,81
Полтавська	1459,015	648,3	128,5	19,82	122,4	18,88
Рівненська	1158,614	494,9	93,3	18,85	64,8	13,09
Сумська	1133,904	515,9	111,6	21,63	82,8	16,05
Тернопільська	1073,721	442,9	148,3	33,48	41,2	9,30
Харківська	2737,836	1282,8	172,6	13,45	248,8	19,40
Херсонська	1073,223	480,2	148,1	30,84	47,2	9,83
Хмельницька	1307,799	573,7	162,9	28,39	70,2	12,24
Черкаська	1260,743	562,1	156,4	27,82	81,4	14,48
Чернівецька	908,545	391,6	107,3	27,40	39,4	10,06
Чернігівська	1067,872	473,4	125,6	26,53	59,1	12,48
м. Київ	2866,516	1413,1	4,1	0,29	128,8	9,11
м. Севастополь	385,727	178,9	4,8	2,68	23,0	12,86

Картосхема 3.4. Зайнятість населення у сфері сільського, лісового та рибного господарства та в промисловості за регіонами України у 2013 році

Додаток Ш
Таблиця 3.17.

**Взаємозалежність чисельності населення регіонів України,
регіональної структури зайнятості та середньорічних темпів приросту
споживчих цін**

Регіон України	Чисельність населення регіону, тис. осіб	Відхилення чисельності населення регіону відносно значення середньої арифметичної чисельності населення регіонів України (1682,956 тис. осіб)	Відносна зайнятість населення регіону України у сільському, лісовому та рибному господарстві, у %	Відхилення відносної зайнятості населення регіону України у сільському, лісовому та рибному господарстві порівняно із середнім значенням такої зайнятості по Україні (17,53%)	Відносна зайнятість населення регіону України у промисловості у %	Відхилення відносної зайнятості населення регіону України у промисловості порівняно із середнім значенням такої зайнятості по Україні (16,05%)	Середньорічні темпи приросту споживчих цін
Автономна Республіка Крим	1967,218	Близько середнього значення	20,16	Близько середнього значення	8,98	Значно менше середнього значення	8,8
Вінницька	1619,253	Близько середнього значення	33,00	Значно більше середнього значення	10,76	Значно менше середнього значення	10,3
Волинська	1041,316	Значно менше середнього значення	26,706	Значно більше середнього значення	12,18	Значно менше середнього значення	11,4%
Дніпропетровська	3293,834	Значно більше середнього значення	6,94	Значно менше середнього значення	26,32	Значно більше середнього значення	12,2%
Донецька	4346,727	Значно більше середнього значення	10,71	Значно менше середнього значення	25,22	Значно більше середнього значення	12,7%
Житомирська	1263,358	Значно менше середнього значення	15,35	Близько середнього значення	14,05	Близько середнього значення	11,3%
Закарпатська	1256,908	Значно менше середнього значення	25,40	Значно більше середнього значення	11,14	Значно менше середнього значення	11,0%
Запорізька	1776,958	Близько середнього значення	16,41	Близько середнього значення	22,92	Значно більше середнього значення	11,7%
Івано-Франківська	1382,362	Значно менше середнього значення	28,03	Значно більше середнього значення	12,83	Значно менше середнього значення	10,9
Київська	1725,121	Близько середнього значення	7,00	Значно менше середнього значення	17,85	Близько середнього значення	11,1%
Кіровоградська	988,187	Значно менше середнього значення	30,71	Значно більше середнього значення	12,53	Значно менше середнього значення	11,0%
Луганська	2240,786	Значно більше середнього значення	12,93	Значно менше середнього значення	23,79	Значно більше середнього значення	11,9%
Львівська	2539,153	Значно більше середнього значення	19,86	Близько середнього значення	14,32	Близько середнього значення	11,7%

Миколаївська	1168,860	Значно менше середнього значення	25,78	Значно більше середнього значення	13,71	Близько середнього значення	11,2%
Одеська	2396,266	Значно більше середнього значення	16,19	Близько середнього значення	8,81	Значно менше середнього значення	12,3%
Полтавська	1459,015	Близько середнього значення	19,82	Близько середнього значення	18,88	Близько середнього значення	12,2%
Рівненська	1158,614	Значно менше середнього значення	18,85	Близько середнього значення	13,09	Близько середнього значення	11,7%
Сумська	1133,904	Значно менше середнього значення	21,63	Значно більше середнього значення	16,05	Близько середнього значення	11,8%
Тернопільська	1073,721	Значно менше середнього значення	33,48	Значно більше середнього значення	9,30	Значно менше середнього значення	11,0%
Харківська	2737,836	Значно більше середнього значення	13,45	Значно менше середнього значення	19,40	Значно більше середнього значення	12,0%
Херсонська	1073,223	Значно менше середнього значення	30,84	Значно більше середнього значення	9,83	Значно менше середнього значення	13,3%
Хмельницька	1307,799	Значно менше середнього значення	28,39	Значно більше середнього значення	12,24	Значно менше середнього значення	11,5%
Черкаська	1260,743	Значно менше середнього значення	27,82	Значно більше середнього значення	14,48	Близько середнього значення	11,8%
Чернівецька	908,545	Значно менше середнього значення	27,40	Значно більше середнього значення	10,06	Значно менше середнього значення	10,8
Чернігівська	1067,872	Значно менше середнього значення	26,53	Значно більше середнього значення	12,48	Значно менше середнього значення	11,9%
м. Київ	2866,516	Значно більше середнього значення	0,29	Значно менше середнього значення	9,11	Значно менше середнього значення	12,3%
м. Севастополь	385,727	Значно менше середнього значення	2,68	Значно менше середнього значення	12,86	Значно менше середнього значення	9,1